Téma: **AZ UKRAJNAI ESEMÉNYEK HATÁSA A MAGYAR-OROSZ ÉS MAGYAR-UKRÁN GAZDASÁGI KAPCSOLATOKRA**

Időszak: 2014.

Dátum: 2014. április 25.

SZÁZADVÉG

SZÁZADVÉG

STRATEGOPOLIS

Az anyag az NFM_SZERZ/378/1 (2012) számú szerződés teljesítésére készült

Tartalomjegyzék

0. Vezetői összefoglaló 1

1. Bevezetés, helyzetértékelés 8

1.1 Az ukrán válság lényegi eseménytörténete 8

1. szakasz – Janukovics elmenekülésig (2014. február 21-ig) 8

2. szakasz – a Krím elszakadásáig (2014. március 21-ig) 10

3. szakasz – a Krímen túl (folyamatban) 11

1.2 Oroszország céljai és várható magatartása 12

1.3 A jövőre vonatkozó várakozások 15

2. Harmadik fázisú szankciók bemutatása 17

2.1 Az eddigi szankciók kronológiája 17

2.2 A szankciók értékelése 18

2.3 Harmadik típusú szankciók lehetősége 19

2.4 Gazdasági szankciók esetleges következményei 20

3. Magyar-ukrán és magyar-orosz külgazdasági kapcsolatok elemzése 29

3.1 Külkereskedelmi kapcsolatok vizsgálata 29

3.2 Az orosz-ukrán konfliktus pénzpiaci hatásai 35

3.3 A keleti válság befolyása a magyar növekedési kilátásokra 39

3.3.1 Mezőgazdasági negatív ársokk hatása 39

3.3.2 Olajár emelkedése 39

3.3.3 Külső kereslet visszaesése 40

4. Az ukrán válság hatása Magyarország energiabiztonságára 43

4.1 Földgázellátás-biztonság 43

4.1.1 A hazai gázfelhasználás és gázimport változása 43

4.1.2 Az orosz gáz helyettesíthetőségének vizsgálata a lehetséges alternatív források és a rendelkezésre álló infrastruktúra tekintetében 44

4.1.3 A hazai gázellátás biztonságának kockázatelemzése 49

4.1.4 Lehetséges vészhelyzeti intézkedések a hazai gázellátás-biztonsági kockázatok csökkentése érdekében 54

4.1.5 Lehetséges kereslet- és kínálatoldali intézkedések az orosz gáz exportjának tartós felfüggesztése esetére 56

4.2 Nukleáris energiatermelés 57

4.3 Villamosenergia-szektor 57

4.3.1 A magyarországi villamosenergia-ellátás biztonsága 59

4.4 Kőolajellátás-biztonság 60

5. Az ukrán válság hatása a térségben tevékenykedő magyar vállalatokra 62

5.1 A válság eddigi és lehetséges további következményei a mélyinterjúk alapján 62

5.2 A mélyinterjúk kivonatai 64

5.2.1 OTP Bank 64

5.2.2 MOL 66

5.2.3 Richter Gedeon 67

5.2.4 KÉSZ Kft. 68

5.2.5 A magyar-ukrán gazdasági kapcsolatokat jól ismerő válaszadónk válaszai 68

5.2.6 További, anonimitást kérő válaszadók válaszai 70

5.3 Kérdőíves közvélemény-kutatásunk eredményeinek bemutatása 71

6. Mellékletek 73

6.1 melléklet – A mélyinterjúkhoz használt kérdőívek 73

0. Vezetői összefoglaló

A hónapok óta húzódó ukrán-orosz konfliktus kiemelt fontossággal bír. Egyrészt politikai, másrészt gazdasági oldalról. Magyarország számára elsősorban az utóbbi kérdéskör releváns. A várakozásunk szerint elhúzódó válság komoly gazdasági károkat okozhat mindkét közvetlenül érintett országban – még a gazdasági szankciók hiányában is. Ugyanakkor egy esetleges elhúzódó gazdasági válság globális kiterjedésének alapjai korlátozottak. Magyarország a két országgal fennálló kereskedelmi kapcsolatai miatt azonban kitett lehet a gazdasági károknak. A tanulmány célja, hogy végső soron feltárja az ukrajnai események konjunkturális hatásait.

A tanulmány első része egy helyzetértékelést nyújt az ukrán-orosz válságról, bemutatva az eddigi eseményeket és a várható kimeneteleket. A második rész célja bemutatni a már eddig alkalmazott (első és második fázisú) szankciókat, valamint felvázolni az esetleges harmadik hullámot. Ezt követően általánosságban értékeljük a gazdasági szankciók esetleges következményeit az EU-Oroszország gazdasági kapcsolatok függvényében. A harmadik rész fókuszában a magyar-ukrán és a magyar-orosz külgazdasági kapcsolatok elemzése áll. A külkereskedelmi és pénzpiaci kapcsolatok vizsgálatát követően felvázoljuk, hogy miként érintheti a kialakult helyzet a magyar gazdaság növekedési kilátásait rövidtávon. A negyedik rész kiemelt témaként foglalkozik Magyarország energiabiztonságával, ezen belül külön kitérve a földgáz-ellátásra, a nukleáris energiatermelésre, a villamosenergia-szektorra és a kőolajellátással kapcsolatos kérdésekre. Végezetül az ötödik rész célja, hogy bemutassa, mennyiben érinti a válság a térségben tevékenykedő magyar vállalatokat.

Az öt hónapja tartó ukrajnai válság eddigi története három szakaszra osztható: az első Janukovics elnök elmeneküléséig, a második a Krím elszakadásáig tart, a harmadik pedig az azóta eltelt idő eseményeit foglalja magába, és elsősorban a Krím orosz annexiójának nemzetközi intézményesülését, valamint a kelet-ukrajnai szeparatista konfliktusokat foglalja magába. A krízis kezdeteként 2013. november 21-ét szokás megjelölni: ezen a napon jelentette be Janukovics ukrán elnök, hogy nem írja alá az Európai Unióval tervezett társulási megállapodást. Ezt követően tüntetések indultak, melyek egyre erőszakosabbá váltak. Az ellenállás felszámolása, illetve annak módszerei Janukovics nemzetközi elszigetelődését okozta, aki végül lemondott, majd elmenekült az országból. Ezt követően – a második szakaszban – kiírták az előrehozott elnökválasztást. Eközben a Krím népszavazást tartott az elszakadásról, melyet a választók meg is szavaztak. Ezt követően a Krím kérvényezte csatlakozását Oroszországhoz, melynek törvényhozása március végén megszavazta felvételüket a föderációba. A mai napig is íródó harmadik szakaszban a nemzetközi közösség szankciókat (személyi és pénzügyi) alkalmazott Oroszországgal szemben. Pénzügyi mentőcsomagot ajánlottak fel Ukrajna számára, és az uniós társulási megállapodás aláírásáról is megszületett a döntés. 2014 áprilisa óta újból súlyosbodott a biztonsági helyzet,

Kelet-Ukrajna polgárháborús övezetté vált. Április 17-én, a genfi négyoldalú egyeztetés során formális megállapodás született a helyzet békés rendezésére, ám ennek gyakorlati megvalósulása kérdéses.

Mivel Oroszország mindaddig érdekelt Ukrajna destabilizálásában, ameddig nem látja biztosítottnak egy minimum nem nyugati elkötelezettségű, lehetőleg oroszpárti kijevi vezetés felállítását, az ukrajnai válság hosszú, akár évekig tartó elhúzódására számíthatunk, melynek frontjai egyrészt Ukrajnán belül húzódnak, másrészt pedig az érdekelt hatalmak gazdasági, politikai, nemzetközi jogi eszközökkel vívják majd harcukat a nemzetközi politika különböző színterein.

A válságban újabb fordulópontról csak abban az esetben beszélhetünk majd, ha a kijevi vezetést támogató nyugati hatalmak (az USA és az EU vezető államai) gyökeresen új eszközöket vetnek be érdekeik érvényesítésére: ez vagy Oroszország elrettentését célzó, széles körű gazdasági, politikai szankciókat és/vagy katonai eszközöket; vagy Kijevnek az orosz érdekszféráról történő határozott leválasztását célzó integrációs lépéseket, azonnali pénzügyi, gazdasági és biztonságpolitikai segítséget jelent. Mivel ennek hiányában jelenleg minden tényező Oroszországnak dolgozik, a magyar külpolitikai szempontjából feltétlenül szükséges a lehetséges további európai uniós szankciók következményeinek beható elemzése.

Az ukrán válság fokozatos eszkalálódása a nyugati nagyhatalmak visszafogott reakcióját vonta maga után. Az Európai Unió esetében ez az első és második fázisú szankcióhullám, míg az Egyesült Államok esetében ez célzott szankciók formájában nyilvánult meg. Mind az EU, mind az USA a válság elmélyüléséért, illetve a Krím-félsziget elszakadásáért részben felelős személyeket célozta meg. Az EU és az USA által készített listák fedik egymást, de nem egyeznek meg teljesen, még úgy sem, hogy azok fokozatosan bővülnek. Azonban mindkét listán szereplő személyeket vagyonbefagyasztással és vízumkorlátozással sújtják. Ezen felül Oroszország G8-as tagsága is felfüggesztésre került, és a NATO is befagyasztotta katonai és civil együttműködését Oroszországgal. Az eddigi szankciók nem hozták meg a várt eredményt, Oroszország április folyamán már aktívan készíti elő a Krím-félsziget beolvasztását igazgatási szinten is formalizáló jogi lépéseket.

Olyan típusú nagyobb horderejű szankcióra, mely az orosz gazdaság és kereskedelem egészét érintenék még nem került sor. Az ilyen, úgynevezett harmadik fázisú szankciók közé tartozhat a fegyverembargó, kereskedelmi korlátozások, illetve orosz pénzeszközök, vagyonok befagyasztása az uniós államokban. Az ilyen típusú szankciók azonban nemcsak az orosz gazdaságot, hanem a globális piacokat is érinthetik.

A befektetők elsődleges, gazdaságot befolyásoló szankcionáló ereje a működőtőke kivonásában rejlik. 2013-ban közel 100 milliárd dollár értékű tőke áramlott Oroszországba. Ugyanakkor 2014 első negyedévében máris 64 milliárd dollárnyi tőke hagyta el Oroszországot, amely az év egészében elérheti akár a 150 milliárdos nagyságrendet is.

Ukrajna esetében kevésbé akut a nemzetközi tőkeáramlás problémája, annak ellenére is, hogy az ukrán gazdasági rendkívül kitett a globális működőtőkének. A legnagyobb veszélyt itt az orosz tőkekivonás jelentheti.

Bár az EU együttes erőként lép fel a konfliktus kérdésében, a tagországokat különbözőképpen érintenék a szankciók az Oroszországgal való kereskedelmük függvényében. Éppen ezért a harmadik típusú szankciók megszavazása komoly korlátokba ütközhet, hiszen ezekhez minden tagállam jóváhagyására szükség lenne. Jelen pillanatban konszenzusteremtés nagy horderejű gazdasági szankciókról, mint például az Iránt célzó 2010-es szankciók voltak, kevéssé valószínű.

Az EU és Oroszország közötti kereskedelem és beruházás ugyanis jelentős mértékű, Oroszország az EU harmadik legfontosabb külkereskedelemi partnere. A tavalyi év során az unió importjának 12 százaléka származott az oroszoktól az EU-n kívüli külkereskedelmet tekintve. Ami ennél jóval fontosabb, hogy ennek csaknem 80 százaléka energiahordozókból állt, ami miatt az esetleges gazdasági szankciók bevezetésekor súlyos energiabiztonsági problémák merülhetnek fel az érintett országok gázimportját illetően. A kivitelt tekintve az EU exportjának 7 százaléka irányul Oroszországba, melynek legnagyobb részét a gépek és szállítóeszközök, valamint a feldolgozott termékek adják.

Az uniós tagállamok gazdaságában eltérő fontosságú szerepet tölt be Oroszország, mint kereskedelmi partnerország. A földrajzi közelség, valamint a közös történelmi múlt miatt is főleg a volt szovjet országok (pl: a balti államok és a visegrádi négyek), az unió keleti része a leginkább érintett terület, itt tapasztalhatóak komolyabb orosz kereskedelmi szálak. Különösen érzékenyen érintheti a térséget, ha a szankciók az energiahordozók importjára irányulnának.

Összességében az EU és Oroszország közti kereskedelmi mérleg szerint Oroszország exportpiaca nagyobb mértékben függ az uniótól, mint az unió importpiaca Oroszországtól, illetve már az Oroszországtól való energiafüggőséget is fokozatosan csökkenti az unió, továbbra is erősen visszahatnának az EU-ra az ilyen típusú szankciók.

Magyarország az egyik leginkább kiszolgáltatott helyzetben van a földrajzi proximitás, az energiafüggés és a gazdasági kapcsolatok miatt. A hazai külkereskedelmi forgalomban a 2013. évet vizsgálva Oroszország a 10., míg Ukrajna a 14. legfontosabb partner az exportpiacok alapján. Az importpiacokat vizsgálva Oroszország a 2., míg Ukrajna a 15. legfőbb partner. Az ukrán-orosz krízis elmélyülése, a két partnerországunk gazdasági teljesítményének jelentős visszaesése a magyar exportőrök közül elsősorban a gyógyszeripart és a közúti járműveket gyártó ágazatot érintheti érzékenyen. Az ukrán-orosz válság a magyar gazdaság számára a termékek behozatala szempontjából elsősorban energiabiztonsági kérdéseket vet fel, továbbá az olyan ágazatokban okozhat jelentős ellátási problémákat az importtermékek kiesése, amely a vas és acél termékeket használja inputként. Jelentősen magasabb áron beszerzett alternatív import nem okozhat

fizetőképességi problémát, tekintettel arra, hogy a jegybank jelentős devizatartalékokkal rendelkezik.

Az Európai Bizottság 2014. március 11-én javaslatot tett a szabadkereskedelmi megállapodásban Ukrajnának kilátásba helyezett vámkedvezmények előrehozatalára. A várhatóan júniusban hatályba lépő rendelkezés éves szinten 487 millió euró direkt költséget takarít meg az ukrán iparnak és mezőgazdaságnak. Fontos azonban megjegyezni, hogy az ukrán piacok nem nyílnak meg az EU-ból érkező termékek számára. A gesztus fő haszonélvezője az ukrán mezőgazdasági szektor lehet, amely jelentősen profitálhat az importvámok csökkentéséből. A hazai mezőgazdasági szektort azonban ez az aszimmetrikus intézkedés, és az olcsó termékek megjelenése hátrányosan érinti.

A külföldi működőtőke állományát vizsgálva megállapítható, hogy Magyarország relatíve jelentős tőkeállománnyal rendelkezik mind Ukrajna, mind pedig Oroszország területén, vagyis az elhúzódó vagy súlyosbodó válság magyar tulajdonú vállalatokat is érzékenyen érinthet. Az ukrán és az orosz működőtőke szerepe Magyarországon fordított: mindkét országnak negatív az FDI pozíciója. Ez úgy lehetséges, hogy a hazánkban jelenlévő orosz és ukrán tulajdonú vállalatok több tőkét vittek ki az országból, mint amennyit behoztak. Ennek oka a relatíve olcsó hazai finanszírozási lehetőségekben keresendő.

A geopolitikai feszültségek és a belpolitikai válság hatására Ukrajna pénzpiaci eszközei erős nyomás alá kerültek az elmúlt időszakban. A hrivnya dollárral szembeni árfolyama áprilisban történelmi mélypontra süllyedt, amit csak drasztikus kamatemeléssel és tőkekorlátozásokkal tudott megállítani a jegybank. Az év elejéhez képest április közepére így is 40 százalékot gyengült az árfolyam. Mivel Ukrajna jelentős finanszírozási problémákkal küzd (az ország devizatartaléka többéves mélypontra szűkült a zavargások kitörése óta), a jelenlegi álláspontok alapján keleti szomszédunk közel 18 milliárd dollárnyi támogatásban részesülhet a nemzetközi hitelnyújtóktól, köztük az IMF-től. Oroszországot is negatívan érintette a tavaly november óta húzódót konfliktus, mivel a válság kiéleződése óta drasztikus tőkekivonás látható az orosz piacról, ami például a Világbank előrejelzése szerint akár 1,8 százalékos gazdasági recesszióhoz is vezethet idén. Mindkét érintett fél esetében megérkeztek az ilyenkor várható hitelminősítői lefokozó lépések: Ukrajna szuverén adósosztályzata jelenleg a legalacsonyabb szinten van egész Európában, míg a Standard & Poor's és a Fitch negatívra rontotta Oroszország államadós-besorolásának kilátását. Továbbra is kedvező azonban, hogy az orosz-ukrán konfliktus tovagyűrűző negatív pénzpiaci hatásairól egyelőre sem a régiós országok, sem Magyarország esetében nem lehet beszámolni.

Az ukrán-orosz válság Magyarországra gyakorolt gazdasági hatásait, költségeit vizsgálva három főbb eseményt vettük górcső alá. Az Ukrajnának biztosított vámkontingens miatt egy negatív mezőgazdasági ársokk érheti a magyar gazdaságot. Eredményeink alapján a hazai termelői árak akár 5 százalékos csökkenése esetén is makrogazdasági szinten elhanyagolható hatás jelentkezik. Sem az inflációs folyamatokat, sem a reálgazdaság teljesítményét nem

befolyásolja érdemben a brüsszeli gesztus. Második kockázati forgatókönyvünkben az olajárak alakulását modelleztük: az elmúlt hónapban jelentősen emelkedett az olajár, amely kockázatot jelenthez a hazai gazdaság számára. Vizsgálataink szerint az olaj árának 5 százalékos, tartós megugrása esetén az infláció éves szinten mindösszesen 0,02 százalékponttal emelkedne az alappályához képest, míg reálgazdasági hatása elenyésző.

A legnagyobb kockázatot az ukrán és az orosz gazdaság teljesítményének visszaesése jelenti, mivel ez negatívan befolyásolja a hazai exporttermékek iránti keresletet. A legfrissebb prognózisok szerint idén az orosz növekedés 1,3 százalék lehet, míg az ukrán gazdaság stagnálhat. Ez jelentős negatív revízió a korábbi előrejelzésekhez képest. A válság tovagyűrűző gazdasági hatásai révén a magyar exportkilátások idén 0,2 százalékponttal romlanak az alappályához viszonyítva. A hazai gazdaság növekedési ütemét az ukrán-orosz krízis eddigi lefolyása éves szinten 0,1 százalékponttal rontotta. Amennyiben a válság elhúzódik – melyhez igen nagy valószínűség rendelhető – úgy kalkulálunk, hogy az orosz gazdaság stagnál 2014 folyamán, míg Ukrajna 1 százalékos recesszióval szembesül. Ebben az esetben az export növekedése már 0,5 százalékponttal esik vissza, míg a beruházásbővülés is közel 0,1 százalékponttal alakul alacsonyabban az alappályához képest. Összességében a válság elhúzódása a 2014. évi hazai növekedési kilátásokat 0,2 százalékponttal veti vissza. A krízis további súlyosbodása, az esetleges szankciók bevezetése mind az orosz, mind az ukrán gazdaságot recesszióba taszítaná: rendre 2 és 3 százalékos gazdasági visszaeséssel kalkulálunk. Ebben az esetben a GDP-növekedés üteme a külkereskedelem jelentős szűkülése nyomán 0,3 százalékkal marad el az alappályától. Ezen forgatókönyv valószínűsége ugyanakkor jelenleg csekély.

Amennyiben Oroszország Ukrajnával és a nyugati hatalmakkal szembeni ellentéte súlyosbodna, annak legnagyobb kockázata hazánk energiabiztonsága szempontjából a földgázszállítás megszakadása lenne. Magyarország földgázellátás-biztonságának alakulását számos forgatókönyv megvalósulása esetén megvizsgáltuk. Az egyes szcenáriókat a szerint alakítottuk ki hogy:

- az Ukrajnán keresztüli gázszállítások szakadnak csak meg vagy a teljes Európába irányuló orosz gázexport leáll;
- milyen időintervallumban csökken vagy szűnik meg a keleti irányból történő gáztranzit; illetve
- a gázszállítások felfüggesztése milyen hőmérsékleti viszonyok mellett következik be.

Az ország korlátozásoktól mentes gázigényének kielégítése szempontjából kulcsfontosságúak a földgáztárolók, illetve az azokban felhalmozott földgáz mennyisége. Az Ukrajnán keresztüli gázszállítás megszakadása esetén az igények 69 százaléka, a teljes orosz gázexport felfüggesztése esetében pedig 81 százaléka a tározók gázkészletének felhasználásával elégíthető ki.

A teljes orosz gázexport négy hónapon keresztüli leállása esetén, fűtési időszakban, a gázellátás a jelenlegi készletállomány mellett további 4 milliárd köbméter földgáz betárolásával biztosítható. Pénzügyi elemzésünk megmutatta, hogy a tározók középtávú gázellátást garantáló szintre történő feltöltésének költsége kevesebb, mint kétnapi gázkorlátozás miatt bekövetkező GDP-kiesés.

A hazai nukleáris energiatermelés biztonságával kapcsolatban megállapítható, hogy azt még egy Oroszországgal szembeni kereskedelmi embargó sem veszélyeztetné, hiszen a Paksi Atomerőműben kétévi működéshez elegendő fűtőanyagot tárolnak, illetve a fűtőelem kazetták az orosz fél kiesése esetén más forrásból is beszerezhetők.

Magyarország villamosenergia-igényei a hazai termelés fokozása, illetve az áramimport növelése révén akkor is kielégíthetőek lennének, ha teljesen leállna az Ukrajnából történő áramszállítás, ugyanakkor az olcsó importforrás kiesése, illetve a megnövekedett ukrán áramkereslet emelkedést okozna a magyarországi nagykereskedelmi áramárakban.

A hazai kőolajigények az Adria-vezetéken történő behozatal, illetve a hazai kitermelés révén abban az esetben is kielégíthetőek, ha az Oroszország felől történő vezetékes olajszállítás tartósan megszakadna, ugyanakkor a kőolaj beszerzésének költségei emelkednének. Emellett Magyarország több mint 90 napi behozatalt meghaladó mennyiségű biztonsági kőolaj- és kőolajtermék-tartalékkal is rendelkezik.

Az ukrán belpolitikai válság jelen stádiumában nem gyakorol jelentős hatást az érintett piacokon tevékenykedő magyar nagyvállalatok teljesítményére. Ugyanakkor a kisebb vállalkozások már megérzik az ukrán fogyasztás visszaesését, és az Ukrajnán keresztüli orosz gazdasági kapcsolatok kiüresedését. A mélyinterjúk tanulsága alapján elmondható, hogy az orosz rubel árfolyamgyengülése sokkal jelentősebb problémának számít a megkérdezett vállalatok esetében, mint az ukrán hrivnya elértéktelenedése. A hrivnya gyengülésével szemben a megkérdezett vállalatok többsége védettséget élvez, általában valamelyik stabil nemzetközi tartalékvalutában kereskednek ukrán partnereikkel a hazai beszállítók. Az érintett hazai gyógyszeripari vállalatok viszonylag kis részesedéssel rendelkeznek az ukrán piacon, ellenben az orosz piac forgalmuk 26–30 százalékát teszi ki, ezért a rubel árfolyamgyengülése jelentős kockázatot jelent árbevételükre vonatkozóan.

A mélyinterjúk alapján az ukrán belpolitikai válságnak a vizsgálatba bevont cégeknél egyelőre nincsen foglalkoztatási hatása, és egyik vállalat sem prognosztizál olyan helyzetet, amelynek foglalkoztatási hatása lehetne a közeljövőben.

A legvalószínűbb forgatókönyvnek a megkérdezettek a jelenlegi helyzet elhúzódását tartják. Kevés a remény a helyzet gyors megoldására már csak azért is, mert egy 15–20 éve tartó belpolitikai, gazdasági és társadalmi tendencia megváltoztatására van szükség a helyzet normalizálásához, amely minden forgatókönyv szerint jelentős áldozatokat követel meg a társadalom részéről.

Egyes piaci szereplők 60 százalékos valószínűséget rendelnek ahhoz a kimenethez, hogy Kelet-Ukrajna nem szakad el, sor kerül az IMF szerződés megkötésére, de annak végrehajtására már teljes egészében nem, ugyanis a társadalom jelenlegi állapotában nem tudja vállalni az IMF által elvárt ún. „hard-landing" feltételek teljesítését.

Nem elképzelhetetlen forgatókönyv Kelet-Ukrajna elszakadása sem, viszont úgy véljük, hogy Oroszország nem hivatalos kelet-ukrajnai jelenléte elsősorban alkupozíciójának erősítését szolgálja, és jelen helyzetben Oroszország számára sem kívánatos forgatókönyv leszakítania Kelet-Ukrajnát.

Oroszország és az EU gazdaságilag legerősebb nemzetei elsősorban a megegyezésben érdekeltek. Az USA kényelmes pozícióban van, amikor embargóval fenyegeti Oroszországot, hiszen sem befektetéseinek volumene, sem kereskedelmi kapcsolataik nem olyan jelentősek, hogy a kereskedelmi és befektetési korlátozások az USA-t megrengetnék, ugyanakkor a gazdasági embargó bevezetése az EU-t, de elsősorban Oroszországot érintené hátrányosan.

A háború kialakulásának valószínűségét minden megkérdezett rendkívül csekélynek gondolja. Ukrajna nem NATO tagállam, a térségben nincsen olyan haderő, amely felvehetné a versenyt az orosz hadsereggel, és senkinek nem éri meg azt a kockázatot Ukrajna szuverenitásának biztosítása, amelyet egy háborús konfliktus felvállalása jelent.

Kérdőíves közvélemény-kutatásunk tanulsága szerint a megkérdezett kisebb hazai vállalatok negyedét érinti negatívan az Ukrajnában kialakult helyzet. A legfőbb problémát az ukrán import alapanyagok beszerzésének nehézsége, az árfolyamhatás miatt megdráguló import, valamint az ukrán fél részéről elmaradó megbízások jelentik a válaszadók szerint.

1. Bevezetés, helyzetértékelés

A hónapok óta húzódó ukrán-orosz konfliktus kiemelt fontossággal bír. Egyrészt politikai, másrészt gazdasági oldalról. Magyarország számára elsősorban az utóbbi kérdéskör releváns. A várakozásunk szerint elhúzódó válság komoly gazdasági károkat okozhat mindkét közvetlenül érintett országban – még a gazdasági szankciók hiányában is. Ugyanakkor egy esetleges elhúzódó gazdasági válság globális kiterjedésének alapjai korlátozottak. Magyarország a két országgal fennálló kereskedelmi kapcsolatai miatt azonban kitett lehet a gazdasági károknak. A tanulmány célja, hogy végső soron feltárja az ukrajnai események konjunkturális hatásait.

Ennek vizsgálatához először áttekintjük az események láncolatát, amely a jelenlegi helyzethez vezetett. Az ukrán válságot több szakaszra lehet bontani és ennek megfelelően vizsgálja tanulmányunk is az eseményeket, melyeknek legújabb szakasza még napjainkban is zajlik.[1] Ezt követően elemezzük Oroszország céljait, valamint felvázoljuk a válságra vonatkozó várakozásainkat. A következő fejezet célja bemutatni a már eddig alkalmazott (első és második fázisú) szankciókat, valamint felvázolni az esetleges harmadik hullámot. Ezt követően pedig általánosságban értékeljük a gazdasági szankciók esetleges következményeit az EU-Oroszország gazdasági kapcsolatok függvényében. A harmadik fejezet fókuszában a magyar-ukrán és a magyar-orosz külgazdasági kapcsolatok elemzése áll, melynek során áttekintjük a külkereskedelmi kapcsolatainkat. Külön kitérünk az orosz-ukrán konfliktus eddigi pénzpiaci hatásaira, valamint felvázoljuk, hogy miként érintheti a kialakult helyzet a magyar gazdaság növekedési kilátásait rövidtávon. A következő fejezet kiemelt témaként foglalkozik Magyarország energiabiztonságával, melyet döntően befolyásolhat a keleti válság és a különböző szankciók kimenetele. Végezetül az utolsó fejezetben az ukrajnai helyzet gazdasági és pénzpiaci hatásai által érintett legfontosabb magyar vállalatok mélyinterjúkon és kérdőíves felmérésen alapuló véleményeit dolgozzuk fel.

1.1 Az ukrán válság lényegi eseménytörténete

1. szakasz – Janukovics elmeneküléséig (2014. február 21-ig)

A jelenleg is dagadó **ukrajnai krízis kezdete**ként **2013. november 21**-ét szokás megjelölni, ezen a napon jelentette be ugyanis Viktor **Janukovics ukrán elnök**, hogy **nem írja alá az Európai Unióval** a Keleti partnerség program keretében előkészített, és a november 28–29-én tartott vilniusi csúcstalálkozón szignálni **tervezett társulási megállapodást**. A Janukovics-ellenes tüntetések (Majdan) ettől a ponttól kezdve indultak folyamatos növekedésnek: a létszám felduzzadt (decemberben már kb. 300 000 fő a Majdanon), eszkalálódtak a célok és

[1] A tanulmány információs- és adatbázisa 2014. április 18-án zárult le.

módszerek (épületfoglalások, erőszakos cselekmények), valamint diverzifikálódott a földrajzi spektrum (Kijeven kívül egyéb ukrajnai nagyvárosok).

A válság értelmezéséhez azonban elengedhetetlen megjegyeznünk, hogy Janukovics november 21-i bejelentése hosszas és kitartó orosz nyomásgyakorlás eredményeképpen született meg. **A Kreml** ugyanis, a teljes ukrán válság szempontjából mindvégig és a jövőben is kulcsfontosságú motivációktól vezérelve, már **2013 nyarától büntető jellegű gazdasági intézkedések sorát vezette be az ukrán vezetés eltántorítása céljából**, melyek a földgáz árának emelésétől, a büntetővámokon át, az importkorlátozásokig, valamint a lassan megszokottá vált kedvezményes hitelek megtagadásáig terjedtek. Szergej Glazijev, Putyin elnök tanácsadója nem minden alapot nélkülözve jelentette ki 2013 szeptemberében, hogy a társulási megállapodás aláírása „katasztrofális következményekkel járna az ukrán gazdaság számára, valamint elkerülhetetlenül az ukrán állam megsemmisüléséhez vezetne”.[2] Glazijev gazdasági érve a hatását már ekkorra éreztető, tudatos orosz ellenintézkedésekre, valamint az ukrán gazdaság és költségvetés siralmas általános állapotára épített; míg az állam szétesésére vonatkozó jövendölésében éppen a dél- és kelet-ukrajnai szeparatista törekvések várható és elkerülhetetlen felerősödését nevezte meg a legfontosabb tényezőként. Amint azt a későbbiekben bemutatjuk, Oroszország egyik esetben sem blöffölt: az általa elkerülendőnek tartott szituáció megvalósulásakor késlekedés nélkül és hatékonyan kezdte meg az ígért (büntető) következmények alkalmazását.

Egyértelmű tehát, hogy **a Janukovics-adminisztráció valós, reális következményekkel fenyegető és rendkívül intenzíven kifejtett orosz nyomás hatására állt el** végül egy héttel a vilniusi csúcs előtt **az EU-s társulási szerződés aláírásától.** E tényt pedig igyekezett mindvégig olyan fényben beállítani, hogy az ne kérdőjelezze meg az ország európai integrációjának szándékát. Ukrajna tallini nagykövete a *European Ideas Network* hálózat szemináriumán, 2013. november 26-án azzal érvelt az értetlenkedő uniós hallgatóság számára, hogy:[3]

a) az aláírás elhalasztása nem jelent elköteleződést, pusztán a realitások figyelembe vételével türelmi és gondolkodási időhöz juttatja Ukrajnát, míg a pénzügyi helyzet stabilizálódik;

b) Kijevnek azonnali pénzügyi segítségre van szüksége, és az erre vonatkozó tárgyalások az IMF-fel és az EU-val 2013. november 20-án megfeneklettek, ezzel pedig az utolsó szalmaszál is elégett, mely lehetővé tette volna az uniós egyezmény gyors aláírását.

Oroszország Janukovics bejelentését követően azonnal késznek mutatkozott a „kockacukor-elemek” felkínálására, amivel Janukovics belpolitikai pozíciójának stabilizálását célozták meg:

[2] ’Ukraine's EU trade deal will be catastrophic, says Russia’. The Guardian Online, 2013. szeptember 22. Elérhető: http://www.theguardian.com/world/2013/sep/22/ukraine-european-union-trade-russia (Letöltve: 2014. április 15.)

[3] Az EIN tallini szemináriumán szóban elhangzott közlés alapján. 2013. november 26. Lejegyezte: Szabó Dávid József.

a menün gázárcsökkentés, valamint egy 15 milliárd dollár összértékű pénzügyi segélycsomag szerepelt, mely a rövid távú pénzügyi összeomlás elkerülését tette lehetővé.

A moszkvai forgatókönyv azonban végül nem pontosan úgy valósult meg, ahogyan azt kitervelői elképzelték: **a tömegtüntetések nem csillapodtak**, a majdaniak „nem unták meg, nem mentek haza", Janukovics különböző belbiztonsági erői, valamint a mellettük alkalmazott irreguláris bérhuligánok pedig a kezdeti viszonylagos toleranciát követően elhibázott, aránytalan és kegyetlenkedő **erőszakhullámokban igyekeztek felszámolni a kijevi ellenállást** (az első koordinált kísérletet február 18-án realizálták). A Majdan halottainak száma eddigre több tucatra emelkedett, és úgy tűnt, az egyre szervezettebben mozgó és egyre jobban felszerelt ellenállást 24–48 óra alatt sikerül taktikailag megtörnie a kormányerőknek. **Az események mélypontjaként** máig azonosíthatatlan és ellenőrizhetetlen identitású **mesterlövészek belelőttek a tüntető tömegbe.** Az erőszakos fellépés következtében **Janukovics kormánya teljesen elszigetelődött Európában, az unió személyi és pénzügyi szankciókat alkalmazott az elnökkel és környezetével szemben**. A saját polgáraira lövető elnök mögül egyre több politikus és rendőri vezető hátrált ki (Azarov miniszterelnök már korábban, január 18-án lemondott), miközben a hadsereg nem foglalt nyíltan és egyértelműen állást a történésekről. Az alkalmazott erőszak végül nem bizonyult elégségesnek a Majdan megtörésére, a helyzet azonnali enyhítése érdekében pedig 2014. február 19-én háromtagú EU-s külügyminiszteri delegáció (Sikorski lengyel, Fabius francia és Steinmeier német külügyminiszterek) utazott Kijevbe. **Február 21-ére virradóra megállapodás született az elnök és az ellenzéki pártok vezetői között**, mely előírta a biztonsági erők kivonását Kijev belvárosából, a visszatérést a 2004-es alkotmányos keretekhez (elnöki hatalom korlátozása), koalíciós kormány megalakítását, valamint előrehozott elnökválasztás kiírását.

Julia Tyimosenkot – Janukovics korábbi riválisát –, akit kérdéses eljárásban ítéltek börtönbüntetésre, parlamenti döntés alapján kiengedték a börtönből, és nemsokára már a Majdanon mondott beszédet. Az EU külügyi főképviselője, Catherine Ashton elhíresült képen öleli meg a szintén oligarchaként, a korrupt ukrán elit képviselőjeként megbélyegzett volt miniszterelnököt, ami kifejezetten kétes fényt vetett az EU álláspontjának hitelességére. **Janukovics** február 21-én éjjel eltűnt Kijevből, előbb Kelet-Ukrajnába menekült, majd többszöri próbálkozásra sikerült elhagynia az országot, és **Oroszországba repült**.

2. szakasz – a Krím elszakadásáig (2014. március 21-ig)

A kijevi események mindeközben, Janukovics távollétében átcsaptak a feje felett: **a Parlament** (kétséges legitimitású döntésével) szavazásban vonta meg tőle a bizalmat, május 25-re pedig **kiírta az előrehozott elnökválasztást**. Február 23-i döntésével a Parlament eltörölte a nemzetiségi nyelvhasználatot addig biztosító nyelvtörvényt, ami a későbbiek szempontjából súlyos politikai hibának bizonyult. Arszenyij Jacenyukot kormányfővé, Oleh

Turcsinovot ideiglenes államfővé választották. Janukovics pártjának (Régiók pártja) politikusai a közvélemény nyomására sorra léptek ki a pártból. Tyimosenko bejelentette, hogy elindul a májusi elnökválasztáson. A Janukovics távozását övező eufória és zűrzavaros helyzet egyszerre teremtett lehetőséget a szélsőségesen nacionalista Pravij Szektor formáció aktivistáinak, hogy fenyegető, erőszakos fellépéssel okozzanak aggodalmat a nyugat-, kelet- és dél-ukrajnai nemzetiségekben, melyek vélhetően válaszul saját önvédelmi akciókba kezdtek: helyőrségeket vettek saját kézbe, helyi hatalomátvételeket valósítottak meg.

Az események innentől (2014. február vége) **gyors ütemben eszkalálódtak**: Oroszország bejelenti, hogy nem fogadja el az új közjogi helyzetet, Janukovicsot tekinti az állam hivatalos képviselőjének. A Krímbe rangjelzés nélküli egyenruhát viselő, oroszul beszélő fegyveres erők szivárognak be járművekkel, fegyverekkel felszerelkezve. **A krími törvényhozás nem ismeri el a kijevi változásokat, és népszavazást rendel el a Krím közjogi státuszáról**, melyen az „Oroszországhoz csatlakozás szövetségi tartományként", illetve „visszatérés az 1992-es alkotmányos státuszhoz Ukrajnán belül" kérdést teszik fel a választóknak. A krími ukrán hadsereg mindeközben laktanyákba szorul, részben átáll, később lefegyverzik őket a félszigeten tartózkodó oroszajkú egységek, akiket Oroszország nem ismer el saját katonáiként. 2014. március 16-án, nyugati és kijevi tiltakozás ellenére, EBESZ-megfigyelők nélkül, ám egyéb nemzetközi megfigyelők jelenlétében **megtartják a népszavazást**. Az eredmény: 83,1 százalékos részvétel mellett **a választók 96,8 százaléka az Oroszországhoz történő csatlakozást választja**. Kijev és a nemzetközi közösség döntő többsége nem fogadja el az eredményt és a választás legitimitását.

A krími törvényhozás első lépésben kinyilvánítja a Krím függetlenségét, amit Oroszország rögtön el is ismer. Ezt követően újabb döntésben **kérvényezik a Krím csatlakozását Oroszországhoz**. Putyin elnök március 18-án korszakosnak nevezhető beszédet tart a Kremlben, melyben javasolja a Duma számára, hogy alkotmánymódosítással vegyék fel a „Krími Köztársaságot és Szevasztopolt" a Föderációt alkotó jogalanyok közé. **Az orosz Duma március 20–21-én megszavazza a Krím felvételét az Orosz Föderációba**.

3. szakasz – a Krímen túl (folyamatban)

Az Egyesült Államok és az Európai Unió nem áll meg a szavak szintjén, válaszlépésként **szankciók bevezetéséről döntenek**: **Oroszország tagságát felfüggesztik a G8-ban**, az ukrajnai válság orosz kulcsfiguráival szemben **személyi és pénzügyi korlátozásokat vezetnek be**. Az unió külügyminiszterei megállapodnak, hogy haladéktalanul **aláírják Ukrajnával a társulási megállapodást**, és erre március 21-én sort is kerítenek. Az USA, az EU és az IMF egyúttal **pénzügyi mentőcsomagokat ajánlanak fel a bajba került ukrán gazdaságnak**. Ez utóbbira szüksége is van a kijevi vezetésnek, ugyanis Oroszország már-már hagyományosan súlyos gázáremeléssel, valamint a Kijevnek tulajdonított tartozások határozott visszakövetelésével folytatja a gazdasági nyomásgyakorlást.

Az ENSZ Biztonsági Tanácsa határozatot hozna a krími népszavazás elítéléséről, ezt azonban Oroszország – kínai tartózkodás mellett – megvétózza.

Az átmeneti békésebb periódust követően **2014 áprilisában ismét eszkalálódó politikai és biztonsági helyzettel néz szembe a nemzetközi közösség**: az orosz többségű kelet-ukrajnai városokban szeparatisták helyőrségeket foglalnak el, önálló államokat igyekeznek kikiáltani. Úgy tűnik, hogy Jacenyuk miniszterelnök kampányútja, mely során országos népszavazást ígért az állam föderalizációjáról, nem volt elégséges a lázadók lecsillapítására. A kijevi kormány katonai fellépéssel fenyegeti a szeparatistákat, akik viszont – minden valószínűség szerint – Oroszországból kapnak jelentős támogatást, valamint növelheti az önbizalmukat, hogy a határ túloldalán 60–80 ezer főnyi, harckészültségben tartott orosz haderő állomásozik.

Az ukrajnai válság nemzetközi kezelésének kísérletei közül az eddigi legjelentősebb lépésre **április 17-én** került sor: **Genfben** John Kerry amerikai, Szergej Lavrov orosz és Andrij Gyescsitszja ukrán külügyminiszterek, valamint Catherine Ashton, az EU külügyi főképviselője **folytattak négyoldalú tárgyalást a további agresszió megelőzése érdekében**. **A felek megegyeztek, hogy minden, Ukrajna területén aktív, irreguláris fegyveres csoportot fel kell oszlatni, le kell fegyverezni.** Az ukrajnai helyzet további figyelemmel kísérése érdekében EBESZ-megfigyelők érkeznének az országba. A kormányellenes tüntetők, szeparatisták, épületfoglalók amnesztiát kapnak, és az ukrán fél lépéseket tesz a keleti területek közjogi státuszának rendezésére.

A megállapodást követően Obama amerikai elnök szkeptikus nyilatkozatában hangsúlyozta, nem bízhatnak feltétlenül az orosz fél jóindulatában, ezért továbbra is készenlétben tartják az újabb Oroszország-ellenes szankciókat.

1.2 Oroszország céljai és várható magatartása

A lassan öt hónapja húzódó ukrajnai válság nemzetközi politikai elemzésében a következő felvetésből kell kiindulnia bárkinek, aki hasznos konzekvenciákat kíván levonni, esetleg a további fejlemények előrejelzésére vállalkozna: **az ukrajnai válság eseményei mostanra kizárólag globális nemzetközi kontextusban értelmezhetők**. Vagyis a felek viselkedése nem érthető meg, és nem prognosztizálható, amennyiben figyelmen kívül hagyjuk a poszt-bipoláris világrendben tapasztalt eddigi meghatározó folyamatokat, különös tekintettel az USA és Oroszország szerepére a globális erőtérben.

Az ukrajnai válság megfejtéséhez a kulcskérdés a putyini Oroszország törekvéseinek azonosítása. A mainstream elemzői álláspontok csak az egyre határozottabb orosz viselkedéssel párhuzamosan kezdték el beemelni az események értelmezésébe a lehetőséget, hogy Putyin politikája számára Kijev vált a vörös vonallá a posztszovjet térség feletti befolyásért vívott küzdelemben. Egészen a krími orosz beavatkozásig attól volt hangos

az elemzői szféra, hogy Moszkva gazdasági és diplomáciai erőfeszítéseket tesz majd az új ukrán kormány legitimációjának aláásása, az oroszajkú kisebbségek védelme érdekében; alapvetően tehát a kiéheztetés taktikáját választja, hogy legalább részlegesen visszaszerezze befolyását Kijev felett. A krími események gyorsasága és nyersessége váratlanul érte a szakértőket, akik csak ekkor eszméltek rá: **Oroszország számára Kijev hovatartozása az eurázsiai geopolitikai térben nem kompromisszumképes probléma**.

Az orosz viselkedés megértésének tételmondata így foglalható össze: a Szovjetunió felbomlását követő évek káosz, anarchia, gyengeség és kiszolgáltatottság jellemezte **Oroszországa fokozatosan erejére, öntudatára ébredt, és a továbbiakban nem mond le róla, hogy a globális hatalmi térben az Egyesült Államokkal és Kínával egyenrangú szereplőként tekintsenek rá** – vagyis az orosz szempontokat akár a nemzetközi szervezeteken (ENSZ BT) keresztül, akár más érdekegyeztető mechanizmusok által, de muszáj figyelembe vennie az Egyesült Államoknak.

Az unipolárisnak felfogott, az USA különleges helyzetére, egyoldalú dominanciájára épített világrenddel szemben Vlagyimir Putyin már 2007-es, müncheni beszédében egyértelműen állást foglalt. Akkor konkrétumként a harmadik Öböl-háború (iraki háború) és a Kelet-Európába telepítendő rakétavédelmi rendszerek problémájára reflektált a konkrétumok szintjén, de a narratívához hozzávehetnénk Szerbia (Jugoszlávia) 1999-es NATO-bombázását is.[4]

A 2014. március 16-i Putyin-beszéd monumentalitásában ugyan versenyre kel a 2007-essel, jelentőségét tekintve nem ér fel hozzá, mégis fontos, és igencsak szilárd alapokon nyugvó megerősítése a választott orosz útnak.[5] A márciusi beszéd nem pusztán üdvözli a Krím lakosainak szuverén döntését, de azon nyomban leszögezi, hogy a krími ukránok, tatárok és oroszok közösen, mintegy „államalkotó nemzetként" konstituálják a Krímet; ennek megfelelően deklarálja, hogy amíg Oroszországon múlik, mindhárom nemzet nyelve államnyelv lesz az új entitásban. Putyin minden addiginál határozottabban fejezi ki véleményét arról, hogy a „nyugati kollégáik" szelektíven, önkényesen és cinikusan használják a nemzetközi jog, a nemzetközi szervezetek és intézmények különféle szabályait, elveit. Gyakorlatilag a folyamatos önös államérdeknek megfelelő, cinikus hozzáállásra mutat rá, melynek elsajátítását igen hatékonyan demonstrálta a 2008-as grúziai háborúban, és a következményképpen létrehozott két miniállam (Abházia és Dél-Oszétia) példáján. Ugyanennek a Nyugattól másolt cinizmusnak a nyersebb, gyengébb nemzetközi jogi lábakon álló példája a Krím bekebelezése, ami azért is tűnhetett elsőre váratlannak, mert Putyin

[4] A beszéd angol nyelvű leirata a Kreml honlapján. Elérhető: http://archive.kremlin.ru/eng/speeches/2007/02/10/0138_type82912type82914type82917type84779_118123.shtml (Letöltve: 2014. április 15.)

[5] A beszéd angol nyelvű leirata a Kreml honlapján. Elérhető: http://eng.kremlin.ru/news/6889 (Letöltve: 2014. április 15.)

ennél sokkal szofisztikáltabb eszközökkel mutatott be Obamát megszégyenítő diplomáciai manővereket a szíriai válság nemzetközi kezelésében.

Putyin célja, Oroszország teljes emancipációja a globális színtéren, nem valósítható meg kizárólag az együttműködés kultúrája és a bonyolult globális diplomáciai manőverezések révén. A Kreml nem teljesen alaptalan meggyőződése, hogy a különleges helyzetét, misszióját rendkívül komolyan vevő, belpolitikában is kiemelt kérdésként kezelő USA az aktuális elnök személyétől függetlenül nem hajlandó feladni az egyoldalú vagy korlátozott szövetségesekkel közös katonai fellépésekhez való jogát.

Moszkva ugyanakkor a jelek szerint felmérte, hogy szerepét, tekintélyét csak a Nyugat részéről a saját hátországába érkező kihívások határozott elhárításával értékelheti fel. Ki venne komolyan egy globális hatalmat, mely nem képes regionális dominanciát fenntartani a saját háza táján? Oroszország nem tudta megakadályozni a színes forradalmak kitörését a 2000-es évek elején-közepén, melyek Georgiát (egykori nevén Grúziát) és Ukrajnát is időlegesen/részlegesen kiszakították az orosz érdekszférából. Nem tudta elérni, hogy az EU vállalhatatlanul felpuhítsa, esetleg Oroszország bevonásával értelmetlenné tegye a Keleti Partnerség programját 2008-tól kezdve. Ennél is korábban: nem tudta megakadályozni a Balti államok és Lengyelország beléptetését a NATO-ba (ezzel ellentétes ígéretet kapott Gorbacsov a Szovjetunió szétesésének hajnalán), sőt, Szerbiának sem volt képes döntő segítséget nyújtani a Jugoszlávia szétesését megpecsételő 1999-es koszovói válság és NATO-bombázások során.

Oroszország most elérkezettnek látja az időt, hogy a saját kezébe vegye a kezdeményezést, fájdalmasan rámutatva az Európai Unió köztes állapotára az állami és kvázi-állami, államszövetségi és teljes értékű nemzetközi aktori lét között. A Krím bekebelezése csak azonnali kármentésnek, a legközelebbi, legbiztosabb falat behabzsolásának tekintendő. A szevasztopoli katonai bázis, az orosz fekete-tengeri flotta (a melegtengeri kikötők megszerzésének cári imperatívusza óta), valamint a félsziget népességének összetétele, mentalitása indokolhatták a radikális döntést. Meggyőződésünk ugyanakkor, hogy **Oroszországnak nem célja saját területének jelentős bővítése** – kiváltképp pedig olyan területekkel nem, melyek további jelentős, tömbben élő nemzeti-etnikai kisebbségekkel járulnának hozzá a már most is meglehetősen eklektikus nemzetiségi térképhez.

A fentiekből következően tehát le kell szögeznünk: **Oroszország célja egy államberendezkedéstől függetlenül döntően orosz befolyás alatt álló,** lehetőleg a Putyin által életre hívott, és legfontosabb elnöki projektjének, emlékművének tekintett **Eurázsiai Unióba integrálódó Ukrajna.** Az ukrán állam a maga 45–50 millió fős piacával éppen annyit tenne hozzá a létező integráció piacához, amennyi a különböző elemzői álláspontok szerint minimum-optimálisnak tartott 200–250 millió körüli lélekszámú közös piac eléréséhez szükséges.

1.3 A jövőre vonatkozó várakozások

Oroszország előbbi motivációjának kontextusba helyezésével a következő várakozásokat fogalmazhatjuk meg:

1. A Krím elvesztését a Nyugat gyakorlatilag elfogadta, bár a nemzetközi jogi viták még akár évtizedekig is elhúzódhatnak, ahogy az ENSZ-ben is hosszasan napirenden maradhat az ügy.

2. Kelet- és Dél-Ukrajna nem tekinthető megszállandó területnek, hiszen Putyin célja nem Ukrajna végső felszabdalása, hanem középtávon egy oroszbarát, a keleti integráció mellett elkötelezett Kijev biztosítása.

3. Putyin (és tanácsadói köre) bizonyítottan remek hatalomtechnológusok: a középtávon oroszbarát, de legalábbis nem nyugati orientációjú Kijevért elsődlegesen az ukrán tömegek támogatását kell elnyerni. A közép- és nyugat-ukrajnai választók pedig végső soron nem ideológiai, hanem fizikai és létbiztonságuk percepciója alapján hoznak majd döntést.

4. Ebből az következik, hogy Oroszországnak a jelenlegi, nyugatbarát ukrán vezetést saját népítéletének kardjába kell döntenie; az ehhez vezető út pedig nem más, mint az erőteljes és kitartó destabilizációs nyomásgyakorlás (gazdasági, politikai, diplomáciai eszközökkel, passzív katonai fenyegetéssel, regionális nemzetiségi és szeparatista törekvések szításával), mely idővel kritikus mértékben erodálja az ukrán vezetés tekintélyét, legitimitását a választók szemében.

5. A nyílt ukrán-orosz katonai konfliktus elkerülésére számíthatunk, helyi jelentőségű, kisebb volumenű összecsapások azonban nem zárhatók ki. Elképzelhető egy olyan helyzet kiprovokálása orosz részről, melynek feloldására többoldalú nemzetközi tárgyalásokra, esetleg Ukrajna egyes részeinek nemzetközi békefenntartók által történő ellenőrzésére is sor kerülhet. Ezen esetekben Putyin, mint a legtöbb valódi ütőkártyával (gazdasági eszközök, energiafegyver, katonai erő, titkosszolgálatok, bábként mozgatható szeparatisták, „emigráns kormány”), valamint térségbeli tapasztalattal rendelkező szereplő, biztos lehet benne, hogy de facto kontrollt gyakorolhat az ukrajnai történések felett – miközben egy ilyen helyzet tovább erősítené a „failed state” narratívát Ukrajna kapcsán. Ez utóbbi nem csupán a jelenlegi ukrán vezetésre, hanem a februári megállapodást tető alá hozó, saját szerepével hencegő EU-s külügyminiszteri trojkára is rendkívül negatív fényt vetne.[6]

6. Putyin egészen addig képes lesz türelemmel manőverezni a játszmában, míg az USA és az Európai Unió meg nem találják a kiutat a megnyerhetetlen helyzetből. Kiútból pedig kétféle

[6] A 2014. április 17-i, genfi négyoldalú találkozón elfogadott megállapodás a jelek szerint semmit nem változtat a feszült helyzeten – az eredmény csupán annyi, hogy az Oroszországot és az általa támogatott szeparatistákat gyakorlatilag elismerték a konfliktusban érdekelt félként. Mindez a fent leírt forgatókönyvnek felel meg, vagyis a Kreml forgatókönyve szempontjából kedvező eredmény született. A megállapodást a felkelők természetesen nem tartják majd be, a destabilizáció, illetve az Ukrajnával szomszédos térségek militarizációja mind Oroszország, mind pedig a NATO részéről tovább folytatódik.

kínálkozik: Oroszország elrettentése, eltántorítása; Ukrajna leválasztása és beemelése a nyugati szövetségi rendszerekbe.

7. Az utóbbi esetben nem csupán Ukrajna – jelenleg teljesen irreális – EU- és NATO-tagságának erőltetéséről beszélünk, hanem elsősorban masszív, tartós és azonnal elkezdendő pénzügyi, gazdasági és ideológiai-politikai segítségről; politikai alapon meghozott, azonnali hatállyal elinduló programokra, melyek Ukrajna (és a térség) energetikai, infrastrukturális függőségét hivatottak enyhíteni 3–5 éves távlatban.

8. Ilyen volumenű pénzügyi, politikai, infrastrukturális segítségnyújtást az USA költségvetési struktúrája és döntési mechanizmusai akár lehetővé is tesznek. Az Európai Unió esetében azonban, mely még a Mediterrán mentőcsomagok esetében is egy-egy kisebb eurózóna-tagállam utolsó pillanatban belengetett vétójától retteghetett, egy hasonló „mini-Marshall-terv" elfogadására éppen olyan kicsi az esély, mint Ukrajna integrációjának felgyorsítására.

9. Az orosz fél viselkedésének előre jelezhető pályáiból, valamint az EU részéről bevethető pozitív ösztönzők alkalmazásának valószínűtlenségéből vonhatjuk le a végső tanulságot, mely egyben jelen tanulmány célját és értelmét is megalapozza: **Ukrajnában elhúzódó válságra számíthatunk határozott orosz nyomásgyakorlás mellett**, és ebben a helyzetben **az Európai Unió** (egyéb hatékony eszközök hiányában) **akár évekig is napirenden tarthatja az eddigieken túlmenő szankciók alkalmazásának lehetőségét**.

2. Harmadik fázisú szankciók bemutatása

A fejezet célja, hogy rövid áttekintést adjon a nyugati hatalmak (EU és USA) által Oroszország ellen alkalmazott eddigi szankciókról, melynek során értékeljük is ezeket a lépéseket. Ezt követően pedig elemezzük a harmadik típusú (gazdasági) szankciók lehetőségeit és esetleges következményeit általánosságban. Mindehhez pedig felvázoljuk az EU és Oroszország gazdasági és kereskedelmi kapcsolatait.

2.1 Az eddigi szankciók kronológiája

A nyugati hatalmak beavatkozásának lehetőségét (a katonai és nem katonai beavatkozást is beleértve) a következő tényezők befolyásolják:

- **Ukrajna nem NATO tagállam** – A tagállamokat nem kötelezi az 5. Cikkely katonai beavatkozásra;
- **Ukrajna nem Európai Uniós tagállam** – A tagállamokat nem kötelezi az 5. Cikkely katonai beavatkozásra, és más uniós egyezmény sem kötelezi őket gazdasági beavatkozásra;
- **Ukrajna nem tagja az ENSZ Biztonsági Tanácsának, Oroszország viszont vétóval rendelkezik.**

A fentiek fényében a nyugat mégis beavatkozott a krízisbe, mivel Oroszország, a hivatalos álláspontok szerint nemzetközi jogot sértett cselekedeteivel. Továbbá az EU szolidaritásának nevében, az Ukrajnával való politikai és gazdasági kapcsolatokra való tekintettel, **az EU március 11-én egy Ukrajna piaci liberalizációját elősegítő csomagot szavazott meg**. Időközben a Krím-félsziget lakossága az Ukrajnától való elválás, és egyben az Oroszországhoz való csatlakozásról készült dönteni. Ezt az ENSZ Biztonsági Tanács tagjainak többsége elítélte, és ennek fényében március 15-én megszavaztak egy határozatot, amely elítéli a Krím-félsziget jövőjéről szóló népszavazást, és azt illegálisnak nyilvánítja. Ezt a határozatot Oroszország megvétózta, míg Kína tartózkodott a szavazástól.

Március 17-én, **a népszavazást követően a szankciók első hullámáról döntött az Egyesült Államok és az Európai Unió**. A szankciók olyan személyek vagyonának befagyasztását illetve vízumának visszavonását érintették, akik szerepet játszottak a Krím-félsziget elszakadásában. Március 20-án az Egyesült Államok és az Európai Unió tovább bővítette azon személyek listáját, melyeket az előbb említett szankciókkal sújtott. Ebben **a második fázisban az Egyesült Államok már Putyin belső körének embereit célozta meg**, méghozzá olyan magas rangú politikusokat, akik egyben az orosz stratégiai nagyvállalatok élén is állnak. Az Európai Unió további 12 személyt adott a listához. Továbbá az EU vezetői hivatalosan is kifejezték nemtetszésüket az iránt, hogy Oroszország beolvasztja a Krím-félszigetet.

Oroszország válaszul a nyugat szankcióira, megtorlást és hasonló szankciókat fontolgatott, de március 21-én azok realizálásától visszalépett.

Március 24-én **a G8 tagjai az éves találkozóról kizárták Oroszországot**, így G7 néven tartják tárgyalásaikat, és további tervezett tárgyalásaikból is kizárták Oroszországot mindaddig, amíg nem változtat az Ukrajnával és a Krím-félszigettel kapcsolatos politikáján. Oroszországot látszólag ez a kizárás nem érintette érzékenyen, mivel az ország továbbra is tagja a G20-nak, melynek nagyobb jelentőséget tulajdonít, mint a G8-nak.

Március 27-én **az ENSZ** Közgyűlés megszavazta a nyilatkozatot, melyben a **vezetők illegálisnak nyilvánítják a Krím-félsziget Oroszországba való beolvasztását**.

Április 1-én **a NATO** kijelentette, hogy **felfüggeszt minden civil és katonai együttműködést Oroszországgal**. A NATO-nak ez volt az első komolyabb beleszólása az ukrán válságba, ami még mindig viszonylag erőtlen próbálkozás, azonban egyelőre úgy tűnik, hogy **Oroszországot jelentősen izolálni tudta a nemzetközi közösségtől**, és annak civil és katonai tevékenységétől. Oroszország szerint ez az izoláció már sokkal korábban elindult, még az 1990-es években, és Oroszország egy listával állt elő, amiben a NATO-t vádolja azzal, hogy Oroszországot a NATO-s bővítéseken, illetve olyan katonai beavatkozásokkal, mint a Koszovói válság, szándékosan egyre inkább kirekesztette.[7] Ezt követően egy verbális csata indult meg a NATO és az oroszok között, amely során Anders Fogh Rasmussen is narratívájában egyre határozottabban lép fel Oroszország ellen.

2.2 A szankciók értékelése

Az eddigi szankciók, melyek személyeket céloztak meg, és az ezzel párhuzamos további tettek, melyek leginkább tárgyalásokon való részvétel kirekesztésével és verbális ítéletekkel jártak, **nem hozták meg a várt eredményt**. Ez főként abból látszik, hogy **Oroszország április folyamán már aktívan készíti elő a Krím-félsziget beolvasztásával járó jogi lépéseket**. Látszólag nem jelentős akadály az sem, hogy egy ilyen jellegű beolvasztás nemcsak jogi változtatások, hanem pénzügyi tényezők fényében is történik. Továbbá Oroszország nem vonja vissza határ menti seregeit sem. Igaz, hogy azok továbbra is békésen hadgyakorlatoznak, azonban így is elrettentő szerepük van, mivel gyorsan mozgósíthatók.

Látható, hogy **mind az Egyesült Államok, mind az Európai Unió lassan reagált az ukrán helyzetre**, míg az oroszok a válság kitörését követően gyorsan mozgósítani tudtak. A nyugat oldaláról egységes nyilatkozat kiadása is időbe tellett. Ez részben azért is van, mert míg az oroszok egyedül döntenek, az EU-nak egyeztetnie kell tagállami szinten. Az Egyesült Államok esetében ilyen szintű egyeztetésre nincs szükség, azonban komoly gazdasági tényezők

[7] Bővebben az orosz vádakról és a NATO válaszáról: http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_109141.htm (Letöltve: 2014. április 13.)

játszanak szerepet, mint például egy esetleges energiaválság, ami a pénzügyi válságból kilábaló amerikai hatalomnak jelenleg sok problémát okozna.

A Krím-félsziget beolvasztása indította el igazán az eseményeket, mivel a kijevi tüntetések idején a nyugat még meglehetősen lassan reagált. Március végén, április elején azonban a NATO is beavatkozni látszik a válságba, ami katonai beavatkozást egyelőre nem jelent. Habár van visszhangja a NATO-s beavatkozásnak, az továbbra is kevés ahhoz, hogy az oroszokat cselekedetre bírja. Mivel **katonai beavatkozás esélye a nyugat részéről minimális**, és az eddigi szankciók nem tették meg kellő hatásukat, **egy mélyebb makrogazdasági szankció helyeződik kilátásba**. Az ilyen harmadik fázisú szankciók részletei és azok lehetőségei, illetve hatásai egyelőre kérdésesek.

2.3 Harmadik típusú szankciók lehetősége

Az EU márciusban tervezett szankcióinak három hulláma a következő:

1. Vízummentes utazásról tervezett tárgyalások befagyasztása (*megtörtént*).
2. Vízumtilalom, vagyonbefagyasztás és további politikai szankciók (a G8 tagság felfüggesztése, bilaterális tárgyalások befagyasztása, és az oroszoknak az OECD-be és az International Energy Agency-be való belépésről szóló tárgyalások leállítása; *megtörtént*).

Az Egyesült Államok március és április folyamán keményebben járt el, mint az EU, mert már orosz kormányzati politikusok ellen is fellépett, főként Putyin belső körét célozva, míg az EU nem. A célzott személyek listáját azonban az EU-ban is fokozatosan bővítik. További széttagoltságot mutat a nyugati hatalmak oldalán az, hogy az USA és az EU két külön listát készített a vízumkorlátozással és vagyonbefagyasztással célzott személyekről, amely ugyan nagyjából fedi egymást, azonban még sem egyezik meg teljesen.[8] Az amerikai lista merészebb volt, mivel Dimitry Rogoznt, Vladislav Surkovot és Sergey Glazyevet, is magába foglalta, akik Putyin legbelső politikai körébe tartoznak. Ezen felül, márciusban Obama aláírta a felhatalmazást további szankciók kivetésére olyan személyek ellen, akik orosz kormányalkalmazottak, hadiipari szereplők és úgynevezett kremli bizalmasok, akikkel az USA a vagyonbefagyasztáson túl minden üzleti kapcsolatot is megszakítana.[9]

Az amerikai és EU-s együttműködés zavarosságában nagyban közrejátszik az unión belüli széttagoltság is: míg Olaszország, Spanyolország és Ciprus ellenezték, Nagy-Britannia, Lengyelország és a balti államok támogatták a keményebb szankciók bevezetését.

[8] 11 személyt tartalmaz az amerikai, 21 személyt az EU-s lista
[9] The Economist: EU and Russia sanctions – Putin untouched, 2014. március 17. http://www.economist.com/blogs/charlemagne/2014/03/eu-and-russia-sanctions (Letöltve: 2014. április 11.)

3. Olyan **széleskörű gazdasági szankciók bevezetése, melyek komoly hatással lesznek az orosz kereskedelem és a gazdaság egészére** (fegyverembargó, kereskedelmi korlátozások, esetleg orosz pénzeszközök, vagyonok befagyasztása az uniós államokban)**.**

Az EU meglehetősen homályosan fogalmaz mind a szankciók részleteiről, mind az azokat kiváltó tevékenységről. Ezen **harmadik fázisú szankciók akkor lépnek életbe, ha Oroszország tetteivel destabilizálja az ukrán helyzetet**.[10] Ezen úgynevezett harmadik típusú szankciók bevezetése még nem történt meg, viszont azok aktualitása egyre inkább növekszik.

Március elején az EU és az Egyesült Államok még egyetértettek egy olyan lépcsőzetes szankcióhullám bevezetésén, aminek főként gazdasági hatásai lesznek Oroszországra. **Március elején felfüggesztettek minden olyan tárgyalást, ami az EU és Oroszország közti gazdasági együttműködésről szólt**, és elrendelték a Szocsiban rendezendő G8 találkozó előkészületeinek felfüggesztését. Habár időközben Oroszországot valóban kizárták a G8-ból, az EU és az Egyesült Államok egyre inkább más álláspontot foglal el a szankciókkal kapcsolatban. Március második felében Barack Obama kijelentette, hogyha Oroszország továbbra is beavatkozik az ukrajnai helyzetbe, a tengerentúli nagyhatalom kész további szankciókat bevezetni. Elemzők szerint Obama ezek után már nem hátrálhat meg, ha a konfliktus tovább eszkalálódna.

2.4 Gazdasági szankciók esetleges következményei

A gazdasági vagy pénzügyi szankciók, amelyek az országot célozzák és nem személyeket, főként azért lehetnek nagy hatással Oroszországra, mivel az egyre inkább szorult gazdasági helyzetbe kerül. Április 9-én **az IMF leértékelte az orosz növekedést a korábbi 1,9-ről 1,3 százalékra.** A fogyasztás tovább csökken, a Krími-csatlakozás is további forrásokat von el, **2014 második felére recessziót jósolnak Oroszországnak**.

Minden gazdasági és pénzügyi szankció hatással lenne nemcsak az orosz, hanem az EU-s és az amerikai bankszektorra is, mivel **az orosz cégeknek körülbelül 653 milliárd dollár külföldi adósságuk van**.[11]

Az ukrán válság hatására **a befektetők elsődleges, gazdaságot befolyásoló, szankcionáló ereje a működőtőke kivonásában rejlik**. Az Oroszországban jelen lévő külföldi működőtőke (FDI) – ellentétben a globális folyamatokkal – 2008 és 2010 között emelkedett, sőt több mint duplájára nőtt (216-ról 491 milliárd dollárra).[12] A 2011-es átmeneti visszaesés után 2012-ben már 509 milliárd dollárra rúgott az országban lévő működőtőke-állomány, ami így az ország

[10] http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/141707.pdf (Letöltve: 2014. április 14.)
[11] http://www.bbc.com/news/business-26612848 (Letöltve: 2014. április 11.)
[12] Az FDI adatok forrása: http://unctadstat.unctad.org/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=89 (Letöltve: 2014. április. 8.)

bruttó hazai termékének közel 26 százalékát tette ki. Ez az arány várhatóan tovább emelkedett **2013-ban**, ugyanis az UNCTAD első becslése szerint[13] újabb **közel 100 milliárd dollár értékű külföldi közvetlen tőke áramlott Oroszországba**. Ezzel 2013-ban a harmadik helyet szerezte meg az adott évben a legtöbb tőkét vonzott országok között az Egyesült Államok és Kína után. Ez a kiugró eredmény elsősorban a British Petrol vállalat által végrehajtott felvásárlásnak köszönhető: a brit cég a Rosneft 18,5 százalékát szerezte meg.

Az oroszok ugyanakkor jelentős befektetőnek is számítanak a globális gazdaságban is. Erre utal, hogy **a 2008 és 2012 közötti időszakban az orosz FDI a világban megduplázódott**: 206 milliárdról 413 milliárd dollárra emelkedett. Ezzel az ország GDP-jének közel 21 százalékát kitevő külföldi érdekeltséggel rendelkezett Oroszország. **Az orosz jegybank szerint 2013-ban is folytatódott az orosz befektetési hullám**: 63 milliárd dollárt kitevő értékben ruháztak be a világban orosz vállalatok.[14] Ennek azonban túlnyomó többségét a Rosneft tulajdonszerzése tette ki a TNK-BP vállalatban (mely egy Brit-Virgin-szigetekre bejegyzett cég tulajdonában volt korábban).

1. ábra: Az orosz és az ukrán FDI (be- és kifektetett állományok, milliárd dollár)

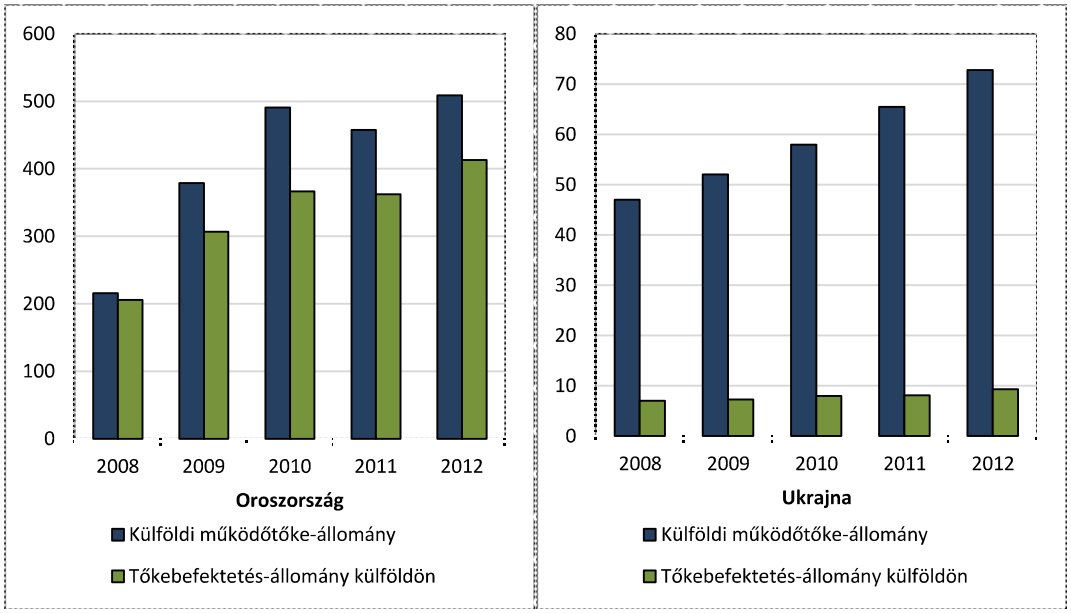

Forrás: UnctadStat

Az ukrán-orosz válság megítélése elsősorban az orosz fél számára jelenthet komoly problémát. Az orosz jegybanki adatok szerint 2014 első negyedévében a válság hatására **máris 64 milliárd dollár értékű tőke hagyta el Oroszországot, amely az év egészében elérheti akár a 100–150 milliárdos nagyságrendet is.**[15] Mindez komoly ütést jelenthet az

[13] UNCTAD [2014]: Global Investment Trends Monitor No. 15, 2014. január 28. http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/webdiaeia2014d1_en.pdf (Letöltve: 2014. április. 18.)
[14] http://blogs.wsj.com/emergingeurope/2014/01/17/russias-capital-outflows-at-whopping-63-billion-in-2013/ (Letöltve: 2014. április. 9.)
[15] http://www.reuters.com/article/2014/04/09/us-ukraine-crisis-russia-outflows-idUSBREA380VO20140409 (Letöltve: 2014. április. 9.)

orosz gazdaság számára, amely növekedési kilátásai így akár 3 százalékponttal is visszaeshetnek.

Ukrajna esetében kevésbé akut a nemzetközi tőkeáramlás problémája: itt jelentős tőkekivonás nem várható. A legfrissebb, 2012-re vonatkozó adatok szerint ugyanakkor **az ukrán gazdaság rendkívül kitett a globális müködőtőkének**, hiszen a GDP közel 41 százalékára rúgott az állomány, ami nagyjából 73 milliárd dollárnak felel meg. Az ukrán jegybank adatai szerint 2013-ban az állomány 77 milliárd dollárra nőtt.[16] Az ukrán vállalatok ugyanakkor elhanyagolható szereplőnek számítanak a globális piacon, 2012-ben csupán 9,4 milliárd dollárnyi közvetlen tőkebefektetés-állománnyal rendelkeztek a külpiacokon, ami 2013-ra 9,7 milliárd dollárt tett ki. Ukrajna esetében **az FDI tekintetében a legnagyobb veszélyt az orosz tőkekivonás jelenthet**, ám egyelőre nincsenek információk ilyen jellegű, nagymértékű folyamatokról.

Az orosz energiacégek szankciókkal való sújtásának is komoly következményei lehetnek, elsősorban Európa számára. Az olyan szankciók, melyek az energiacégek vagy azok vezetőinek megszorítását tűzik ki célul, hatással lehetnek a földgáz és kőolaj kínálat csökkentésére, és ezzel az energiaárak növekedésére. Továbbá az orosz és európai energiacégek közti összeköttetés is sérülhet, például Nagy-Britannia esetében, ahol a BP-nek szoros együttműködése van a Rosneft orosz vállalattal. Sem a BP, sem a brit kormány nem szeretné, hogy a brit érdekeket energetikai szankciók aláássák.[17]

Habár az EU-ban és az Egyesült Államokban is megvan az erős politikai akarat **a harmadik típusú szankciók** bevezetésére, azok tényleges **megszavazása sokkal bonyolultabb**. Mivel a komolyabb gazdasági szankciók másképp érintenék a különböző uniós tagországokat, azok elfogadását **minden tagállamnak meg kellene szavazni, amelyek egyáltalán nem egységesek abban, milyen messzire kellene elmenni az oroszok elleni gazdasági embargóval**. A volt szovjet országok közül is elsősorban a három balti tagállam és Lengyelország érzi magát rendkívüli mértékben fenyegetve, ami miatt határozott lépéseket is követelnek, több tagállam azonban egyelőre igen óvatos a szankciók mélységét illetően.

Az EU és Oroszország közötti kereskedelem és beruházás jelentős mértékű, Oroszország az EU harmadik legfontosabb külkereskedelemi partnere. Jelenleg az unió importjának 12 százaléka származik a keleti országból.[18] Ami ennél jóval fontosabb, hogy ennek 78 százaléka energiahordozókból áll (2. ábra). Abban az esetben, ha a külkereskedelmi kapcsolat teljesen megszűnik, az öreg kontinens akár komoly problémákba is ütközhet, hogy ezt a nagy mennyiségű kiesett energiát pótolni tudja.

[16] www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=72786 (Letöltve: 2014. április. 8.)
[17] http://www.bbc.com/news/business-26612848 (Letöltve: 2014. április 11.)
[18] Az EU-n kívüli teljes külkereskedelmet tekintve.

2. ÁBRA: AZ EU OROSZORSZÁGBÓL ÉRKEZŐ BEHOZATALÁNAK TERMÉKCSOPORT SZERINTI MEGOSZLÁSA (2012)

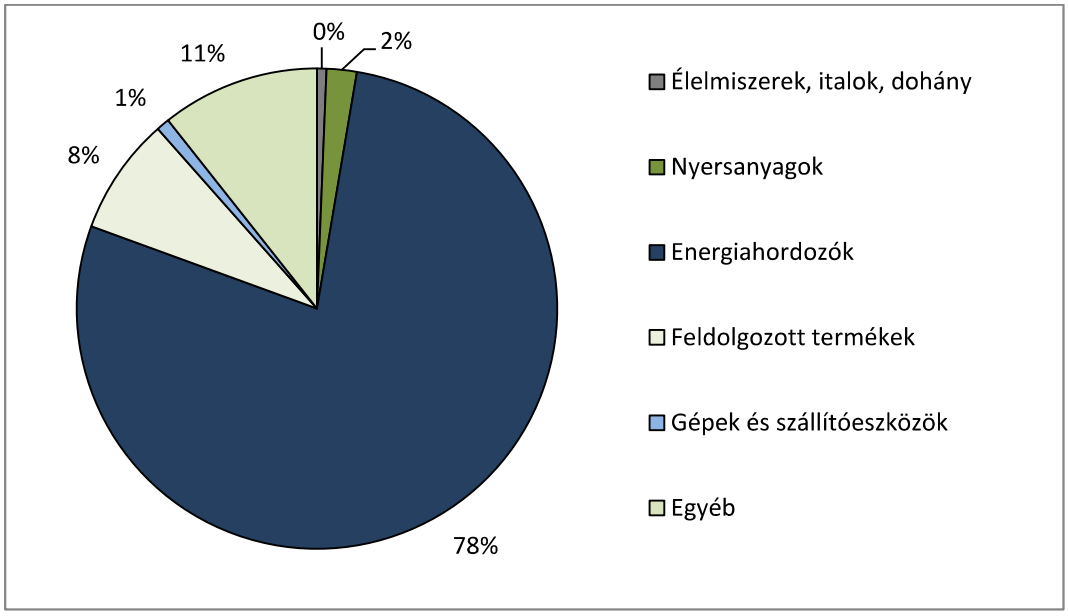

Forrás: UNCTAD

Az uniós tagállamok gazdaságában eltérő fontosságú szerepet tölt be Oroszország, mint kereskedelmi partnerország. A földrajzi közelség, valamint a közös történelmi múlt miatt is **főleg a kelet-európai országok rendelkeznek komolyabb orosz kereskedelmi szálakkal**.

3. ÁBRA: OROSZORSZÁG AZ EU-TAGORSZÁGOK UNIÓN KÍVÜLRŐL JÖVŐ IMPORTJÁBAN BETÖLTÖTT SÚLYA

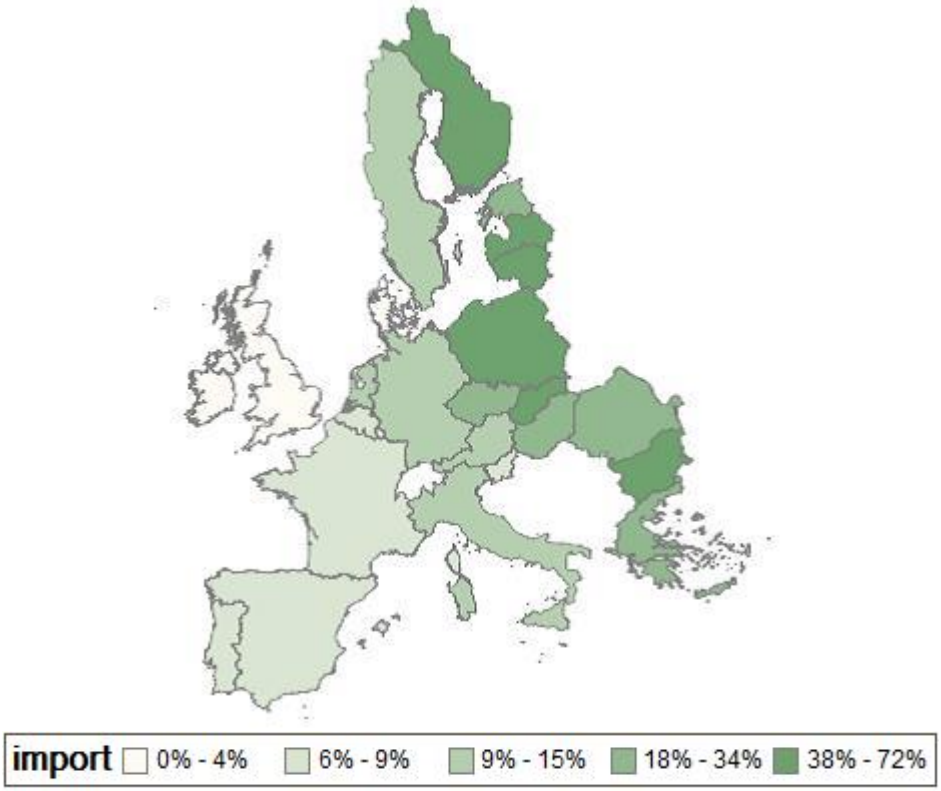

Forrás: UnctadStat, Századvég-szerkesztés SAS-EG használatával

Az összes tagországi **importon belül Litvánia rendelkezik a legnagyobb orosz részesedéssel** (72 százalék), amiből az energiahordozók az EU szintjén is kiemelkedő, több mint 90 százalékot tesznek ki (4. ábra). **A második legnagyobb orosz importrészesedés Bulgáriához kapcsolódik**: a bolgár állam Oroszországból származó importja a teljes behozatal csaknem felét teszi ki. Fő importcikkük az energiahordozók, a bolgár földgázszükséglet 90 százaléka származik az oroszoktól. Bulgáriánál szintén fontos megjegyezni a turizmusból származó bevételt, ami tavaly a GDP több mint 13 százalékát adta.[19] Átlagosan a turisták csaknem harmada érkezik Oroszországból, egy esetleges gazdasági embargó a bolgár turizmus jövedelmezőségét is jelentősen ronthatja.

A tagországok közül Szlovákia függ a legnagyobb mértékben az orosz gáztól, két atomerőműve is orosz üzemanyaggal működik, továbbá a szlovák költségvetés jelentős bevételi tétele az országot átszelő vezetékeken átáramló gázért kapott tranzitdíj. **Oroszországtól kapja importált energiaszükségletének 90 százalékát Lengyelország** is, amely a legutóbbi Brüsszeli találkozón kiemelkedően érvelt amellett, hogy az EU minél előbb alternatívát találjon a keleti gázra.

4. ÁBRA: A TAGORSZÁGOK IMPORTÁLT ENERGIASZÜKSÉGLETÉNEK OROSZORSZÁGBÓL SZÁRMAZÓ ARÁNYA (2013)

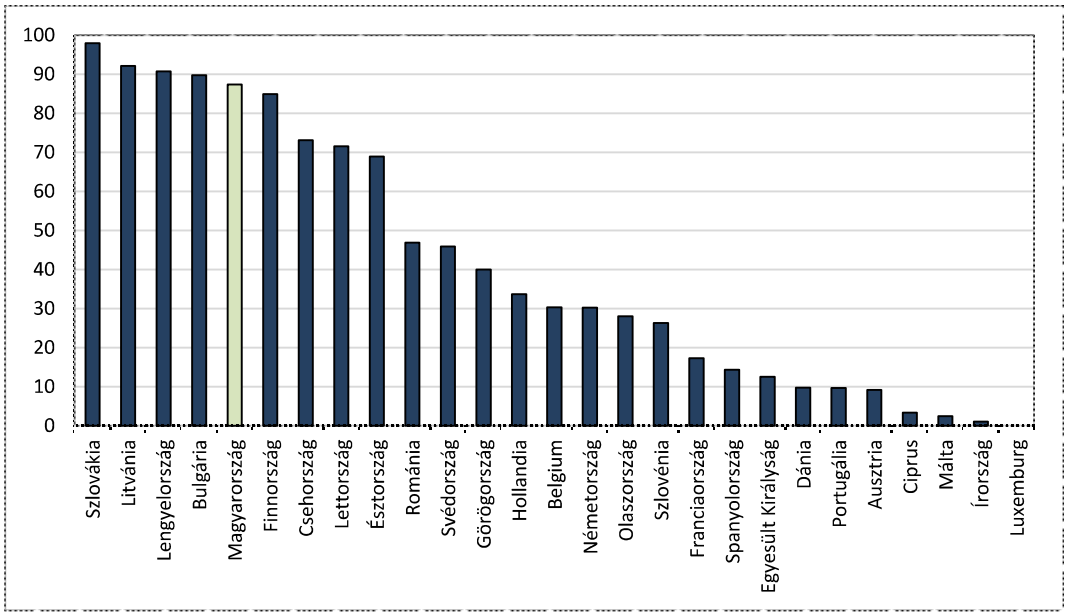

Forrás: Eurostat

Az EU kivitelének 7 százaléka irányul az oroszokhoz, melynek legnagyobb részét a gépek és szállítóeszközök, valamint a feldolgozott termékek adják (5. ábra). A teljes tagországi kivitelt tekintve 20 százaléknál nagyobb orosz exportrészesedéssel a balti államok, Finnország és – Magyarország kivételével – a visegrádi csoport országai rendelkeznek. A vezető termékcsoportoknál (gépek, feldolgozott termékek) a litvánok exportálják a legtöbbet az oroszokhoz az adott termék teljes exportján belül. **A legtöbb EU-tagországban az**

[19] http://www.wttc.org/site_media/uploads/downloads/bulgaria2014.pdf (Letöltve: 2014. március. 25.)

Oroszországgal folytatott külkereskedelmi mérleg deficitet mutat, ami miatt ezek az államok – elsősorban az energiabiztonsági problémák miatt – komoly nyomás alá kerülhetnek az esetleges szankciók bevezetésekor. **A legnagyobb többlettel Ausztria és Dánia rendelkezik, így nekik Oroszország elvesztése esetén egy nagy súllyal rendelkező exportpartnert kellene pótolniuk.**

5. ÁBRA: AZ EU OROSZORSZÁGBA IRÁNYULÓ KIVITELÉNEK TERMÉKCSOPORT SZERINTI MEGOSZLÁSA (2012)

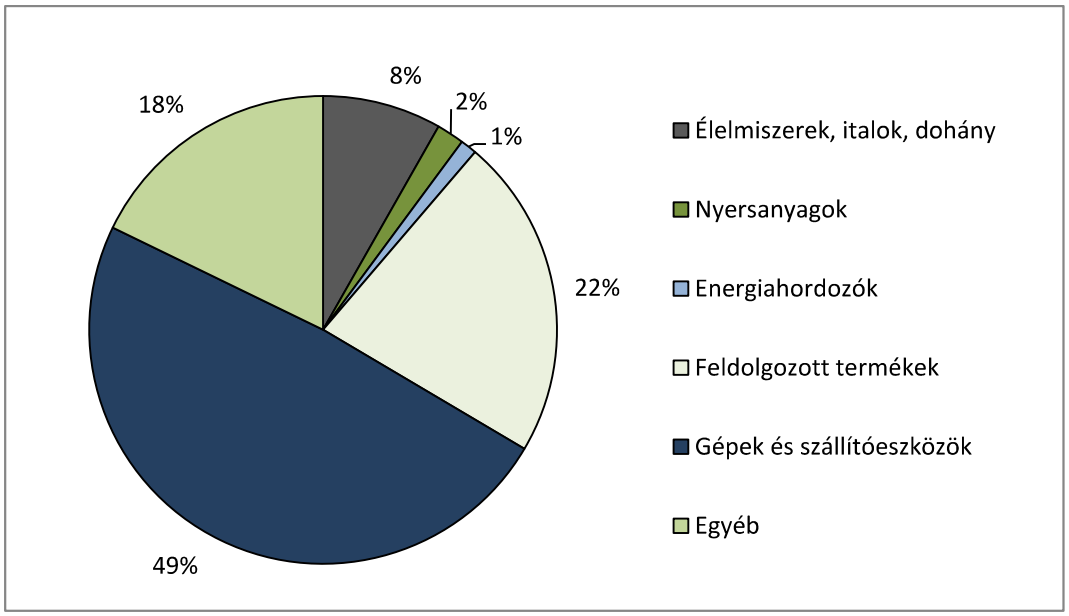

Forrás: UNCTAD

A központi szereppel bíró uniós tagországok közül Németország rendelkezik a legszorosabb orosz külkereskedelmi kapcsolattal, azonban uniós viszonylatban ez is elhanyagolható: a behozatal esetén 12 százalék, míg a kivitelnél mindössze 8 százalék az orosz részesedés az unión kívüli kereskedelemben. Az energiahordozók unión kívüli importját tekintve ezen országoknak átlagosan kevesebb, mint 20 százalék orosz gázimportra van szükségük, ami szintén eltörpül az orosz szomszédságban található uniós országok ilyen arányához képest. Összességében tehát elmondható, hogy **az amúgy is sérülékenyebb kelet-európai feltörekvő országok számíthatnak arányaiban a legnagyobb veszteségre, amennyiben a nyugati nagyhatalmak keményebb Oroszországgal szembeni gazdasági szankciók bevezetése mellett döntenének.**

Orosz oldalról vizsgálva egy magasabb mértékű függés van, így ha Oroszország elvesztené az uniós piacok jelentős részét, az komoly hatást gyakorolhat az orosz gazdaságra. Az Oroszországba behozott, illetve onnan kivitt áruk nagyjából fele (rendre 46 és 45 százalék) az EU27-ből jön, illetve oda érkezik,[20] míg fordított esetben ez az arány kisebb.

[20] Forrás: http://unctadstat.unctad.org/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=24739 (export) és http://unctadstat.unctad.org/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=24741 (import) (Letöltve: 2014. április 18.)

6. ÁBRA: OROSZORSZÁG AZ EU-TAGORSZÁGOK UNIÓN KÍVÜLI EXPORTJÁBAN BETÖLTÖTT SÚLYA

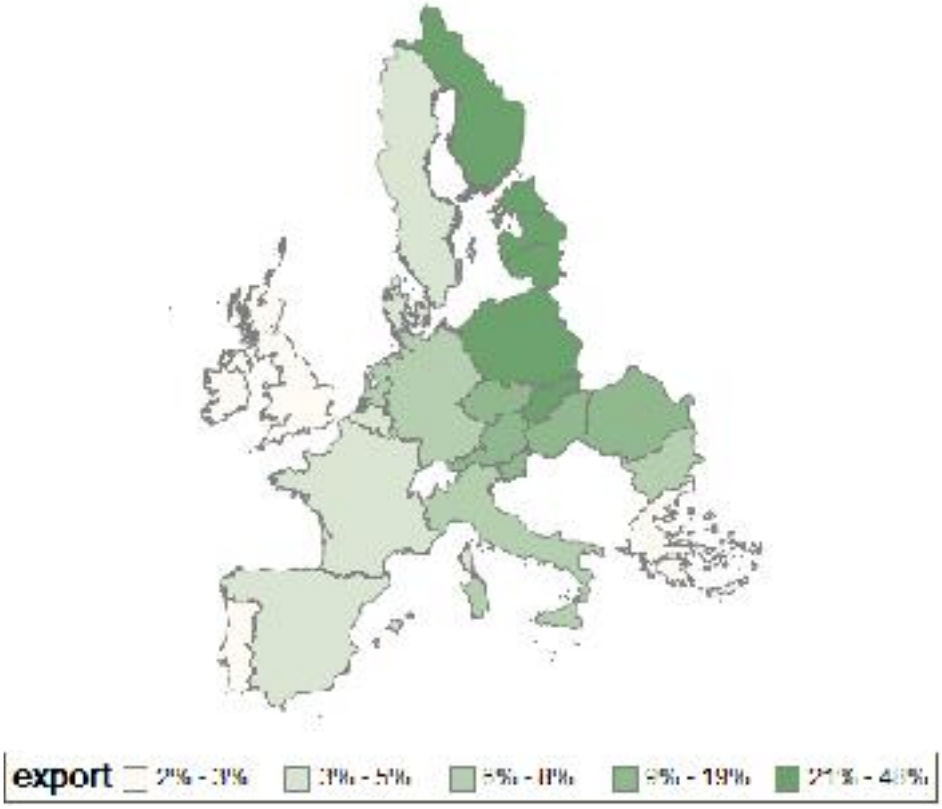

Forrás: UnctadStat, Századvég-szerkesztés SAS-EG használatával

Az energiaszektort illetően, az orosz földgázexport 70 százaléka megy az EU-ba, míg az EU-s földgázimport csupán 20–25 százaléka származik Oroszországból.[21] Kőolaj esetében pedig az előbbi 80 százalék feletti, míg az utóbbi megfelelője körülbelül 40 százalék. Mindez arra utal, hogy **Oroszország gazdaságilag jobban függ az EU-tól, mint fordítva**. Habár kereskedelmi szempontból ez nem okvetlenül egy irreverzibilis szituáció, mivel a távol-keleten tudna Oroszország találni piacokat az áruira, viszont mivel a kőolaj- és földgázszállítás vezetékeken keresztül történik, amelyek az EU irányába vannak kiépítve, Oroszország nem tudna rövid idő alatt alternatív piacokat találni. Tehát Oroszországnak nem lenne gazdaságos megoldás más piacok után kutatni gázexportja számára, így Oroszország valószínűtlen, hogy diverzifikálni szándékozna a gázexportját.[22] Tehát **az EU-s gázimport szankcionálása egy erőteljes jelzésértékkel bírna Oroszország számára**, azonban valószínűleg hosszú távú hatásai nem lesznek.[23]

[21] http://hvg.hu/gazdasag/20140318_Ebbol_gazdasagi_hideghaboru_lehet (Letöltve: 2014. április 14.)
[22] http://www.bruegel.org/nc/blog/detail/article/1279-the-cost-of-escalating-sanctions-on-russia-over-ukraine-and-crimea/ (Letöltve: 2014. április 14.)
[23] http://www.spiegel.de/wirtschaft/soziales/sanktionen-in-krim-krise-haertere-strafen-gegen-russland-a-959249.html (Letöltve: 2014. április 14.)

Az olyan szankciók, melyek a befolyásos oligarchákat célozzák, hatással lehetnek a Kreml működésére, pontosabban annak politikai támogatottságának gyengülését eredményezhetik. Az ellentétes szcenárió azonban az lehet, hogy az oligarchák vagyona Putyin elnök jó akaratától függ és nem fordítva.[24] Valószínű az utóbbi igaz, mivel a legújabb elemzések arra világítanak rá, hogy Putyin maga köré gyűjtötte Oroszország legbefolyásosabb embereit, így gyakorlatilag majdnem teljes kontrollra tett szert az oligarchák felett is. Egy célzott orosz válaszszankció azonban meglehetősen bonthatja az EU-s politikai egységet.

Gyakran felmerül az olyan gazdasági szankciók lehetősége, amit Iránnal szemben alkalmazott a nyugat. Azonban ahhoz, hogy a megszorítások – mint például az Iránnal való kereskedelem befagyasztása – megtegye a hatását, szükséges volt, hogy elteljen négy év. Emellett azonban a legjelentősebb szerepet az játszotta, hogy változások történtek a nemzetközi környezetben és Iránon belül is, az olaj exportja és a forrásai illetve bevételei drasztikusan lecsökkentek, a pénznem elértéktelenedett, a gyenge kereskedelem pedig megrázta a vállalkozásokat, és súlyosbította az inflációt.[25] Oroszország esetében azonban a négy év hosszú idő, mivel ez alatt Ukrajna is tönkremehet. Emellett **az orosz gazdaság, illetve az orosz állam egyáltalán nem olyan izolált, mint Irán volt, ezért** amíg Iránban fokozottan hatottak a szankciók, **Oroszországban ez nem valószínű szcenárió**. Összefoglalva tehát az Iránban alkalmazott szankciók a következők miatt értek el sikereket, és egyben a következők miatt kérdéses, hogy hasonló eredményt hoznának Oroszországban:

1. A szankciók sikere időigényes.
2. Széleskörű multilaterális támogatás a szankciókhoz elengedhetetlen, viszont nagyon nehezen teremthető elő.
3. A szankciók akkor fejtették ki hatásukat, amikor Iránt legsebezhetőbb pontján érték, és egyúttal elkerülték a gazdasági hátulütők felbukkanását másutt.
4. A jelképes szankciók valószínűleg nem képesek egy ország számításait megváltoztatni. Ezért aztán találékonyságra, oktatásra és kikényszerítésre van szükség.
5. A szankciók leginkább egy megosztott vezetésen érnek el eredményt, méghozzá úgy, hogy a vezetés nem hajlandó a végsőkig elviselni a szankciók okozta károkat.
6. Szerencse és segítség.
7. Végül, még ahol a szankciók látszólagosan változtatnak is a helyzeten, a politika megváltoztatásában sikertelenek lehetnek.[26]

[24] http://www.bruegel.org/nc/blog/detail/article/1279-the-cost-of-escalating-sanctions-on-russia-over-ukraine-and-crimea/ (Letöltve: 2014. április 14.)
[25] http://www.brookings.edu/blogs/iran-at-saban/posts/2014/03/21-iran-sanctions-russia-crimea-nuclear (Letöltve: 2014. április 13.)
[26] Bővebben: http://www.brookings.edu/blogs/iran-at-saban/posts/2014/03/21-iran-sanctions-russia-crimea-nuclear (Letöltve: 2014. április 13.)

Magyarország, illetve a közép-kelet-európai térség az egyik leginkább kiszolgáltatott helyzetben van a földrajzi közelség, az energiafüggés és a gazdasági kapcsolatok miatt, mely témákkal magyar szemszögből a következő fejezetek foglalkoznak részletesen. Felmerül az orosz hitelből finanszírozott Paks kérdése is, azonban amíg a szankciók nem az orosz államot sújtják, hanem személyeket, addig nincs különösebb aggodalomra ok.

3. Magyar-ukrán és magyar-orosz külgazdasági kapcsolatok elemzése

A fejezet célja, hogy a leíró statisztika eszközeivel bemutassa a magyar-ukrán és a magyar-orosz gazdasági-külkereskedelmi kapcsolatokat. Továbbá kitérünk arra is, hogy eddig milyen esetleges gazdasági és pénzügyi hatások mutatkoztak meg az ukrán válság következtében, végezetül pedig megvizsgáljuk a keleti konfliktusból fakadó esetleges magyar gazdasági hatásokat különböző szcenáriók mentén.

3.1 Külkereskedelmi kapcsolatok vizsgálata

A hazai külkereskedelmi forgalomban a 2013. évet vizsgálva Oroszország a 10., míg Ukrajna a 14. legfontosabb partner az exportpiacok alapján.[27] **Az importpiacokat, illetve az egyes partnerek ott betöltött szerepét vizsgálva Oroszország a 2., míg Ukrajna a 15. helyen szerepel.** Az ukrán behozatal 2013-ban a teljes magyar import 2 százalékát tette ki, míg az Oroszországból származó import a teljes behozatal 9 százalékával volt azonos. Az exportpiacokat vizsgálva az Ukrajnába irányuló kivitel a magyar export 2 százalékára rúgott, míg az Oroszországba irányuló export 3 százalékot tett ki. Ukrajnával szemben Magyarország nettó exportőr, míg Oroszországgal szemben Magyarország nettó behozatali pozícióban van a 2013-as statisztikák alapján.

7. ábra: Magyarország teljes külkereskedelmi egyenlege, magyar-orosz külkereskedelmi egyenleg, magyar-ukrán külkereskedelmi egyenleg (milliárd forint)

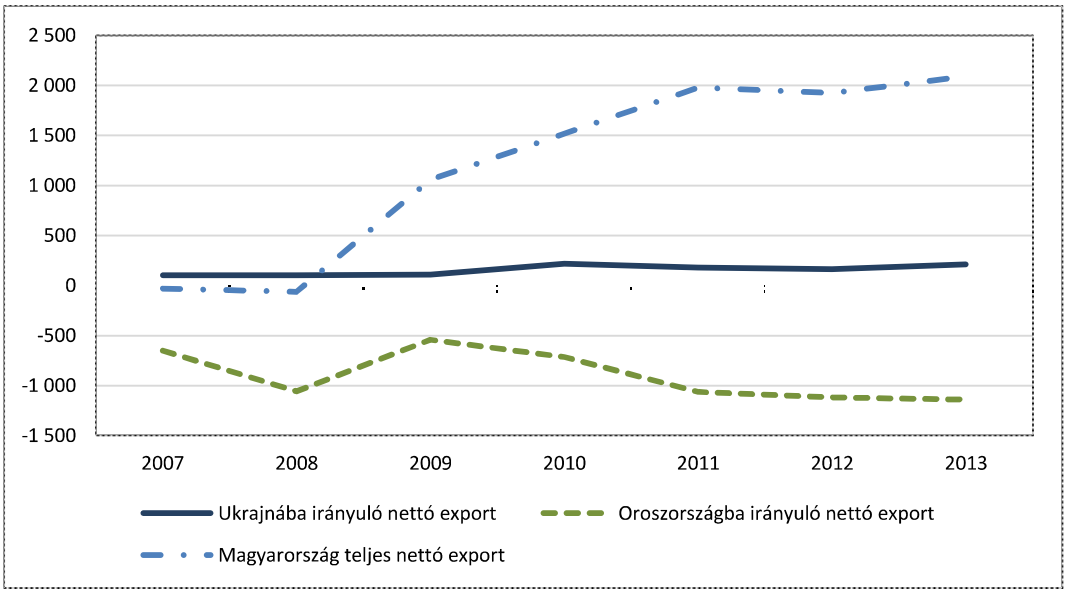

Forrás: KSH

[27] A fejezetben felhasznált külkereskedelmi statisztikák a KSH Tájékoztatási adatbázisából, egyedi lekérdezés alapján készültek. http://statinfo.ksh.hu/Statinfo/themeSelector.jsp?page=2&szst=QKT (Letöltve: 2014. április 3.)

Az Ukrajnába irányuló magyar export jelentős része a feldolgozott termékek továbbá a gépek és szállító eszközök csoportjába tartozik. A 2013. évben az 577 milliárd forintos kivitel három legjelentősebb termékcsoportja a villamos gép, készülék és műszer (103 milliárd), a gyógyszerek, gyógyszerészeti termékek (85 milliárd) és a közúti jármű (73 milliárd).

8. ÁBRA: AZ UKRAJNÁBA IRÁNYULÓ MAGYAR EXPORT MEGOSZLÁSA (MILLIÁRD FORINT)

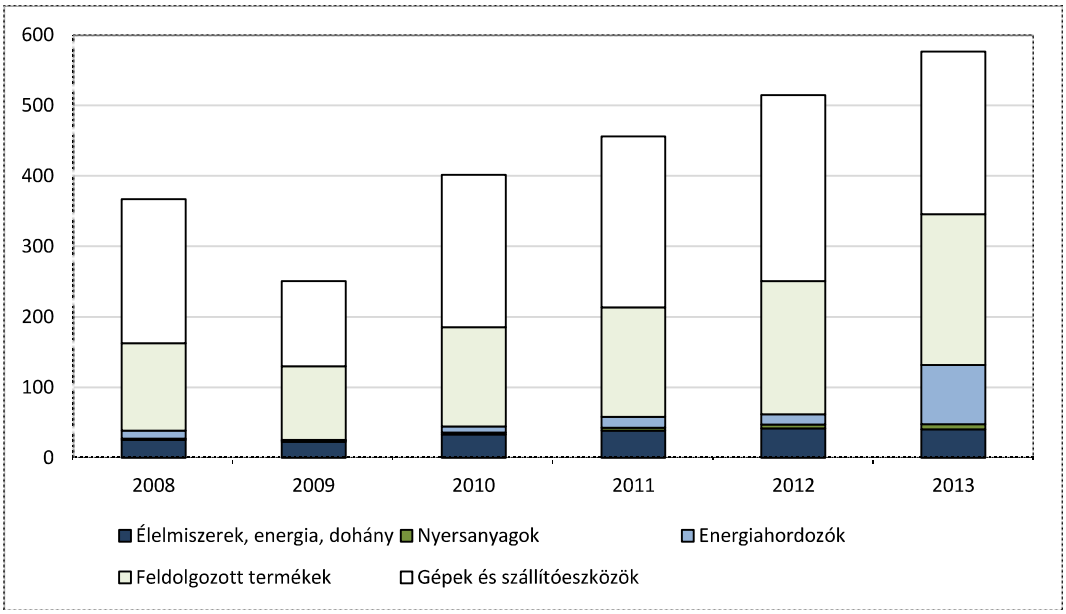

Forrás: KSH

Az Oroszországba irányuló magyar export 2013-ban 753 milliárd forintot tett ki. Ennek a forgalomnak egy **jelentős részét a feldolgozott termékek, valamint a gépek és szállítóeszközök adták.** Az előbbi termékcsoport 330 milliárdot (ebből: gyógyszerek és gyógyszerészeti termékek 197 milliárd), míg az utóbbi 340 milliárdot (ebből: híradás-technikai, hangrögzítő és –lejátszó készülékek 112 milliárd, közúti járművek 66 milliárd forint) képvisel a teljes exportból. Az export dinamikáját vizsgálva megállapítható, hogy az élelmiszerek exportja jelentősen nőtt a 2012. évhez képest, és továbbra is a harmadik legfőbb kiviteli termékcsoport. A növekmény döntő részben a hús és húskészítmények jelentős exportpiaci bővülésével magyarázható. 2013-ban e tétel 27 milliárd forintot tett ki az előző évi 15 milliárd forinttal szemben.

Az ukrán-orosz krízis elmélyülése, a két érintett partnerországunk gazdasági teljesítményének jelentős visszaesése a fentiek alapján a magyar exportőrök közül elsősorban a gyógyszeripart és a közúti járműveket gyártó ágazatot érinti/érintheti érzékenyen.

9. ÁBRA: AZ OROSZORSZÁGBA IRÁNYULÓ MAGYAR EXPORT MEGOSZLÁSA (MILLIÁRD FORINT)

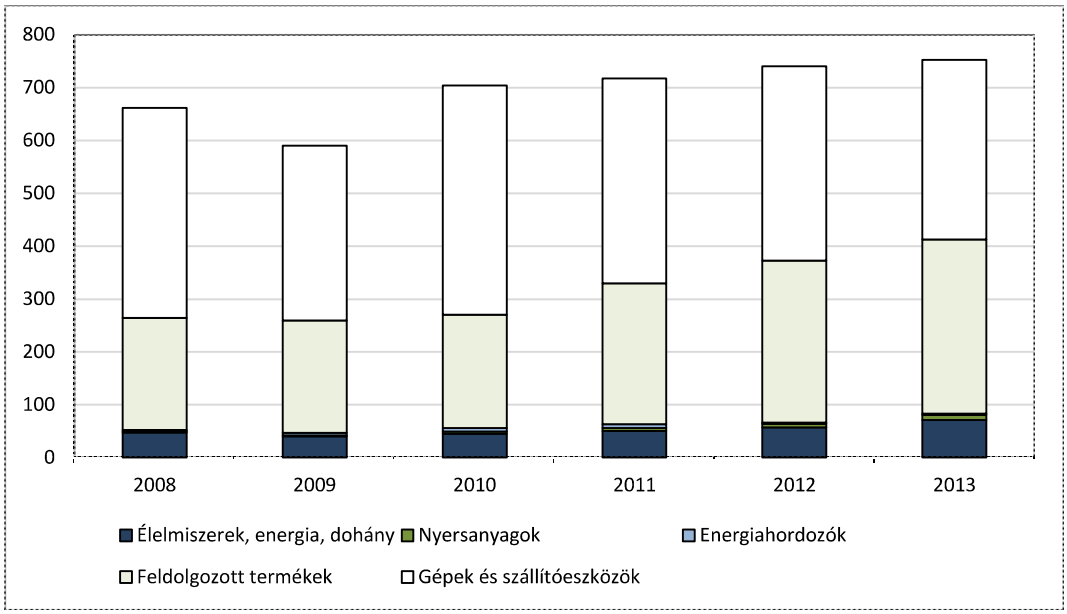

Forrás: KSH

Az Oroszországból érkező import túlnyomó többsége az energiahordozók behozatalában ölt testet. Az összesen 1895 milliárd forintos 2013. évi importból a kőolaj és a gáz együttesen 90 százalékos súlyt képvisel. További közel 50 milliárdos behozatali forgalom köthető a szintén a nyersanyagok kategóriájába tartozó nyers, szintetikus és regenerált gumi termékekhez.

10. ÁBRA: AZ OROSZORSZÁGBÓL ÉRKEZŐ IMPORT MEGOSZLÁSA (MILLIÁRD FORINT)

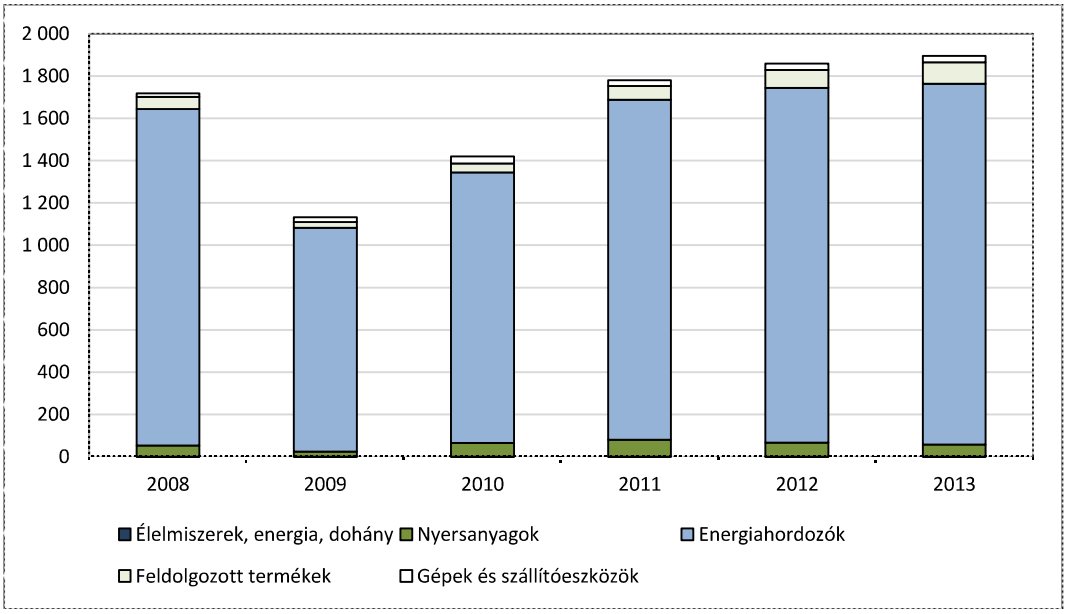

Forrás: KSH

Az Ukrajnából Magyarországra érkező import 366 milliárd forintot tett ki 2013-ban. Ezen összeg **jelentős részét képezi a feldolgozott termékek, továbbá a gépek és szállítóeszközök** importja. A részletesebb termékbontást is vizsgálva az előbbi kategórián belül jelentős a vas

és acél (130 milliárd), az utóbbi kategórián belül a híradástechnikai, hangrögzítő és –lejátszó készülék (39 milliárd), valamint a villamos gép, készülék és műszer (71 milliárd) behozatala.

11. ÁBRA: AZ UKRAJNÁBÓL ÉRKEZŐ IMPORT MEGOSZLÁSA (MILLIÁRD FORINT)

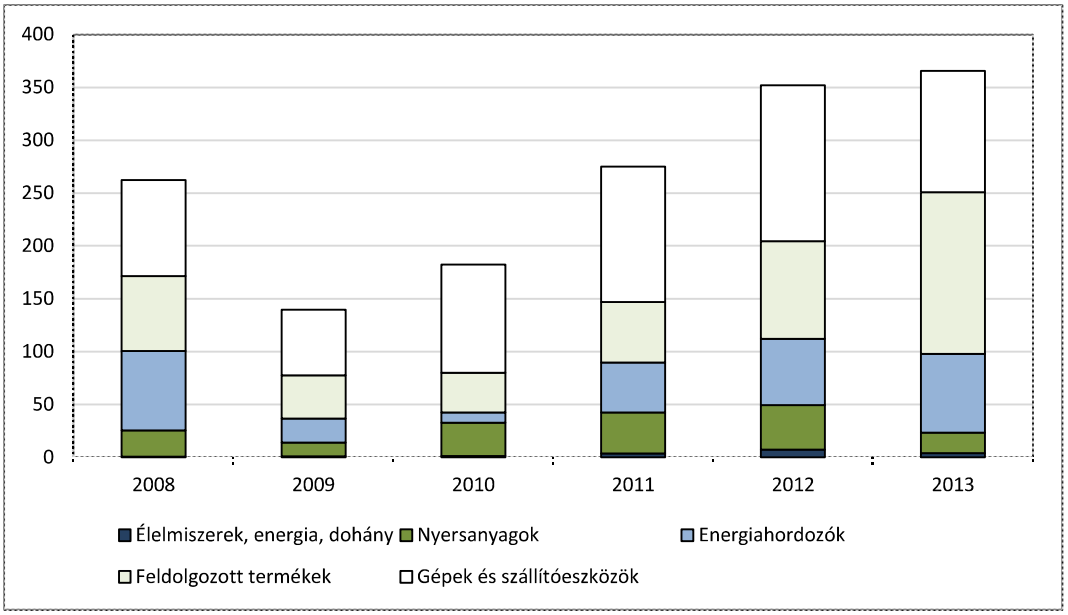

Forrás: KSH

Az ukrán-orosz krízis a magyar gazdaság számára – legalábbis ami a termékek behozatalát érinti – **elsősorban energiabiztonsági kérdéseket vet fel, továbbá az olyan ágazatokban okozhat jelentős ellátási problémákat egy esetleges gazdasági szankció során az importtermékek kiesése, amely a vas és acél termékeket használja inputként.**

Magyarország Oroszországba irányuló exportja a 2013. évi bruttó hazai termékének 2,5 százalékát tette ki. Nyilván ennek kiesése érzékenyen érintheti a magyar gazdaságot. Annak a forgatókönyvnek, amely szerint ezeket a termékeket sem külföldön sem pedig belföldön nem lehet értékesíteni, és ez teljesen „kimarad" a GDP-ből, meglehetősen kicsi az esélye. Az import esetében azt kell megvizsgálni, hogy az energiaárak jelentős emelkedése mennyivel növeli az Oroszországból származó import ellenértékét. Tekintettel arra, hogy **a hazai jegybank devizatartalékai** (az MNB 2014. februári adata[28] szerint 10 373 milliárd forintnak megfelelő ellenérték) **bőven felülmúlják a magyarországi behozatal háromhavi ellenértékét** (5500 milliárd forint), **így az áremelkedés sem okozhat fizetőképességi gondokat**, hiszen az Oroszországból származó kőolaj és földgáz ellenértéke 2013. évben 1705 milliárd forintot tett ki.

A magyar mezőgazdaság számára sem Ukrajna, sem Oroszország nem jelent jelentős külkereskedelmi piacot, vagyis direkt módon ez nem veszélyezteti az agrárium versenyképességét. **Indirekt módon azonban károkat okozhat Magyarország számára az**

28 http://www.mnb.hu/Root/Dokumentumtar/MNB/Statisztika/mnbhu_statisztikai_idosorok/hu0502_nemztartelozo.xls (Letöltve: 2014. április 18.)

Ukrajnából érkező gabona, ami Európa-szerte árcsökkenést okozhat a gabonapiacon. **Az EU tervezet szerint Brüsszel vámmentességet alkalmazna Ukrajnával szemben.**[29] A termelői árak Európában és a közép-európai régióban is magasak. A gazdák rosszabbul, míg a malmok, takarmánygyárak jobban járhatnak az olcsó ukrán gabonával. **A vámkontingensről szóló engedélyeket október végéig használhatná ki Ukrajna.** Fontos fejlemény – főleg a hazai agrárium szempontjából –, hogy az Európai Bizottság 2014. április 8-án indított eljárást a WTO-nál Oroszország ellen, amiért az az EU-ból származó friss sertéshúsok és sertéstermékek behozatalát megtiltotta.[30]

Az Európai Bizottság 2014. március 11-én javaslatot tett[31] a szabadkereskedelmi megállapodásban Ukrajnának kilátásba helyezett vámkedvezmények előrehozatalára. A várhatóan júniusban hatályba lépő rendelkezés éves szinten 487 millió euró direkt költséget takarít meg az ukrán iparnak és mezőgazdaságnak. A Bizottság felkérte a Tanácsot és az Európai Parlamentet, hogy gyorsított ütemben fogadják el a javaslatot, hogy az egyoldalú kereskedelmi kedvezményeket már júniusban végre tudják hajtani. Az úgynevezett autonóm kereskedelmi engedmény egyelőre 2014. november 1-ig marad hatályban. Azért kellett határidőt szabni, hogy az intézkedés összhangban legyen a WTO-szabályokkal. Másfelől novemberig előreláthatóan már az aláírt szabadkereskedelmi megállapodás azonnali (ratifikáció előtti) hatályba helyezése lesz napirenden.

Fontos azonban megjegyezni, hogy az ukrán piacok nem nyílnak meg az EU-ból érkező termékek számára. **A gesztus fő haszonélvezője az ukrán mezőgazdasági szektor lehet**, amely 330 millió euró körül profitálhat az importvámok csökkentéséből, illetve egy sor területen (búza, marhahús, baromfi) vámmentes kvóták megnyitásából. Az európai agrárium számára különösen érzékeny szektorokban ugyanakkor csak fokozatos lesz a piacnyitás, illetve a vámok lenullázódása. Az ipari termékek vámtarifái is csökkennek majd, amiből éves szinten az ukrán textilexport 24,4 millió eurót, a vegyipari termékek kivitele pedig 26,8 millió eurót nyerhet.

A magyar-ukrán és a magyar-orosz kereskedelmi kapcsolatokat és a gazdasági kilátásokat érintően a turizmusról is érdemes néhány szót ejteni. A turizmus adatait[32] vizsgálva megállapítható, hogy 2013-ban az Ukrajnából érkezők átlagos kiadásai naponta 32 300 forintot tettek ki. Ez az adat jócskán meghaladja az átlagot, ami 12,5 ezer forint. **A teljes Ukrajnából származó 88 milliárd forintos bevétel a magyarországi teljes turizmusból származó bevételek 7 százalékát adta 2013-ban.** Az ukrán-orosz válság elhúzódásával tehát

[29] http://www.agrarszektor.hu/gabonapiac/egyeb/bukhatnak_a_spekulansok_rank_zudulhat_az_ukran_gabona.3707.html (Letöltve: 2014. április 3.)
[30] http://www.hirado.hu/2014/04/08/a-wto-hoz-fordul-az-eu-az-orosz-sertesimport-tilalom-miatt/ (Letöltve: 2014. április 8.)
[31] http://www.bruxinfo.hu/cikk/20140311-juniusban-megnyilik-az-eu-az-ukran-termekek-elott.html (Letöltve: 2014. április 2.)
[32] http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_ogt003a.html (Letöltve: 2014. április 14.)

Magyarország turisztikai bevételei is jelentősen apadhatnak, amely elsősorban az ágazatot, de a hazai gazdaság egészének növekedését is némileg visszafoghatja rövidtávon.

A termékek és szolgáltatások külkereskedelmén túlmenően érdemes szót ejteni a tőkeáramlás területén mutatott gazdasági kapcsolatokról. A **külföldi működőtőke állományát vizsgálva megállapítható, hogy Magyarország relatíve jelentős tőkeállománnyal rendelkezik mind Ukrajna, mind pedig Oroszország területén.** Az OECD adatai[33] szerint az elmúlt öt évben (2012-ig bezárólag) a Magyarországról kiáramlott teljes FDI állomány átlagosan rendre 2,4-2,5 százaléka (nagyjából 100 milliárd forint) köthető Oroszországhoz és Ukrajnához.

12. ÁBRA: A HAZÁNKBA BEÁRAMLÓ ÉS A HAZÁNKBÓL KIÁRAMLÓ MŰKÖDŐTŐKE AZ OROSZ ÉS AZ UKRÁN VISZONYLATBAN (MILLIÁRD FORINT)

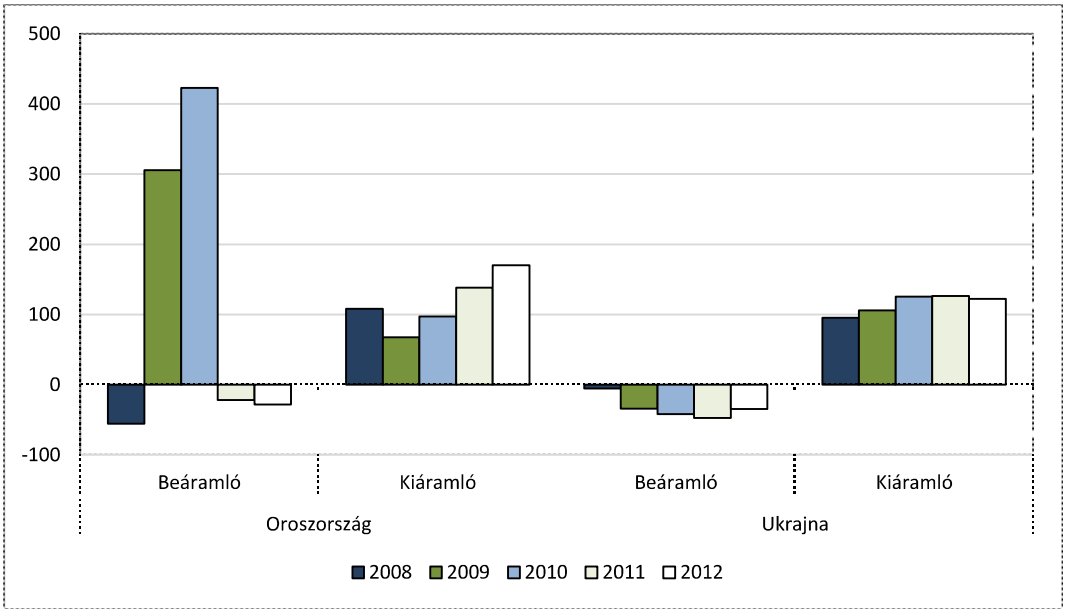

Forrás: OECD

A másik oldalról vizsgálva, vagyis a beáramlott tőke mennyiségét tekintve ugyanakkor érdekes változás következett be az elmúlt években. A korábbi évekkel ellentétben **2011-ben és 2012-ben mind az orosz, mind az ukrán FDI pozíció negatív volt hazánkban.** Mindez azt jelenti, hogy a Magyarországon jelenlévő orosz és ukrán tulajdonú vállalatok több tőkét vittek ki az országból, mint amennyit behoztak. Ennek a magyarázata elsősorban a hitelezési feltételekben keresendő: a magyar hitelkamatok alacsonyabbak, mint az anyaországban, így a leányvállalatok itt vettek fel hitelt, amelyet aztán kiutaltak az anyavállalatokhoz, ez pedig negatív befektetési pozíciót eredményezett. Oroszország esetében a legfrissebb, 2012-es statisztika szerint 28 milliárd forintot kitevő passzívum mutatkozott a beáramlott FDI soron, míg az ukrán vállalatok 35 milliárd forintnak megfelelő negatív FDI állománnyal rendelkeztek hazánkban 2012-ben.

[33] Az adatok a https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=FDI_POSITION_PARTNER weboldalról tölthetőek le. (Letöltve: 2014. április 11.)

3.2 Az orosz-ukrán konfliktus pénzpiaci hatásai

A geopolitikai feszültségek és a belpolitikai válság hatására Ukrajna pénzpiaci eszközei erős nyomás alá kerültek az elmúlt időszakban. **A hrivnya árfolyama februárban tízéves, majd áprilisban történelmi mélypontra gyengült a dollárral szemben** (13. ábra). Ezzel egy időben **a tízéves államkötvény hozama 11 százalék fölé emelkedett**, valamint **az ukrán csődkockázati mutató is négyéves csúcson tetőzött** (15. és 17. ábrák). A korábban sávban tartott ukrán valuta az év elejétől több mint 50 százalékkal gyengült, annak ellenére, hogy a jegybank kezdetben számos intervenciót hajtott végre, továbbá tőkekorlátozásokat is bevezetett a fizetőeszköz védelmének érdekében. A hrivnyára nehezedő nyomás mérséklése érdekében az ukrán jegybank az egynapos jegybanki hitelkamatot és az irányadó rátát is megemelte április közepén. Előbbit 7,5-ről 14,5 százalékra, utóbbit 6,5-ről 9,5 százalékra, aminek hatására **jelentősen mérséklődött a fizetőeszköz év eleje óta tartó gyengülése**.

13. ÁBRA: A FELTÖREKVŐ DEVIZÁK DOLLÁRRAL SZEMBENI ÁRFOLYAMÁNAK ALAKULÁSA (100% = 2013. DECEMBER 24.)

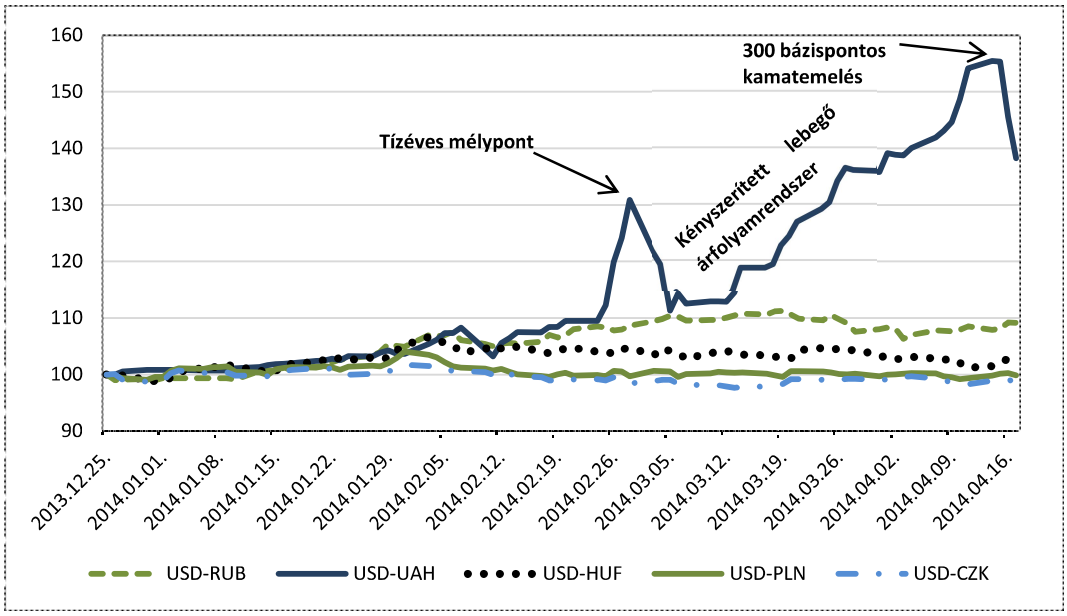

Forrás: Thomson Reuters Datastream

Mivel **a devizatartalék többéves mélypontra süllyedt** (14. ábra), amely már komoly finanszírozási problémákat is felvetett, a központi bank március óta lebegő árfolyamrendszert kényszerül alkalmazni. A Guidotti-Greenspan szabály szerint a devizatartaléknak optimális esetben fedeznie kell az ország rövid lejáratú (éven belüli) adósságát. Ukrajnában a devizatartalék az ilyen adósság mindössze 23 százalékát érte el 2014 elején, ami történelmi mélypontnak számít, annak ellenére, hogy keleti szomszédunknak szinte sohasem sikerült megfelelni a fenti szabálynak. A 12 hónapon belül lejáró külső adósság szintjét utoljára 2006 első negyedévében közelítette meg a tartalék állománya, ami 2011 óta folyamatosan csökken. A jegybank a hrivnya árfolyamának szinten

tartása, valamint többek között a Nemzetközi Valutaalaptól (IMF) kapott korábbi hitel törlesztése miatt kényszerült devizatartalékának folyamatos apasztására az elmúlt években.

14. ÁBRA: AZ UKRÁN DEVIZATARTALÉK ÉS RÖVID LEJÁRATÚ ADÓSSÁG ALAKULÁSA (MILLIÁRD DOLLÁR)

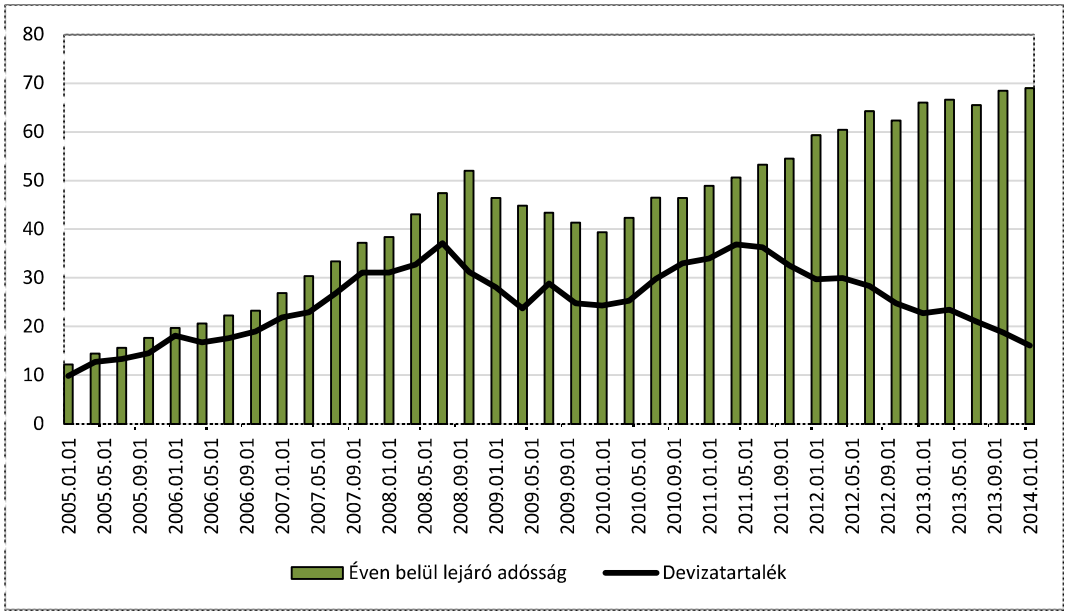

Forrás: Nemzetközi Valutaalap

Az elkövetkező hetekben többek között az új kormány megalakulására (május végén lesznek a választások) és a nemzetközi pénzügyi támogatások, köztük az IMF által folyósítandó körülbelül 14–18 milliárd dolláros mentőcsomag véglegesítésére figyelhetnek a befektetők. **A március végén kiszivárgott részletek szerint az IMF a készenléti hitel feltételeként a hrivnya árfolyamsávjának kiszélesítését, a gázár-támogatás megszüntetését és szigorúbb pénzügypolitikát követel az ukrán államtól.**

15. ÁBRA: A 10 ÉVES ÁLLAMPAPÍR-PIACI HOZAMOK ALAKULÁSA (SZÁZALÉK)

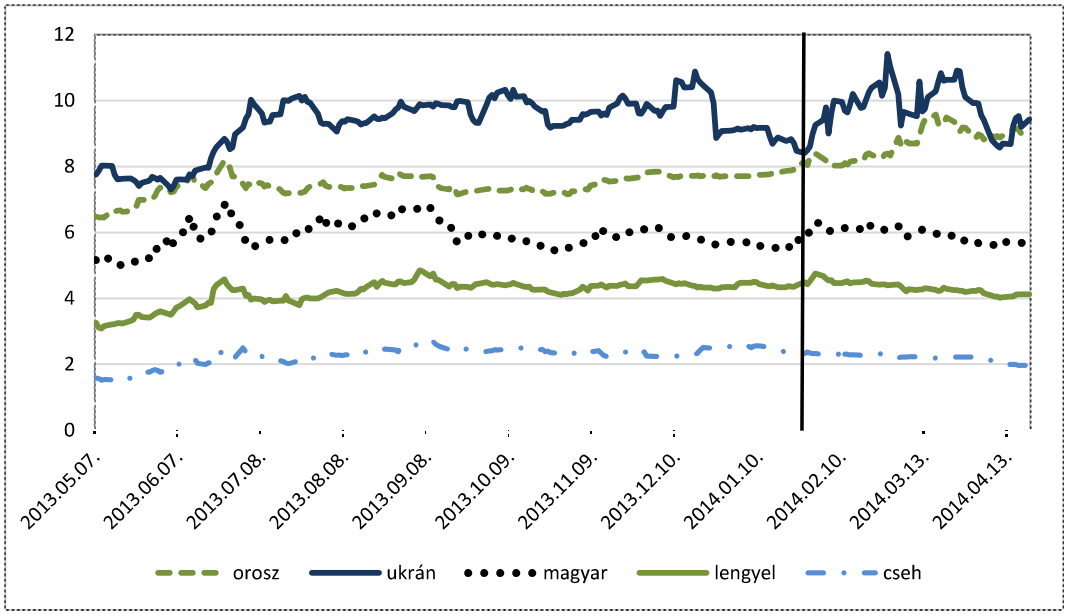

Forrás: Thomson Reuters Datastream

A pénzügyi piacok is megnyugvással fogadták a külső pénzbeli segítség érkezését: március 27-én **a referencia tízéves államkötvény hozama átmenetileg 9 százalék alá csökkent**, továbbá **kéthavi mélypontra süllyedt a kockázati felár és erősödésnek indult a hrivnya árfolyama is**. Közben azonban **mindhárom nagy nemzetközi hitelminősítő rontott Ukrajna szuverén adósosztályzatán, ami jelenleg a legalacsonyabb szinten van egész Európában**. Az ukrán besorolás már rendkívüli törlesztési kockázatokra figyelmezteti a befektetőket az adóssal kapcsolatban. További hitelminősítői intézkedés sincs kizárva, miután április közepétől a többségben oroszpárti kelet-ukrajnai régió polgárháborús övezet lett. Ennek hatására a nyugati nagyhatalmak jelenleg az eddigieknél is erőteljesebb (negyedik fázisú) szankciók bevezetését sürgetik. **Az április 17-én megszületett genfi megállapodás hatására egyértelműen enyhült a feszültség a piacokon.**

A rubel védelme, valamint a pénzügyi stabilitást veszélyeztető kockázati tényezők mérséklése érdekében az orosz jegybank is közbelépett: március elején váratlanul 150 bázisponttal, 7 százalékra emelte az alapkamatot. A Fed kötvényvásárlási programjának fokozatos kivezetésének hatására – a többi feltörekvő gazdaság fizetőeszközéhez hasonlóan – **a rubel árfolyama is nyomás alá került az év elején**. **Az ukrajnai válság kiéleződése azonban drasztikus tőkekivonáshoz vezetett az orosz piacon.** Az idei év első negyedévében mintegy 65 milliárd dollárnyi tőkét mentettek ki a befektetők, ami meghaladja a 2013 egészében látott teljes tőkekivonást (16. ábra).[34]

16. ÁBRA: AZ OROSZ MAGÁNSZEKTOR NETTÓ TŐKE BE/KIÁRAMLÁSA 2005-TŐL

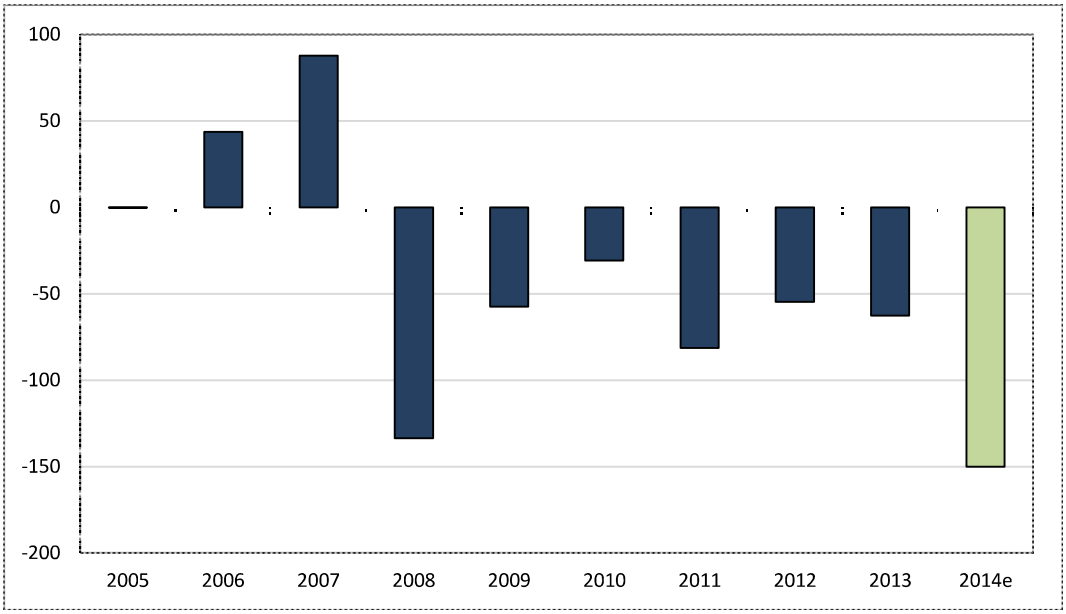

Megjegyzés: a 2014. évi adat előrejelzés, és csak a beáramló tőkére vonatkozik. Forrás: Bank of Russia

Annak ellenére, hogy **az orosz jegybank rendelkezik a világ ötödik legnagyobb devizatartalékával** (490 milliárd dollár), **a folytatódó tőkekivonás**, ami akár 150 milliárd

[34] http://www.reuters.com/article/2014/03/18/us-ukraine-crisis-capital-idUSBREA2H0NH20140318 (Letöltve: 2014. március 18.)

dollárban is tetőzhet, **már a gazdasági növekedést veszélyeztetheti**: a tavaly decemberben közölt 2,2 százalékos növekedési előrejelzését a Világbank márciusban erőteljesen lefelé módosította. A bank szerint a legrosszabb esetben, vagyis **ha a krími válság tovább eszkalálódik, akár 1,8 százalékkal is zsugorodhat az orosz gazdaság idén.**[35]

A Krím-félsziget annektálását követően **nagymértékben megemelkedett az orosz csődkockázatot jelző CDS-felár** is, amit később hitelminősítői döntések is negatívan befolyásoltak (17. ábra). A nemzetközi szankciók orosz gazdaságra és üzleti környezetre gyakorolt lehetséges hatásaival indokolva **két hitelminősítő intézet is lefokozó lépéseket tett az elmúlt hetekben**. A Standard & Poor's és a Fitch is negatívra rontotta Oroszország államadós-besorolásának kilátását.

17. ÁBRA: AZ 5 ÉVES CDS-FELÁR ALAKULÁSA (BÁZISPONT)

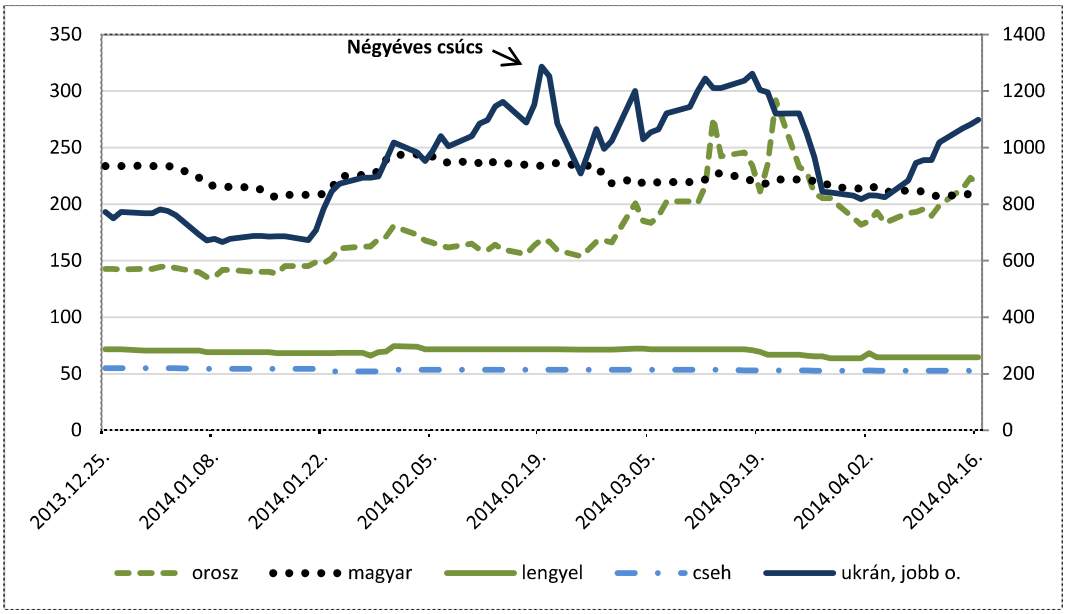

Forrás: Thomson Reuters Datastream

Az orosz-ukrán konfliktus tovagyűrűző negatív pénzpiaci hatásairól egyelőre sem a régiós országok, sem Magyarország esetében nem lehet beszámolni. Bár Csehország, Lengyelország és Magyarország[36] gazdaságában is jelentős külkereskedelmi partnerként van jelen Oroszország, **eddig mindhárom feltörekvő gazdaságot elkerülte a befektetői bizalom visszaesése.** A nemzetközi szankciók bevezetésének következtében azonban már jelentősebb mértékű tőkekivonás sem zárható ki a közép-kelet-európai térségben.

[35] http://rt.com/business/world-bank-russia-2014-369/ (Letöltve: 2014. március 19.)

[36] Az ukrán és orosz fizetőeszköz forinttal szembeni tartós gyengülése nagymértékben csökkentheti a keletre exportáló hazai vállalatok bevételét. Az 5. fejezetben példákon keresztül vázoljuk fel, hogy az érintett nagyvállalati szereplők hogyan készülnek fel az esetleges pénzügyi károk fedezésére.

3.3 A keleti válság befolyása a magyar növekedési kilátásokra

A fejezet célja, hogy meghatározza az ukrán-orosz válság gazdasági és pénzügyi kockázatainak Magyarországra gyakorolt gazdasági hatásait, költségeit. A hatásvizsgálat során a Századvég Gazdaságkutató Zrt. által használt makrogazdasági ökonometriai előrejelző modell (SZEM) segítségével szakértői becslést készítünk. A modell koherenciája biztosítja, hogy az egyes külső tényezők „ceteris paribus" (minden más változatlansága mellett) eltéréséből fakadó komplex gazdasági hatásokat vizsgáljunk. Mindezt a modellbe beépített úgynevezett exogén, vagyis kívülről adott változók „sokkolásával" érjük el. A SZEM-ben az alábbi lehetséges exogén hatások vizsgálatát végezzük el:[37]

- Mezőgazdasági negatív ársokk a vámkontingens miatt
- Olajár emelkedése
- Külső kereslet visszaesése (több forgatókönyv: current, mild, heavy)

3.3.1 Mezőgazdasági negatív ársokk hatása

Brüsszel elsősorban segítő gesztusként, illetve a kétoldalú szabadkereskedelem irányába tett első jelentős lépésként, **vámmentes gabonabehozatali kontingenst biztosít Ukrajna számára**. Az azonnali hatállyal életbe lépő engedélyeket október 31-ig lehet kihasználni. Az unióba eddig kedvezményes vámmal tudott exportálni Ukrajna, amely a búza esetében 12 eurót tesz ki, míg az árpa esetében 14–17 euróra rúg, kukorica esetében eddig sem volt érvényben vám. **Mindez azt jelenti, hogy tonnánként közel 4–5000 forinttal is olcsóbb lehet az Ukrajnából behozott gabona ára**. Az étkezési búza termelői ára jelenleg tonnánként 55 ezer forintot tesz ki, vagyis ez önmagában 10 százalékos árcsökkenést is jelenthet. Modellünkben a mezőgazdasági termelői árak – a gabona jelentős súlya miatt – 5 százalékos csökkenését feltételezzük 2014 II. és IV. negyedéve között. **Ennek hatása az inflációra elhanyagolható mértékű**: 2014 egészében összességében 0,06 százalékponttal csökkenti az alappályához képest a pénzromlás ütemét. **A reálváltozókra**, így a fogyasztásra és a gazdaság növekedésére **érdemi befolyást nem gyakorol a negatív ársokk**.

3.3.2 Olajár emelkedése

Az ukrán-orosz geopolitikai válság kockázatot hordoz az olaj világpiaci árára vonatkozóan. **Az elmúlt hónapban az olaj ára ismételt emelkedésnek indult**, és a Brent típusú olaj hordónkénti ára elérte a 110 dollárt a Reuters adatai alapján. Az idei év egészét vizsgálva átlagosan pedig 108,1 dollár az energiahordozó egységára. Egy tartós, 1 százalékos pozitív olajársokkot feltételezve ugyanakkor a magyar gazdaságot érdemi hatások nem érik a modell

[37] Bár a kockázati prémium emelkedése is elméletben negatív hatással járna hazánkra, de az elmúlt időszak hazai pénzügyi mutatóinak alakulása miatt ennek realitása minimális (lásd 3.2 fejezet), így ennek vizsgálatától eltekintünk.

eredményei alapján. **Az olaj árának 5 százalékot kitevő, tartós megugrása esetén az infláció éves szinten mindösszesen 0,02 százalékponttal emelkedik, reálgazdasági hatása pedig elenyésző.**

3.3.3 Külső kereslet visszaesése

Magyarország számára fontos külkereskedelmi partner mind Oroszország, mind pedig Ukrajna. **A válság hatására a két gazdaság növekedési kilátásai a tavalyi év végéhez képest már most is jelentősen romlottak.** A feszültségek elhúzódásával pedig még komolyabb gazdasági visszaesésre lehet számítani. **Mindez a magyar exportot és így az egész gazdaságot a partnerországok importkeresletén keresztül negatívan érinti**. Modellünkben ezt a forgatókönyvet az exogén, GDP-alapú külső keresleti pálya változatásával tudjuk szimulálni. A GDP-alapú külső kereslet lényegében nem más, mint a főbb exportpartnereink súlyozott gazdasági növekedése.

Az IMF legfrissebb előrejelzésében[38] negatív irányba változtatta **Oroszország növekedési kilátásait**. A korábbi 2 százalék körüli idei évi GDP-növekedést **1,3 százalékra rontotta** a geopolitikai feszültségek és a politikai bizonytalanság okozta gazdasági hatások miatt. Eközben a válság eddigi hatásai nyomán és a folytatódó kelet-ukrajnai zavargások miatt az ukrán növekedési kilátások is jelentősen romlottak: **jelenleg az ukrán GDP stagnálása valószínűsíthető 2014 folyamán**.[39]

Minden más változatlansága mellett **az orosz és az ukrán növekedési kilátások fentiekben felvázolt romlása** (jelenlegi szcenárió) a GDP-alapú külső keresletet 2014-ben 0,1 százalékponttal tolja lejjebb, vagyis a súlyozott GDP-növekedés ennyivel lesz alacsonyabb az alappályához viszonyítva. Mindez **a magyar gazdaság exportkilátásait önmagában 0,2 százalékponttal csökkenti**, vagyis az ukrán-orosz válság hatására ennyivel romlik az alappályához képest az export volumenindexe. Az export csökkenése a magas importtartalom miatt egyúttal a behozatal zsugorodását is eredményezi. A munkaerőpiacot csak enyhe negatív hatás éri. A fentiekből fakadóan **a magyar gazdaság növekedési ütemét összességében 0,1 százalékponttal rontja az ukrán-orosz válság eddigi lefolyása**. A nominális változókra ugyanakkor érdemi hatása nem mutatható ki, így az inflációt sem befolyásolja érdemben.

Amennyiben az ukrán-orosz válság elhúzódik – ennek a forgatókönyvnek van a legnagyobb valószínűsége – úgy az további gazdasági áldozatokkal jár az érintett felek számára. Ennek tovagyűrűző hatásai pedig Magyarországra is elérhetnek. Az újabb alternatív pályán (válság elhúzódása) **úgy kalkulálunk, hogy az orosz gazdaság stagnál 2014 folyamán, miközben Ukrajna 1 százalékos recesszióval szembesül**. Ebben a forgatókönyvben a GDP-alapon

[38] IMF [2014]: World Economic Outlook April 2014. Recovery Strenghtens, Remains Uneven. International Monetary Fund, 2014 (2. és 6. oldal)
[39] http://rt.com/business/russia-0-gdp-ukraine-836/ (Letöltve: 2014. április 18.)

számított külső kereslet nagyjából 0,2 százalékponttal esik vissza. Bár a fogyasztást nem, a beruházásokat már közel 0,1 százalékponttal rontja egy éves időtávon. Az export 0,5, az import 0,4 százalékponttal zsugorodik. Mindezen hatások eredőjeként **a magyar GDP növekedési üteme éves szinten 0,2 százalékponttal esik vissza.**

1. TÁBLÁZAT: AZ UKRÁN ÉS OROSZ GAZDASÁGI VISSZAESÉS HATÁSA A MAGYAR GAZDASÁGRA KÜLÖNBÖZŐ FORGATÓKÖNYVEK MELLETT (SZÁZALÉKPONTOS VÁLTOZÁS)

	Változás az alappályához képest		
	Jelenlegi szcenárió	Válság elhúzódása	Válság eszkalálódása
GDP-alapon számított külső kereslet (volumenindex)*	–0.07	–0.15	–0.28
Bruttó hazai termék (volumenindex)*	–0.07	–0.16	–0.30
A háztartások fogyasztási kiadása (volumenindex)*	0.00	0.00	–0.01
Bruttó állóeszköz-felhalmozás (volumenindex)*	–0.03	–0.07	–0.14
Kivitel (nemzeti számlák alapján, volumenindex)*	–0.23	–0.49	–0.95
Behozatal (nemzeti számlák alapján, volumenindex)*	–0.19	–0.41	–0.79
Éves fogyasztóiár-index (%)*	–0.01	–0.02	–0.04
Foglalkoztatottság (ezer fő)	–0.25	–0.54	–1.04
Munkanélküliségi ráta éves átlaga (%)*	0.01	0.01	0.02

** Szezonálisan kiigazított adatokból számítva. Forrás: Századvég-számítás*

Amennyiben a válság tovább súlyosbodik, és életbe lépnek az orosz és az ukrán gazdaságot egyaránt sújtó szankciók, úgy vélhetően mindkét közvetlenül érintett gazdaság recesszióba süllyedne. A Világbank jelentős kockázatú forgatókönyvéhez hasonlatosan ezen az alternatív pályán **az orosz gazdaság 2 százalékos visszaesésével kalkulálunk,[40] amit egy 3 százalékot kitevő ukrán recesszióval párosítunk.** Ezen forgatókönyv megvalósulása csekély, ugyanakkor már jelentősebb gazdasági károkat okozna hazánkban. **A GDP-növekedés üteme a külkereskedelem jelentős visszaesése nyomán 0,3 százalékponttal marad el az alappályától.** A beruházások és a fogyasztás visszaesése mellett némileg az infláció is csökkenne, miközben a foglalkoztatottak száma 1000 fővel alacsonyabb, mint az alappályán. Összességében tehát az orosz és az ukrán gazdaság akár jelentősebb visszaesésének tovagyűrűző hatásai a magyar gazdaságra viszonylag korlátozottak.

Fontos megjegyezni ugyanakkor, hogy **a magyar konjunkturális kilátásokat nagyban befolyásolja a német gazdaság teljesítménye, melyre szintén hatással lehet az ukrán-orosz konfliktus.** Nagyot zuhant a mannheimi ZEW gazdaságkutató intézet németországi gazdasági kilátások megítélését tükröző, áprilisi hangulatindexe, ugyanakkor tovább javult az aktuális üzleti környezet megítélése.[41] A gazdasági szereplők következő hat hónapra vonatkozó

[40] http://www.worldbank.org/en/country/russia/brief/monthly-economic-developments (Letöltve: 2014. április 8.)

[41] http://privatbankar.hu/makro/nagyon-megijedtek-a-nemetek-az-ukran-helyzettol-267937 (Letöltve: 2014. április 18.)

várakozásait számszerűsítő hangulatindex 43,2 pontra esett a márciusi 46,6 pontról. A piac jóval szerényebb csökkenést, 45,0 pontot várt. Az áprilisi csökkenés egyik fő oka elemzők szerint az ukrajnai válság. Az aktuális üzleti környezet megítélése viszont 51,3 pontról meredeken, 59,5 pontra nőtt, ami csaknem hároméves csúcs. Az elemzők 51,8 pontot vártak. Mindezek alapján az ukrán válság tényleges hatása a legnagyobb európai gazdaságra elenyésző lehet. Ezt támasztja alá **az IMF legfrissebb előrejelzése** is, mely már számolt az ukrán-orosz konfliktus hatásával, és ennek ellenére is **0,2 százalékponttal felfelé javította a német gazdaság idei évi kilátásait**. **A javuló német gazdasági teljesítmény pedig makrogazdasági szinten bőven képes ellensúlyozni a keleti partnereink teljesítményének visszaesése révén megmutatkozó negatív hatásokat.**

4. Az ukrán válság hatása Magyarország energiabiztonságára

4.1 Földgázellátás-biztonság

4.1.1 A hazai gázfelhasználás és gázimport változása

A magyarországi földgázfelhasználás mértéke 2008 óta folyamatos csökken, 2008–2013 között 13,3-ről 9,2 milliárd köbméterre esett vissza. Az importszaldó értéke – ami a hazai gázellátás biztonsága szempontjából kulcsfontosságú – 2013-ban 6,7 milliárd köbméter volt, ami 4,7 milliárd köbméterrel alacsonyabb, mint a 2008-as érték. **Ellátásbiztonsági szempontból negatív folyamat a hazai földgázkitermelés 30 százalékot is meghaladó csökkenése**, a hazai kitermelés a lecsökkent gázigény mintegy 20 százalékát fedezi.

18. ÁBRA A FÖLDGÁZFELHASZNÁLÁS, FORRÁSSZERKEZET, ILLETVE A NAPI CSÚCSIGÉNYEK VÁLTOZÁSA

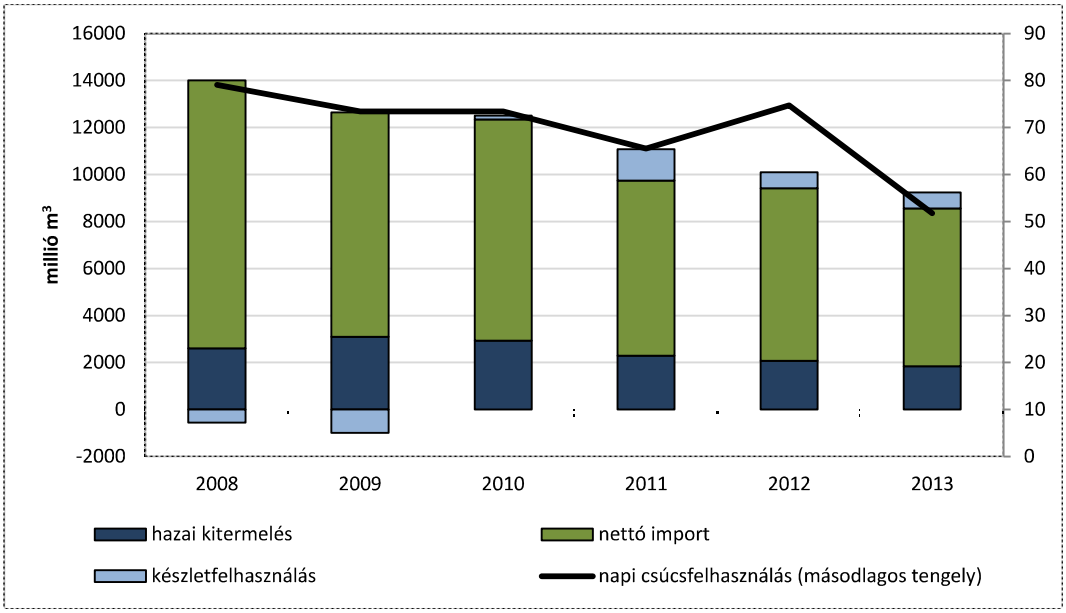

Forrás: MEKH

A 2008–2013 közötti gázfelhasználás csökkenése több folyamat eredőjeként következett be. A 2012 előtt növekvő gázárak miatt **a háztartások egy része** – amelyeknek erre volt lehetőségük – **alternatív tüzelőanyagra tért át**. Emellett **javult az energiahatékonyság**. A gázigények csökkenésében szerepet játszott a világgazdaság általános recessziója miatt bekövetkező hazai gazdasági visszaesés. A 2012-es, 2013-as felhasználás-csökkenés elsődleges oka a gázerőművek termelésének radikális visszaesése volt, ami a gáz és a villamos energia nagykereskedelmi árának arányában történő eltolódás, illetve a kapcsolt erőművek támogatásának átalakítása miatt következett be. Az import visszaesésében a megnövekedett készletfelhasználás is közrejátszott. A csúcsnapi gázigények is trendszerűen csökkentek.

2014-ben a gázfelhasználás csökkenése megállhat, hiszen a gazdaság, főként az ipar, növekedési pályára állt, a villamosenergia-termelő gázerőművek kihasználtsága 2013-ban olyan alacsony volt, hogy már nemigen képes tovább csökkenni, illetve a lakossági gáz ára is olyan alacsony szintre esett, amely már nem ösztönöz alternatív tüzelőanyag-használatra. **A 2014-es gázimport várhatóan meghaladja a 2013-ban regisztrált értéket**, mivel a gáztározók kritikusan alacsony szintje, illetve az Oroszországból érkező gázszállítások miatti kockázatokból eredően, 2014-ben jóval nagyobb mennyiségű gáz kerülhet betárolásra, mint amennyit a fűtési időszakban kitárolnak.

2. TÁBLÁZAT: A HAZAI FÖLDGÁZFELHASZNÁLÁS SZERKEZETE (2012, 2013)

Fogyasztói szegmens	Földgázfelhasználás (millió m^3/év)	Részaránya	Földgázfelhasználás (millió m^3/év)	Részaránya
	2012 (tényadat)	2012 (tényadat)	2013 (előrejelzés)	2013 (előrejelzés)
Lakosság és KKV szektor	4472	44,7 %	4472	48,6 %
Nagyvállalatok (ipar+szolgáltatás) + Közigazgatás	2379	23,8 %	2419	26,3 %
Távfűtés	659	6,6 %	659	7,2 %
Erőművek	2499	25 %	1637	17,8 %
Közlekedés	3	0,0 %	10	0,1 %
Összesen	10 011	100 %	9197*	100 %

** Tényadat. Forrás: Századvég-gyűjtés, Századvég-számítás*

Az elmúlt két év során a teljes hazai földgázfelhasználás 44–49 százalékát a lakosság, a KKV-szektor és a kisebb középületek fogyasztása tette ki, míg a távfűtés részaránya 6–7 százalék volt. Már itt kiemeljük, hogy a lakossági és a távhő célú földgázteljesítmény gázellátási problémák esetén sem korlátozható. A nagy ipari és szolgáltató vállalatok, valamint a közigazgatási intézmények ellátása a földgázfelhasználás 23–26 százalékát tette ki, míg az erőművi gázfelhasználás részaránya 2013-ra 25-ről 18 százalékra csökkent. A közlekedés gázigénye az elmúlt két évben marginális volt.

4.1.2 Az orosz gáz helyettesíthetőségének vizsgálata a lehetséges alternatív források és a rendelkezésre álló infrastruktúra tekintetében

A gázellátás biztonságának elemzésekor mind a lehetséges földgázforrások, mind a szállítóvezetéki kapacitások vizsgálata szükséges. A gázszállító vezetékek kapacitása technikai maximumot, a vezetékek átviteli képességének legmagasabb értékét mutatja, de arra vonatkozóan nem tartalmaz információt, hogy a rendelkezésre áll-e elegendő forrás a vezeték megtöltésére.

Források vizsgálata

A források vizsgálata során azt a kérdéskört járjuk körbe, hogy az orosz gázexport Ukrajnán keresztüli vagy teljes leállása esetén Európa számára milyen gázforrások állhatnak rendelkezésre a kieső gázmennyiség pótlására.

3. TÁBLÁZAT: GLOBÁLIS FÖLDGÁZKERESKEDELMI ADATOK

	milliárd m^3
Oroszország Európába irányuló gázexportja (2013)	162,7
Oroszország Európába irányuló gázexportja Ukrajna nélkül (2013)	142
Oroszország tervezett Ukrajnán keresztüli gázszállítása (2014)	70
A világ teljes gázexportja Oroszország nélkül (2012)	831

** Becsült mennyiség. Forrás: Gazprom, EIA*

Oroszország 2013-ban összesen 162,7 milliárd köbméter földgázt exportált Európába, amelyből 85 milliárd köbméter Ukrajnán áramlott keresztül, 2014-re pedig 70 milliárd köbméteres Ukrajnán keresztüli tranzittal számol a Gazprom. Azaz **az Ukrajnán keresztüli gázszállítás tartós leállása esetén Európa országainak éves szinten 70 milliárd köbméternyi forrás bevonásáról kellene gondoskodniuk**. Ennek akár fele is pótolható lehet az Oroszországból Európába vezető egyéb orosz vezetékrendszerek magasabb kihasználtságával (Északi Áramlat, Yamal), 35–40 milliárd köbmétert viszont Oroszországon kívüli forrásból kellene biztosítani. **Amennyiben a teljes orosz gázexport leállna, úgy megközelítőleg 160 milliárd köbméternyi gázmennyiséget lenne szükséges alternatív forrásból biztosítani, ami a világ Oroszország nélküli gázexportjának 19 százaléka** (3. táblázat).

Kérdéses, hogy az Oroszországon kívüli exportőrök képesek lehetnek-e rövid idő alatt olyan mértékben megnövelni kitermelésüket, hogy a növekvő ázsiai importigény mellett is képesek legyenek kiszolgálni az európai gázszükségletet.

A fogadókapacitások szempontjából Európa tengerparti országai felkészültek az orosz gázszállítások pótlására, hiszen Olaszország, Spanyolország, Portugália, Franciaország, Belgium, Hollandia, Görögország LNG termináljainak, valamint a kontinens tengerparti országainak nem orosz eredetű gázt szállító vezetékeinek (pl. norvég-német) kapacitása együttesen többszörösen meghaladja az Oroszországból érkező vezetékek kapacitását.

A fentiek fényében **az európai kontinens, mint egység, rendelkezik elegendő kapacitású szállítóvezetékkel és LNG terminállal, de az orosz gázexport alternatív forrásokkal való pótlása megoldandó feladat**.

A magyar gázellátás-biztonság szempontjából meghatározó országok gázellátási struktúrája

Nyugat-Európa országainak döntő többsége az igényeiket bőségesen meghaladó kapacitású szállítóvezetékkel rendelkezik. A magyarországi gázellátás szempontjából releváns országok közül Németország és Ausztria, valamint a közép-kelet-európai régióból Csehország és Szlovákia is rendelkezik akkora, nyugati irányból történő szállítást lehetővé tevő vezetékes kapacitással, amely az orosz gázexport leállása esetén is képes a szükséges gázmennyiség szállítására, így azt, hogy az említett országok elegendő gázhoz juthatnak-e, az alternatív gázforrások mennyisége szabja meg. Magyarország esetében más a helyzet, hiszen az Ausztriát és Magyarországot összekötő HAG-vezeték és a szlovák–magyar interkonnektor együttesen sem képes fedezni hazánk gázigényét.

Az Ukrajnán keresztül hazánkba érkező gázimport esetleges megszakadása esetén Magyarország egyéb importlehetőségeit, illetve tranzitkötelezettségét jelentős mértékben befolyásolja a szomszédos, illetve a régió országainak gázellátási struktúrája, így a következőkben megvizsgáljuk Németország, Ausztria, Csehország, Szlovákia, Magyarország, Románia, Szlovénia, Horvátország, Szerbia, Bosznia-Hercegovina és Ukrajna gázforrás-összetételét, földgázkitermelését, tározói kapacitását, illetve vezetékes kapcsolatait. A gázfelhasználásra vonatkozó, illetve kitermelés esetében az Eurostat adatbázisában rendelkezésre álló legfrissebb adatok a 2012-es évre vonatkoznak, míg a vezetékes infrastruktúrát az ENTSOG (Földgázpiaci Szállításirendszer-üzemeltetők Európai Hálózata) 2013-as adatai alapján[42] ismertetjük. Az egyes országok Ukrajnán keresztül történő gázszállítás megszakadása esetén fennálló gázellátás-biztonságának vizsgálata során a jellemzően legmagasabb gázfelhasználással járó januári fogyasztással számolunk.

Németország

Németország éves gázigénye 2012-ben 86 milliárd köbméter volt, aminek 14 százalékát fedezte a hazai kitermelés, a nettó import értéke megközelítette a 70 milliárd köbmétert. Emellett az ország 18,1 milliárd köbméternyi gáztározói kapacitással is rendelkezik. Vezetékes gázkapcsolatai diverzifikáltak, nyugati irányból az ország norvég és holland gázhoz is hozzájuthat. **Az Ukrajnán keresztül történő gázszállítás megszakadása esetén** a norvég-német, a holland-német, illetve az Északi Áramlat (Nordstream) vezetéken keresztül **az ország igényeit meghaladó mennyiségű gázt importálhat**. **Az Oroszországból történő gázimport teljes leállása esetén** a nyugati import, a hazai kitermelés, valamint a tározói készleteinek felhasználásával **képes biztosítani a belföldi gázellátást, továbbá** az alternatív források mennyiségének függvényében **exportálni a közép-kelet európai régió számára**.

[42] http://www.entsog.eu/public/uploads/files/maps/transmissioncapacity/2013/ENTSOG_130724_MAP_CAP-Transmission.pdf (Letöltve: 2014. április 9.)

Ausztria

Ausztria éves gázfelhasználása 2012-ben 9,1 milliárd köbméter volt, amelynek 21 százalékát fedezte a hazai termelés, tározói kapacitása 4,2 milliárd köbmétert tett ki. 2012 januárjában az ország átlagos napi gázfogyasztása 41 millió köbméter volt. Az Ukrajnán keresztül történő gázszállítás leállítása esetén ugyan a baumgarteni hálózati ponton nem érkezne gáz Szlovákia felől, de az osztrák–német határon belépő vezetékeken technikailag együttesen 108,1 millió köbméter szállítása lehetséges. A téli gázigényeket is meghaladó Németország–Ausztria irányú szállítási potenciál, a hazai kitermelés, valamint a tározókban lévő készletek lehetővé teszik a keleti irányba történő gázexportot/tranzitot, így **a HAG vezetéken keresztül keleti gázkrízis esetén is érkezhet gáz hazánkba**. Amennyiben Németország nem jutna gázhoz az Északi Áramlat vezetéken, úgy vélhetően a HAG vezetéken keresztüli gáztranzit értéke is jelentősen visszaesne.

Csehország

Csehország évi gázfogyasztása 2012-ben 8,4 milliárd köbméter volt, amelynek szinte teljes egészét importból fedezte, a hazai kitermelés elhanyagolható, az ország 2,5 milliárd köbméter tározói kapacitással rendelkezik. A 2012 januárjában regisztrált átlagosan 41,5 millió m^3/nap gázigényt több mint kétszeresen fedezi a Németországon keresztül Csehországba irányuló szállítás technikailag elérhető értéke, így **a keleti irányú gázáram megszakadása esetén, Csehországon keresztül Szlovákiába, illetve Magyarországra is érkezhet gáz**.

Szlovákia

Szlovákiában 2012-ben 5,4 milliárd köbméter földgázt használtak fel, amelyet a marginális hazai kitermelés következtében importból fedeztek, ugyanakkor északi szomszédunk 2,7 milliárd köbméternyi gáztározó kapacitással rendelkezik. A 2012 januárjában tapasztalt, átlagosan napi 36 millió köbméteres gázigény a keleti irányú szállítás leállása esetén is biztosítható, hiszen Csehországon keresztül technikailag 45,3, Ausztrián keresztül pedig 27,7 millió köbméter földgáz behozatala lehetséges. A nyugati irányból történő szállítási potenciál, illetve a magas tározói kapacitás az Ukrajnán keresztüli gázáramlás leállítása esetén is lehetővé teszi a Magyarország irányába történő gáztranzitot. **Az Európába irányuló orosz gázexport megszakadása esetén viszont hazánk várhatóan nem számíthat Szlovákia felől érkező földgázra.**

Az előbbiek alapján kimondható, hogy ha Németországban van elegendő gáz, akkor Ausztriában, Csehországban és Szlovákiában is lesz.

Magyarország

Magyarország földgázfelhasználása 2013-ban 9,2 milliárd köbméter volt, amelynek megközelítőleg 20 százalékát biztosította a hazai kitermelés, valamint az ország igen magas, 6,3 milliárd köbméteres tározó kapacitással is bír. 2011–2013 folyamán a napi átlagos

gázfelhasználás január hónapban 49,4 millió köbméter volt. A Testvériség vezetéken keresztüli gázszállítás megszakadása esetén **Magyarország gázfelhasználása** a körülbelül napi 8 millió köbméteres **hazai kitermelésből**, a 14,4 millió m^3/nap kapacitású **HAG vezetéken**, illetve a magyar irányban 12 millió m^3/nap kapacitású **szlovák–magyar interkonnektoron keresztüli gázimportból, illetve a tározói készletekből biztosítható**. Az Ukrajnán keresztül történő gázszállítás felfüggesztése esetén hazánknak biztosítania kell a lekötött gázmennyiségek szállítását, illetve a szolidaritási okokból Szerbiába, illetve ezen keresztül Bosznia-Hercegovinába történő nyugati gázexport továbbítása is csökkenti a HAG vezetéken érkező gáz hazai felhasználhatóságának mértékét.

Románia

Románia földgázfelhasználása 2012-ben 13,3 milliárd köbméter volt, amelynek közel 80 százalékát fedezte a hazai kitermelés, illetve az ország 2,9 milliárd köbméter tározókapacitással is rendelkezik. Az ország az Ukrajnán keresztüli gázimportjának leállása esetén is **képes biztosítani** a 2012 januárjában jellemző átlagos napi 49,7 millió köbméteres **földgázigényét** a rendkívül magas hazai kitermelés, a tározói készletek, valamint a Magyarországon keresztüli gáztranzit révén.

Szlovénia

Szlovénia éves gázfogyasztása 2012-ben mindössze 0,9 milliárd köbméter volt, amelyet teljes egészében importból fedezett. Saját kitermeléssel és gáztározókkal nem rendelkezik az ország. Az olasz-szlovén, illetve az osztrák-szlovén vezeték kapacitása együttesen többszörösen meghaladja a szlovén gázszükségletet, amelynek értéke 2012 januárjában átlagosan napi 2,7 millió köbméter volt, így **az Ukrajnán keresztüli gázszállítás megszakadása esetén az ország importigénye biztosított**, illetve Horvátországba is képes gázt szállítani a szlovén-horvát vezetéken keresztül.

Horvátország

Horvátország földgázfogyasztása 2012-ben közel 3 milliárd köbméter volt, aminek kétharmadát saját kitermelésből biztosította, illetve az ország 0,6 milliárd köbméternyi tározókapacitással is rendelkezik. Az országot vezeték köti össze Magyarországgal és Szlovéniával (19,2, illetve 6 millió m^3/nap kapacitású). Horvátország az ukrán gáztranzit megszakadása esetén a saját termelése, tározói készletállománya, illetve Szlovénián keresztüli importból képes fedezni a 2012 januárjában jellemző átlagosan 10,9 millió m^3/nap-os gázszükségletét, így **gázkrízis esetén a hazánkba érkező gázmennyiségből várhatóan nem kellene Horvátországba szállítani**.

Szerbia

Szerbia gázigénye 2012-ben 2,4 milliárd köbméter volt, amelynek 20 százalékát fedezte a hazai kitermelés, illetve az ország 0,45 milliárd köbméter tározókapacitással rendelkezik. Jelentős importigényét kizárólag a magyar-szerb vezetéken keresztül biztosítja, így az

Ukrajnán keresztüli gáztranzit leállása esetén – 2009-hez hasonlóan – **hazánknak kapacitást szükséges biztosítania a HAG vezetéken Szerbiába irányuló nyugati import számára**.

Bosznia-Hercegovina

Bosznia-Hercegovina éves gázigénye 2012-ben mindössze 300 millió köbméter volt, amelyet a Szerbián keresztüli importból fedezett. Az ukrán gáztranzit leállítása esetén Szerbiához hasonlóan a HAG vezetéken keresztüli nyugati gázexportból fedezhetné fogyasztását.

Ukrajna

Ukrajna földgázfelhasználása 2012-ben közel 54 milliárd köbméter volt, amelynek 37 százalékát hazai kitermelésből fedezte. Az ország 31 milliárd köbméter tározókapacitással rendelkezik, ugyanakkor Ukrajna energetikai minisztere szerint 2014 áprilisának első napjaiban **a tározókban lévő gázmennyiség mindössze az ország egyhavi fogyasztását tudná biztosítani**. Ukrajna az orosz importot fizikailag négy irányból is képes lehet pótolni, hiszen elméletileg a román-ukrán, a lengyel-ukrán, a magyar-ukrán, illetve a szlovák-ukrán vezetéken is gázhoz juthat. Ukrajna és Szlovákia között egyeztetés kezdődött a reverz irányú szállításról (hiszen a vezetékrendszeren Szlovákia felé folyik a szállítás), amelyen évi 20 milliárd köbméter gázhoz juthatna az ország. Ugyanakkor a Gazprom szerint a szállítás megfordítása technikai akadályokba ütközne, a virtuális reverz szállítás[43] pedig törvénytelen lenne. Mivel Ukrajna az európai integrációba kíván tartozni, így az orosz gázexport leállítása esetén az EU-ban vélhetően az a politikai döntés születne, hogy Európa exportáljon gázt az ország számára, amelynek tranzitjára a szlovák-ukrán vezetéken kívül a magyar-ukrán és a magyar-lengyel vezeték lenne alkalmas. **A Magyarországon keresztüli kényszertranzit mennyisége teljes mértékben az EU politikai döntésétől függne**.

4.1.3 A hazai gázellátás biztonságának kockázatelemzése

A következőkben megvizsgáljuk a hazai gázellátás biztonságát az Ukrajnán keresztüli gázszállítás, illetve az Oroszországból Európába irányuló teljes gázexport megszakadása esetén. Ugyanis Oroszországból az Ukrajnán keresztül haladó tranzitvezetéken kívül még két vezetékrendszeren, az Északi Áramlat és a Yamal vezetéken érkezhet gáz Európába. A hazai gázellátás-biztonságot a gázszállítások rövid távú, középtávú, hosszú távú és tartós felfüggesztése esetén is elemeztük (4. táblázat). A földgázfelhasználás becsléséhez pedig korábbi évek azonos időszakában jellemző gázfogyasztási értékeket használtuk fel: a januári gázfogyasztásnak 2011–2013 január hónapjainak átlagfogyasztását, júliusi gázfogyasztásnak 2011–2013 július hónapjainak átlagfogyasztását, átmeneti időszakbelinek a 2011–2013 április és október hónapjainak átlagfogyasztását, extrém hideg téli fogyasztásnak pedig a januári átlagfogyasztás 1,1-szeresét tekintettük.

[43] Azaz amikor a gázáram továbbra is Szlovákia felé haladna, de az Oroszországból Európába szállított gáz (tranzitgáz) egy részét használná fel Ukrajna.

4. TÁBLÁZAT: A VIZSGÁLT FORGATÓKÖNYVEK

I. Rövid távú gázellátási problémák (18 nap)		II. Középtávú gázellátási problémák (120 nap)	
I.1. Nincs szállítás Ukrajnán keresztül	I. 2. Teljesen leáll Oroszország európai gázexportja	II.1. Nincs szállítás Ukrajnán keresztül	II. 2. Teljesen leáll Oroszország európai gázexportja
Gázfogyasztás mértéke		**Gázfogyasztás mértéke**	
I.1.a. extrém téli	I.2.a. extrém téli	II.1.a. 30 nap extrém téli, 60 nap átlag januári, 30 nap átmeneti	II.2.a. 30 nap extrém téli, 60 nap átlag januári, 30 nap átmeneti
I.1.b. átmeneti	I.2.b. átmeneti	II.1.b. 60 nap átmeneti, 60 nap júliusi	II.2.b. 60 nap átmeneti, 60 nap júliusi
I.1.c. júliusi	I.2.c. júliusi		
III. Hosszú távú gázellátási problémák (1 év)			
III.1. Nincs szállítás Ukrajnán keresztül		III.2. Teljesen leáll Oroszország európai gázexportja	
IV. Tartós gázellátási problémák (több mint 2 év)			

Forrás: Századvég-szerkesztés

Az 5. táblázatban összefoglaltuk a Magyarországon rendelkezésre álló földgázforrások, illetve a gázfelhasználás elméleti maximális, illetve gázkrízis esetén feltételezett értékét.

A számítások során az alábbi peremfeltételeket állítottuk fel:

- A hazai földgázkitermelés értéke 8 millió m^3/nap, amely öt napig 10 millió m^3/napra emelhető.
- Az Ukrajnán keresztül történő gáztranzit megszakadása esetén Ausztria felől 12 millió m^3/nap, Szlovákia felől 7 millió m^3/nap földgáz behozatalára van lehetőség.
- A teljes orosz gázexport felfüggesztése esetén Ausztria felől 6 millió m^3/nap földgáz behozatalát feltételeztük, míg Szlovákia felől nem érkezne földgáz.
- Az ukrán gáztranzit megszakadásakor Szerbia és Bosznia-Hercegovina számára összesen 3 millió m^3/nap tranzitgáz biztosításával számoltunk. Az Ukrajnának biztosított tranzitgáz mennyisége az EU politikai döntése, az említett esetben 3 millió m^3/napot feltételeztünk.
- A teljes orosz gázexport felfüggesztése esetén Szerbia és Bosznia-Hercegovina számára összesen 2 millió m^3/nap, valamint Ukrajna számára 1 millió m^3/nap tranzit biztosításával számoltunk.
- Valamennyi forgatókönyvben számolunk azzal, hogy Románia 1 millió m^3/nap kapacitást lekötött az Ausztria felől érkező HAG vezetéken, amelyet hazánknak biztosítania kell.

5. TÁBLÁZAT: MAGYARORSZÁG GÁZMÉRLEGE ÁLTALÁNOS ESETBEN, ILLETVE A KELETI IRÁNYÚ GÁZSZÁLLÍTÁS MEGSZAKADÁSA ESETÉN

	Elméleti maximum (millió m^3/nap)	Nincs gáztranzit Ukrajnán keresztül (millió m^3/nap)	Leáll a teljes orosz gázexport (millió m^3/nap)
	Forrás		
Hazai kitermelés	**8**	**8 (5 napig 10)**	**8 (5 napig 10)**
Import összesen	**82,7**	**19**	**6**
ebből:			
Ukrajna felől	56,3	0	0
Ausztria felől	14,4	12	6
Szlovákia felől	12	7	0
Tározók 20% töltöttség esetén	**60**	**60**	**60**
	Felhasználás		
Tranzit (export) összesen	**57**	**7**	**4**
ebből:			
Románia felé	4,8	1	1
Szerbia felé	13,2	3	2
Horvátország felé	19,2	0	0
Szlovákia felé	4,8	0	0
Ukrajna felé	15	3	1
A hazai fogyasztók rendelkezésére áll	**93,7**	**80**	**70**

Forrás: FGSZ, MMBF, Magyar Földgáztároló Zrt., Századvég-számítás

Látható, hogy a magyar fogyasztók számára elérhető földgáz mennyisége az ukrán gáztranzit megszakadása esetén napi 80 millió köbméterre, a teljes orosz gázexport felfüggesztésekor pedig napi 70 millió köbméterre esik vissza. Mindkét esetben **a hazai földgáztározók biztosítják a források döntő részét**, előbbi esetben a 69, utóbbiban pedig a 81 százalékát. **Gázellátás-biztonsági szempontból szükséges, hogy a földgáztározók töltöttsége meghaladja a 20 százalékot**, ugyanis legalább ilyen töltöttségi szint szükséges ahhoz, hogy a napi kitárolható földgázmennyiség elérje azt az értéket, amely révén a hazai gázforrások a csúcsigényeket – időjárástól függően 52–65 millió m^3/nap – is kockázatmentesen képesek legyenek kielégíteni. A tározókban lévő földgázmennyiség csökkenésének hatására a napi kitárolható gázmennyiség (napi kitárolási kapacitás) értéke is csökken. 20 százalékos töltöttségig a kitárolási kapacitás értékének a csökkenése nem jelentős, ez alatt az érték alatt viszont markánsan visszaesik. **2014. április elején a tározókban lévő gázmennyiség 1200–1250 millió köbméter volt, ami közelítőleg 20 százalékos töltöttségi szintet jelent**.

Ezt követően kiszámítottuk, hogy az egyes forgatókönyvek megvalósulása esetén milyen készletállomány szükséges ahhoz, hogy az adott időintervallumban a hazai fogyasztók gázigényeinek kiszolgálása korlátozások nélkül megvalósítható legyen (6. táblázat).

6. TÁBLÁZAT: A GÁZTÁROZÓI KÉSZLETÁLLOMÁNYÁNAK SZÜKSÉGES MINIMUM ÉRTÉKE A VIZSGÁLT FORGATÓKÖNYVEKBEN

Forgatókönyv	Szükségképpen kitárolandó gázmennyiség (millió m^3)	Tározói készletállomány szükséges minimum értéke (millió m^3)
I.1.a. (18 nap, ukrán gáztranzit leáll, extrém téli)	608	1558
I.1.b. (18 nap, ukrán gáztranzit leáll, átmeneti)	50	1000
I.1.c. (18 nap, ukrán gáztranzit leáll, júliusi)	–138	811
I.2.a. (18 nap, nincs orosz gázexport, extrém téli)	788	1738
I.2.b (18 nap, nincs orosz gázexport, átmeneti)	230	1180
I.2.c. (18 nap, nincs orosz gázexport, júliusi)	42	991
II.1.a (ukrán gáztranzit leáll, 30 nap extrém téli, 30 nap január, 60 nap átmeneti)	2886	3835
II.1.b. (ukrán gáztranzit leáll, 60 nap átmeneti, 60 nap júliusi)	–236	713
II.2.a. (nincs orosz gázexport, 30 nap extrém téli, 30 nap január, 60 nap átmeneti)	4086	5035
II.2.b. (nincs orosz gázexport, 60 nap átmeneti, 60 nap júliusi)	964	1913
III.1. (1 évig ukrán gáztranzit leáll)	1940	2890
III.2. (1 évig nincs orosz gázexport)	5590	6540

Forrás: Századvég-számítás

A tározókból szükségképpen kitárolandó gázmennyiséget oly módon határoztuk meg, hogy az adott forgatókönyv bekövetkezése esetén feltételezett teljes hazai gázfogyasztás értékéből levontuk a tározón kívüli forrásokat (hazai kitermelés, import) és hozzáadtuk a tranzit mennyiségét. A tározói készletállomány szükséges minimum értékének meghatározása során pedig a kitárolási szükséglethez hozzáadtuk a 15 százalékos tározói töltöttségnek megfelelő gázmennyiséget. (15 százalékos töltöttség alatt olyan drasztikus mértékben esik vissza a napi kitárolási kapacitás értéke, hogy az már veszélyeztetné a fogyasztói igények kiszolgálását).

Rövid távú gázellátási problémák

Amennyiben az Ukrajnán keresztüli gáztranzit, illetve a teljes Európába irányuló orosz gázexport leállása kimondottan hideg téli (extrém téli) időszakban következik be, és 18 napig tart (I.1.a., ill. I.2.a.), akkor **minimálisan 1550–1750 millió köbméteres tározói készletállomány lenne szükséges ahhoz, hogy a töltöttségi szint ne essen a kritikus szint alá,** ami alatt már veszélyeztetett a hazai gázigények kiszolgálása. Ez 300–500 köbméterrel több, mint a 2014. április eleji érték. Ha az említett események átmeneti vagy júliusi időjárás mellett következnek be (I.1.b., I.1.c., I.2.b., I.2.c.), akkor az egyéb források (hazai kitermelés,

import) kitározás nélkül is teljesen vagy döntő részben fedezik a hazai igényeket, így a 18 nap alatt nem változik jelentős mértékben a készletállomány. Ebből kifolyólag **e szcenáriók teljesülése esetén a jelenlegi 1200–1250 millió m^3 gázkészlet nagy biztonsággal elegendő lenne ahhoz, hogy a tározói töltöttség ne csökkenjen a kritikus szint alá.**

Középtávú gázellátási problémák

A II.1.a. forgatókönyv esetében (ukrán gáztranzit leáll, 30 nap extrém téli, 60 nap januári, 30 nap átmeneti fogyasztás) több mint 3800 millió köbméter, a II.2.a. forgatókönyv esetében (a teljes orosz gázexport leáll, 30 nap extrém téli, 60 nap januári, 30 nap átmeneti fogyasztás) pedig több mint 5000 millió köbméter tározói készlet szükséges ahhoz, hogy a töltöttség ne csökkenjen a kritikus érték alá. Ez 61, illetve 80 százalékos töltöttségnek felel meg, szemben a jelenlegi 20 százalékossal. Így **a középtávú kockázatok egyértelműen a tározók nagymértékű feltöltése révén csökkenthetők**.

A II.2.b. szcenárió (a teljes orosz gázexport leáll, 60 nap átmeneti, 60 nap júliusi fogyasztás) teljesülése esetén ugyan 1900 millió köbméteres (30 százalékos töltöttség) készletállomány is elegendő ahhoz, hogy az ne kerüljön a kritikus szint alá, ugyanakkor a 120 nap alatt olyan mértékben eshet a tárolt gázkészlet, hogy az veszélyeztetheti a tározók következő fűtési időszakra való megfelelő mértékű feltöltését.

Hosszú távú gázellátási problémák

A keleti irányból történő gázszállítás egy éven át tartó felfüggesztését vizsgáló forgatókönyvben feltételeztük, hogy a gázfogyasztás a 2013-as szinten teljesül (9200 millió m^3), a hazai kitermelés egész évben eléri a 8 millió m^3/nap értéket (ami jóval magasabb, mint a 2011–2013-as kitermelés), továbbá az import és a tranzit (export) értéke a rövid és középtávú gázellátást vizsgáló forgatókönyvekével azonos módon teljesül. Amennyiben az ukrán gáztranzit egy egész éven át szünetelne (III.1.), akkor 2890 millió köbméter, ha pedig egy éven keresztül egyáltalán nem érkezne gáz Oroszországból Európába, akkor 6540 millió köbméter tározói gázkészlet lenne szükséges az igények kockázatmentes kiszolgálásához. Azaz **az ukrán gáztranzit megszakadása esetén, megfelelően magas tározói készletállomány mellett a hazai igények kielégíthetőek, orosz gázexport nélkül viszont a jelenlegi magyarországi földgázforrás-mennyiség még a tározók teljes töltöttsége esetén sem tudná maradéktalanul fedezni a gázszükségletet.**

Tartós gázellátási problémák

Amennyiben az ukrán gáztranzit, illetve orosz gázszállítások két évet meghaladóan szünetelnének, akkor hazánk és Európa országai számára **megoldást kellene találni az orosz gáztól való teljes függetlenedésre**.

4.1.4 Lehetséges vészhelyzeti intézkedések a hazai gázellátás-biztonsági kockázatok csökkentése érdekében

Vészhelyzet esetén több keresletoldali intézkedés is meghozható a gázfelhasználás csökkentése érdekében, amelyek viszont – ahogyan azt később számításokkal is alátámasztjuk – lényegesen nagyobb kárt okoznak a magyar gazdaság számára, mintha a kockázatok kialakulásának megelőzése érdekében feltöltésre kerülnének a gáztározók.

Komoly megtakarítást jelenthet a megszakítható szerződések alkalmazása. Ez azt jelenti, hogy azok a jellemzően ipari fogyasztók, amelyek termeléstechnikai okokból kifolyólag másodlagos tüzelőanyagot is készleteznek, ha számukra kedvezőbb, akkor dönthetnek úgy, hogy a szükséges gázmennyiség egy részét megszakítható teljesítményként kötik le. E megszakítások kötelező alkalmazása révén, amikor tehát az említett vállalatok csak a szerződésben rögzített, nem megszakítható gázteljesítményükhez juthatnak hozzá, a Magyar Energetikai és Közmű-szabályozási Hivatal (MEKH) 2012-es adatai szerint 70 millió m^3/nap fogyasztást meghaladó napon napi 12 millió köbméter gáz takarítható meg.

A gázfogyasztás csökkentése érdekében egyes fogyasztók korlátozása is elrendelhető. A földgázvételezés korlátozásáról, a földgáz biztonsági készlet felhasználásáról, valamint a földgázellátási válsághelyzet esetén szükséges egyéb intézkedésekről szóló 265/2009. (XII.1.) Kormányrendelet szabályozza a felhasználó szerződött földgázteljesítménye korlátozási kategóriába sorolásának rendjét. A 2013/2014-es gázévre vonatkozó korlátozási besorolás jóváhagyását a 918/2014. számú MEKH határozat 1. sz. melléklete tartalmazza.

Az I. fogyasztási kategóriába az 50 MW villamosenergia-teljesítőképességgel rendelkező erőművek tartoznak, amelyek 16 napi üzemeléshez elegendő folyékony szénhidrogén tüzelőanyagot kötelesek tárolni. Ezen erőművek gázellátásának felfüggesztése révén a MEKH 2012-es adatai szerint napi 10 millió köbméter földgáz is megtakarítható, azonban 2013-ra oly mértékben visszaesett a villamosenergia-termelő gázerőművek kihasználtsága, hogy gázellátásuk korlátozása a gyakorlatban nem eredményezne számottevő megtakarítást.

A II. korlátozási kategóriába (néhány speciális kivétellel) az ipari, mezőgazdasági, kereskedelmi, szolgáltató vállalkozások 2500 m^3/h feletti földgázteljesítménye, a III. korlátozási kategóriába pedig az 500 és 2500 m^3/h közötti földgázteljesítménye tartozik. **A II. és III. fogyasztási szint elrendelése gyakorlatilag a teljes ipari szektor lebénulását vonná maga után.**

Nem korlátozható a lakossági fogyasztók földgázteljesítménye, a betegállást végző intézmények, bentlakásos intézmények, szálláshelyek fűtési célú földgázteljesítménye, a közellátási célú, illetve a földgázrendszer üzemeltetéséhez szükséges földgázteljesítmény, valamint az I. fogyasztási kategóriába tartozó erőművek, a fűtőművek és kapcsolt villamosenergia-termelők lakossági célú távfűtési földgázteljesítménye.

További gázfogyasztás-csökkenés érhető el a munkarend átalakításával, iskolai szünet elrendelésével és az épületek belső hőmérsékletének csökkentésével is. A MEKH 2012-es adatai szerint 70 millió m^3/nap fogyasztást meghaladó napon a belső hőmérséklet csökkentése révén napi 5 millió köbméter földgáz takarítható meg.

A vészhelyzeti intézkedések (korlátozások) és a gázellátási zavarok megelőzésének (tározók feltöltése) költségigénye

A GKI Gazdaságkutató Zrt. 2009-es becslése szerint **a II. és III. korlátozási szint bevezetésének közvetlen hatásaként** – amely a teljes ipari szektor korlátozását jelentené – **naponta 0,1 százalékkal csökken a megtermelt GDP értéke**. Ezt a becslést a Szlovák Tudományos Akadémia 2009-es elemzése is megerősíti, amely a hasonló gazdasági szerkezettel rendelkező északi szomszédunk esetében a korlátozások bevezetése következtében szintén napi 0,1 százalékos gazdasági teljesítménycsökkenést jelzett előre. Magyarország bruttó hazai összterméke 2013-ban folyó áron 29 114 milliárd forint volt, azaz **a napi 0,1 százalékos visszaesés naponta 29 milliárd forint nemzeti jövedelem kiesését jelentené**.

A gázellátási zavarok megelőzésének rövid és közép távon egyetlen módja lehetséges, a hazai földgáztározók jelentős mértékű feltöltése. A tározók feltöltése során alapvetően négy féle költséggel kell számolni, a földgáz finanszírozási költségével, a tárolói kapacitásdíjjal, illetve betározási és kitározási díjjal.

A földgáz finanszírozási költsége alatt annak az egy éves forgóeszközhitelnek a kamatköltségét értjük, amely adott mennyiségű megvásárolt, majd később eladott (azaz betárolt majd később kitárolt) gázmennyiség megvásárlásához, azaz a földgázbeszerzéshez szükséges likviditás biztosítása érdekében szükséges. A számítás során 380 dollár/1000 m^3-es földgáz-importárat (ez az európai országok orosz importgáz árának átlaga) és 4 százalékos forgóeszköz-hitelkamatot (a 12 hónapos diszkontkincstárjegy hozama +1%) feltételeztünk. Az elvégzett számítás alapján 1 milliárd köbméter földgáz finanszírozási költsége 3,42 milliárd forint. Mivel a magyarországi földgázfogyasztás értéke 2013-ban 9,2 milliárd köbméter volt, így a költségeket valamennyi fogyasztóra szétterítve megállapítható, hogy a földgáz finanszírozásának fogyasztói költsége 0,37 Ft/m^3.

A tárolói kapacitásdíj az 1/2013. (VII. 11.) MEKH rendelet 2. melléklete alapján számítható ki. A számítás eredményeképpen az adódott, hogy 1 milliárd köbméter földgáz tárolói kapacitásdíja egyetemes szolgáltatók esetében 8,43 milliárd forint. Ez valamennyi fogyasztóra szétterítve 0,92 Ft/m^3 költséget jelent.

A betárolási díj 6,17 Ft/GJ, a kitárolási díj pedig 38,26 Ft/GJ, valamennyi egyetemes szolgáltató és kereskedő esetében. Ebből következően 1 milliárd köbméter földgáz betárolásának díja 1,3 milliárd forint, 1 milliárd köbméter **földgáz kitárolásának díja** pedig 0,21 milliárd forint.

A költségeket összegezve megállapítható, hogy a tározói készletállomány 1 milliárd köbméterrel való növelése összesen 13,4 milliárd forint költséget jelentene. Magyarország középtávú (120 napos) gázellátásának garantálásához (azaz a gázigények korlátozások nélküli kiszolgálásához negatív szcenárió esetén is) az szükséges, hogy a készletállomány meghaladja az 5 milliárd köbmétert. Ehhez a jelenlegi 1,20–1,25 milliárd köbméter gázkészlet közel 4 milliárd köbméterrel való növelése lenne szükséges. Ennek összes költsége az előbbieknek megfelelően 53–54 milliárd forint lenne.

Az ipar és más nagyfogyasztók ellátásának korlátozása (II. és III. korlátozási szint) napi közel 30 milliárd forint nemzeti jövedelem meg nem termelését eredményezi. Így megállapítható, hogy a hazai gázellátás középtávon való biztosításának – azaz a tározók gázkészletének 4 milliárd köbméterrel való emelésének – költsége kevesebb, mint kétnapi gázkorlátozás miatt bekövetkező nemzetijövedelem-kieséssel egyenlő.

Javasoljuk tehát a gázellátási problémák megelőzése érdekében a hazai tározók minél nagyobb mértékű feltöltését, amely sokkal kisebb terhet jelent Magyarország számára, mint a gázválság esetén bevezetésre kerülő korlátozások okozta gazdasági teljesítménycsökkenés.

4.1.5 Lehetséges kereslet- és kínálatoldali intézkedések az orosz gáz exportjának tartós felfüggesztése esetére

Kínálatoldali intézkedések

A nyugati irányból érkező importkapacitások bővítése az orosz gázfüggőség csökkentésének elengedhetetlenül szükséges eleme. A Nemzeti Energiastratégia a szlovák-magyar interkonnektor építésén kívül a HAG vezeték kapacitásbővítését is célul tűzte ki. Az FGSZ javaslata szerint ily módon további 12 millió m^3/nap földgáz szállítása is megoldható lehet. Déli irányból pedig a magyar-horvát vezeték kétirányúsítása révén juthatna az ország alternatív gázforráshoz. Ehhez a régóta tervezett krk-i LNG terminál megépítésére lenne szükség, illetve bizakodásra adnak okot a horvát partoknál felfedezett újabb gázmezők, amelyekre már ki is írták a koncessziós pályázatokat.

A hazai gázkitermelés növelése az importfüggőség csökkentésének elengedhetetlen eleme. Ehhez további kutatási-termelési koncessziók kiírására, illetve a jogszabályi környezet módosítására (bányajáradék, különadók) lenne szükség. Iparági becslések szerint ösztönző jogszabályi környezet esetén a nem konvencionális földgázkitermelés felfuttatása révén 2025-re évi 4 milliárd köbméterre növelhető a hazai kitermelés mértéke.

Keresletoldali intézkedések

A gázfelhasználás csökkenése érdekében épület-energiahatékonysági programok indítására-felgyorsítására lenne szükség. Szintén csökkenthetők a gázigények a távfűtő rendszerek megújuló forrásokra (geotermikus, biomassza, biogáz, hulladék) való átállításának felgyorsításával.

4.2 Nukleáris energiatermelés

Oroszország Ukrajnával és a nyugati hatalmakkal szembeni ellentéte szélsőséges esetben akár egy Oroszországgal szembeni kereskedelmi embargó bevezetéséhez is vezethet. Egy ilyen intézkedés hazai nukleáris energiatermelésre való lehetséges hatásai közül jelen tanulmányunkban egyedül a Paksi Atomerőmű fűtőanyag-ellátásbiztonságát vizsgáljuk.

A Paksi Atomerőmű kétévi termeléséhez elegendő mennyiségű fűtőelem kazettát tárol. Így egy rövid távú Oroszországgal szembeni embargó nem veszélyeztetné a Paksi Atomerőmű fűtőanyag-ellátását. Amennyiben az Oroszországból történő beszerzés hosszabb távon akadályozott lenne, akkor a hazai nukleáris energiatermeléshez szükséges fűtőanyag más forrásból is pótolható lenne, hiszen a 2000-es évek elején a brit BNFL már gyártott a Paksi Atomerőmű számára alkalmas próbakazettákat.

Kijelenthető tehát, hogy a hazai nukleáris energiatermelés biztonságát még egy Oroszországgal szembeni kereskedelmi embargó sem veszélyeztetné.

4.3 Villamosenergia-szektor

A magyarországi villamosenergia-felhasználás értéke 2011–2013 folyamán 42 200–42 900 GWh-n alakult. Hazánk Ukrajnával szemben nettó áramimportőr, 2013-ban 4815 GWh villamos energiát importáltunk keleti szomszédunktól, ami a magyar importszaldó 40,5 százalékát jelentette.

7. TÁBLÁZAT: MAGYARORSZÁG VILLAMOSENERGIA-FORRÁSSZERKEZETE

	2011	2012	2013
Összes villamosenergia-felhasználás (GWh)	42918	42375	42189
Hazai villamosenergia-termelés (GWh)	36275	34409	30311
Villamosenergia-importszaldó (GWh)	6643	7966	11878
Villamosenergia-importszaldó részaránya az összes felhasználáson belül	15,5 %	18,8 %	28,2 %
Villamosenergia-importszaldó értéke Ukrajnával szemben (GWh)	3661	3904	4815
Ukrajnával szembeni villamosenergia-importszaldó részesedése a teljes importszaldóból	55,1 %	49 %	40,5 %

Forrás: MAVIR, Századvég-számítás

Ukrajna 2011-ben[44] nettó áramexportőr volt, bár a kivitel mértéke nem túl magas, mindössze a felhasználás 3,3 százaléka. Az ország villamosenergia-termelésének döntő része atomerőművekben (46,3 százalék) és hazai erőforrást felhasználó szénerőművekben (38,2 százalék) folyt, a gázerőművek termelésének aránya pedig 9,5 százalék volt. A villamosenergia-termelés súlya az ország gázfelhasználásában mindössze 10,9 százalékot tett ki.

8. TÁBLÁZAT: UKRAJNA VILLAMOSENERGIA-MÉRLEGE

2011	GWh	Arány
Villamosenergia-termelés összesen	194947	100 %
ebből:		
atomerőmű	90248	46,3 %
szénerőmű	74494	38,2 %
gázerőmű	18451	9,5 %
vízerőmű	10496	5,4 %
Villamosenergia-felhasználás	188657	
Nettó export	6290	3,3 % (a felhasználás arányában)

Forrás: IEA, Századvég-számítás

Amennyiben Oroszország Ukrajnával és a nyugati hatalmakkal szembeni ellentéte tovább eszkalálódna, akkor olyan változások következhetnek be az ukrán árampiaci pozícióban, amely hazánkat is érintheti. Elemzésünkben két forgatókönyvet vizsgálunk meg.

1. Ukrajna nem jut gázhoz Oroszország felől, de a három kelet-ukrajnai polgárháborús tartomány, illetve az ország többi része között zavartalan az áramszállítás:

A földgázellátás-biztonságról szóló elemzésünkben bemutattuk, hogy Ukrajna saját földgázkitermelése igényeinek alig több mint egyharmadát fedezi, tározói készletállománya rendkívül alacsony, illetve a jelenleg rendelkezésre álló nyugati importkapacitásai igényeihez képest alacsonyak. Ebből következően amennyiben Ukrajna Oroszország felől nem jutna földgázhoz, akkor az a villamosenergia-termelésére is kihathat, a jelenlegi arányaiban nem túlzottan jelentős export csökkenhet, vagy megszűnhet.

2. Ukrajna nem jut gázhoz Oroszország felől, és a három polgárháborús tartomány illetve az ország többi része között megszakad az áramszállítás:

Amennyiben a három polgárháború sújtotta kelet-ukrajnai tartomány, illetve a többi országrész között megszakadna az áramszállítás, az már veszélyeztetné Ukrajna villamosenergia-ellátásának biztonságát. Ugyanis a 19. ábrán látható, hogy a három tartományban – amely többek közt a szénbányászat központját, a Donyeck-medencét is magában foglalja – hat jelentős erőmű (főként szénerőmű) található, amelyek az ukrán villamosenergia-termelés jelentős részét adják. Ha az említett erőművek által megtermelt

[44] A legfrissebb adatok az ukrán energiatermelésről a 2011-es évre vonatkoznak.

villamos energia nem juthat el az többi országrészbe, akkor Ukrajna többi része nem lesz képes fedezni saját áramigényeit, és áramimportra szorul.

19. ÁBRA: JELENTŐSEBB VILLAMOSENERGIA-TERMELŐ ERŐMŰVEK UKRAJNÁBAN

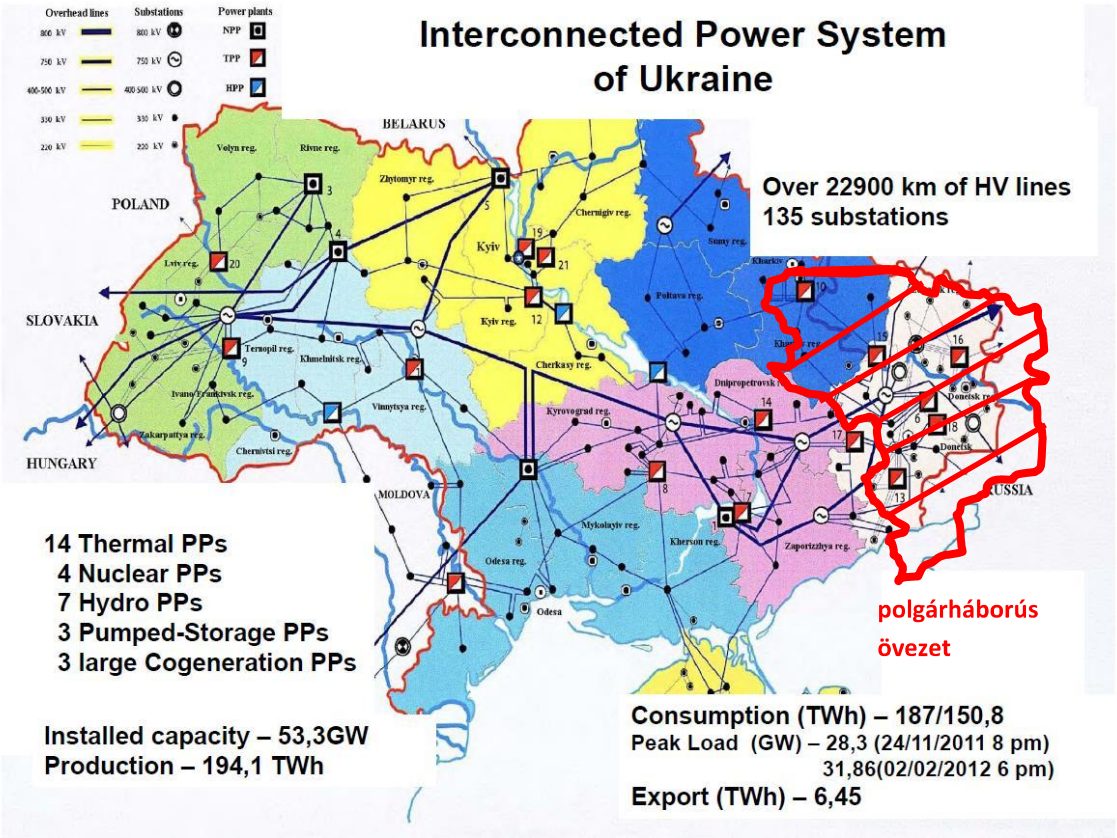

Forrás: UKRENERGO, Századvég-szerkesztés

4.3.1 A magyarországi villamosenergia-ellátás biztonsága

Az ukrán áramexport leállása, illetve az ország esetleges importáram-igénye Magyarországra gyakorolt hatását az ellátásbiztonság, illetve a villamosenergia-árak vonatkozásában is vizsgálni kell.

Amennyiben hazánk számára megszűnne az olcsó ukrán áram importjának lehetősége, akkor a szükséges villamos energia biztosítása várhatóan csak drágábban lenne lehetséges. Emellett, ha Ukrajnában áramhiány lépne fel, akkor északi szomszédunk villamosenergia-kereslete az európai, így a magyar tőzsdei villamosenergia-árakra is árfelhajtó hatással lenne.

2013 téli hónapjaiban a hazai villamosenergia-rendszer csúcsterhelése jellemzően 6000–6300 MW között változott. A magyarországi erőműállomány technikailag import nélkül is képes fedezni a teljes hazai áramigényt. Emellett a hazai erőművek üzembiztosan

igénybevehető teljesítőképessége[45] (amely folyamatosan változik) is elegendően magas ahhoz, hogy import nélkül vagy alacsony import mellett fedezni tudja a csúcsigényeket. A hazai áramtermelés mellett a villamosenergia-import fokozásának feltételei is adottak.

Összefoglalásképpen megállapítható, hogy Magyarország villamosenergia-igényei az ukrán-orosz ellentét fokozódása esetén is biztosíthatók, hiszen az Ukrajnából hazánkba exportált villamos energia a hazai termelés, illetve az egyéb irányból történő import növelése révén pótolható, azonban az ukrán import kiesése költségnövekedést okoz.

4.4 Kőolajellátás-biztonság

Magyarország nyersolaj-felhasználása 2011-ben 6596 millió tonna volt, amelynek 89 százaléka importból, fennmaradó 11 százaléka pedig hazai termelésből származott. A nyersolajat teljes egészében a MOL finomítói használták fel.

Hazánk három vezetéken keresztül képes kőolajat importálni, az Ukrajnán keresztül hazánkba érkező Barátság II kőolajvezetéken, az Ukrajnán és Szlovákián keresztül vezető Barátság I kőolajvezetéken, illetve a Horvátországból érkező Adria-kőolajvezetéken. A Barátság kőolajvezeték két ágának együttes kapacitása 12 millió tonna/év, az Adria-kőolajvezeték kapacitása pedig 10 millió tonna/év.

Amennyiben az orosz-ukrán konfliktus odáig fajulna, hogy megszakadna az Ukrajnán keresztüli kőolajszállítás, akkor a Barátság kőolajvezeték egyik ágán sem érkezhetne olaj Magyarországra. Az Adria-kőolajvezeték kapacitása több mint másfélszeresen meghaladja a magyar nyersolajimport-igényt, így utóbbi forrásból (illetve a hazai termelésből) hazánk teljes olajfelhasználása kielégíthető. A földgázellátásról szóló fejezetrészben kiemeltük, hogy nem elegendő a kapacitások (vezetékes szállítókapacitás) megléte, az ellátás biztosításához megfelelő forrást is biztosítani kell. Mivel Horvátország kikötőibe a világ bármely tájáról szállítható kőolaj, illetve az Európába irányuló közvetlen orosz olajexport kiváltása más beszerzési forrásokból megvalósítható, így az Adria-kőolajvezetékbe a magyar igények kielégítéséhez elegendő olaj táplálható be. A Horvátországon keresztüli beszállítás a Barátság-vezetéken keresztüli beszerzésnél ugyanakkor költségesebb.

Magyarország üzemanyagcélú finomított olajtermék (benzin, gázolaj) előállítása és felhasználása közel egyensúlyban van. Amennyiben valamilyen okból kifolyólag hazánk benzin-, illetve gázolajexportra szorulna, akkor azok szállítása vasúton, közúton, illetve vízi szállítással is megoldható.

A kőolajellátás-biztonság kockázatainak csökkentése érdekében hazánk rendelkezik biztonsági kőolajkészlettel. A behozott kőolaj és kőolajtermékek készletezéséről szóló

[45] Az üzembiztosan igénybevehető teljesítőképesség úgy számítható ki, hogy a beépített teljesítőképességből levonásra kerül a termelésüket szüneteltető, a megújuló energiaforrást felhasználó, a kapcsolt, valamint a tervezett karbantartás alatt lévő erőművek teljesítőképessége, illetve a nem tervezett kapacitás-kiesések.

2013. évi XXIII. törvény szerint a Magyar Szénhidrogén Készletező Szövetségnek az átlagos napi nettó magyarországi kőolaj-behozatal 90 napi mennyiségét meghaladó készletet kell tárolnia. 2014. április 17-én az MSZKSZ 104 napi behozatalnak megfelelő kőolajat és kőolajterméket tárolt.

Magyarország kőolajigényeinek kielégítése az Adria-vezetéken, illetve a hazai kitermelés révén akkor is biztosítható, ha az Oroszország felől történő vezetékes olajszállítás hosszabb időre megszakadna, bár a kőolaj beszerzésének költségei növekednének. Az ellátásbiztonságot az is növeli, hogy hazánk több mint 90 napi behozatalt meghaladó mennyiségű biztonsági kőolaj- és kőolajtermék-tartalékkal is rendelkezik.

5. Az ukrán válság hatása a térségben tevékenykedő magyar vállalatokra

Számos hazánkban tevékenykedő vállalat módosította az erre az évre vonatkozó üzleti tervét az Ukrajnában kibontakozó belpolitikai válság, valamint a hrivnya és a rubel árfolyamgyengülésének hatására. Jelen fejezetben azon mélyinterjúink kivonatát közöljük, amelyeket a jelentős ukrán, illetve orosz kitettséggel rendelkező hazai vállalatok vezető képviselőivel készítettünk.[46] Egyes vállalatok anonimitást kértek, de a többség hozzájárult ahhoz, hogy névvel jelenjen meg a tanulmányban.

Összesen kilenc, az ukrán válság által érintett, Magyarországon tevékenykedő nagyvállalatot azonosítottunk, amelyek közül hat válaszolt kérdéseinkre. A mélyinterjúkra 2014. április 14–17. között került sor. A válaszadók tehát a 2014. április 17-i genfi, az USA, az EU, Oroszország és Ukrajna részvételével lezajlott egyeztető tárgyalást megelőző információkkal rendelkeztek a helyzet megítélését illetően.

A célunk az volt, hogy felmérjük, mennyiben érinti az ukrán belpolitikai válság azon vállalatokat, amelyek a magyar nemzetgazdaság szempontjából fontosak, és amelyeknek a foglalkoztatáson keresztül számottevőek a társadalmi hatásai. Mélyinterjúinkban arra kerestük a választ, hogy a válság milyen hatást gyakorol profitabilitásukra, árbevételükre és foglalkoztatási helyzetükre, továbbá hogy milyen szcenáriókkal számolnak a jövőt illetően.

5.1 A válság eddigi és lehetséges további következményei a mélyinterjúk alapján

Összefoglalóan elmondható, hogy **az ukrán belpolitikai válság jelen stádiumában nem gyakorol jelentős hatást a magyar gazdaság teljesítményére**. Ugyanakkor a kisebb vállalkozások, amelyek érintettek a magyar-ukrán gazdasági kapcsolatokban, már megérzik az ukrán fogyasztás visszaesését, és az Ukrajnán keresztüli orosz gazdasági kapcsolatok kiüresedését. Egy vállalkozás (KÉSZ Kft.) kivételével, ahol az árbevétel az előző év azonos negyedévéhez képest harmadára csökkent, egyelőre nincsenek jelentős árbevételt csökkentő hatásai az ukrán belpolitikai válságnak az érintett hazai nagyvállalatokra nézve. A legnagyobb kockázatot a válság a vizsgált vállalatok közül a KÉSZ Kft-re és az OTP-re gyakorolja, de az OTP Bank esetében az ukrán és orosz leányvállalatok részesedése a csoport eredményéből nem jelentős, 4,6 illetve 1,6 százalék.

Elmondható, hogy **az orosz rubel árfolyamgyengülése sokkal jelentősebb problémának számít a mélyinterjúkban megkérdezett vállalatok esetében, mint az ukrán hrivnya elértéktelenedése**. (A rubel közel 20 százalékkal értékelődött le a 2013-as csúcshoz képest,

[46] A mélyinterjúk során használt kérdőíveket a 6.1 melléklet tartalmazza.

míg a hrivnya 40 százalékkal 2014. január 1-eje óta.) Fontos kiemelnünk, hogy a rubel árfolyamgyengülése nem csak és nem elsősorban az ukrán belpolitikai helyzethez köthető. A hrivnya gyengülésével szemben a megkérdezett vállalatok többsége védettséget élvez, általában valamelyik stabil nemzetközi tartalékvalutában kereskednek ukrán partnereikkel a hazai beszállítók. Természetesen a hrivnya gyengülése is előbb-utóbb éreztetni fogja hatását, de egyelőre a kereskedelmi partnerek képesek gazdaságilag elviselni vagy az értékesítési láncban továbbhárítani az árfolyamgyengülésből származó veszteségeket. Az érintett hazai gyógyszeripari vállalatok viszonylag kis részesedéssel rendelkeznek az ukrán piacon, ellenben az orosz piac forgalmuk 26–30 százalékát teszi ki, ezért a rubel árfolyamgyengülése jelentős kockázatot jelent árbevételükre nézve.

A mélyinterjúk alapján **az ukrán belpolitikai válságnak a vizsgálatba bevont cégeknél egyelőre nincsen foglalkoztatási hatása**, és egyik vállalat sem prognosztizál olyan helyzetet, amelynek foglalkoztatási hatása lehetne a közeljövőben. Egyedül egyetlen válaszadónál jelezték (KÉSZ Kft.), hogy szabadságolással, rövidített munkaidő bevezetésével próbálják átvészelni az elkövetkezendő 2–3 hónapot.

A legvalószínűbb forgatókönyvnek a megkérdezettek a jelenlegi helyzet elhúzódását tartják. Kevés a remény a helyzet gyors megoldására már csak azért is, mert egy 15–20 éve tartó belpolitikai, gazdasági és társadalmi tendencia megváltoztatására van szükség a helyzet normalizálásához, amely minden forgatókönyv szerint jelentős áldozatokat követel meg a társadalom részéről. (Március közepén a nyugdíjakat felére csökkentették Ukrajnában, így az átlagnyugdíjak a korábbi 36–38 ezer Ft-nak megfelelő hrivnyáról 18–19 ezer Ft-ra csökkentek.)

Egyes piaci szereplők 60 százalékos valószínűséget rendelnek ahhoz a kimenethez, hogy Kelet-Ukrajna nem szakad el, sor kerül az IMF szerződés megkötésére, de annak végrehajtására már teljes egészében nem, ugyanis a társadalom jelenlegi állapotában nem tudja vállalni az IMF által elvárt ún. „hard-landing” feltételek teljesítését.

Nem elképzelhetetlen forgatókönyv Kelet-Ukrajna elszakadása sem, viszont úgy véljük, hogy Oroszország nem hivatalos kelet-ukrajnai jelenléte elsősorban alkupozíciójának erősítését szolgálja, és jelen helyzetben Oroszország számára sem kívánatos forgatókönyv leszakítania Kelet-Ukrajnát. Amennyiben Kelet-Ukrajnát Oroszország leválasztaná, létrejönne egy nyugatbarát, IMF és EU forrásokból konszolidálódó Ukrajna, amelyre Oroszország továbbra is megpróbálna befolyást gyakorolni a jogi-demokratikus folyamatok mögött működő hatalmi-gazdasági mechanizmusokon keresztül, de lényegében elveszítené a kontrollt vagy annak lehetőségét a nyugat-ukrán területek fölött.

Nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy **Oroszország és az EU gazdaságilag legerősebb nemzetei elsősorban a megegyezésben érdekeltek**. Német gazdasági szereplőknek mintegy 20 milliárd dollárnyi beruházása van jelenleg Oroszországban, és a Németországba irányuló orosz export leállása az érintett német gazdasági érdekcsoportok szerint mintegy 300 ezer

munkavállaló munkahelyének megszűnését jelentené. A helyzetre jellemző, hogy az USA fenyegetésének hatására, melynek értelmében SDN listára[47] (Specially Designated Nationals List) teszi azokat a vállalkozásokat, amelyek üzleti tevékenységet folytatnak a Krímben, még az orosz tulajdonosi hátterű bankok is ideiglenesen szüneteltetik banki tevékenységüket áprilistól a Krím-félszigeten. Az USA kényelmes pozícióban van, amikor embargóval fenyegeti Oroszországot, hiszen sem befektetéseinek volumene, sem kereskedelmi kapcsolataik nem olyan jelentősek, hogy a kereskedelmi és befektetési korlátozások az USA-t megrengetnék, ugyanakkor a gazdasági embargó bevezetése az EU-t, de elsősorban Oroszországot érintené hátrányosan.

A háború kialakulásának valószínűségét minden megkérdezett rendkívül csekélynek gondolja. Ukrajna nem NATO tagállam, a térségben nincsen olyan haderő, amely felvehetné a versenyt az orosz hadsereggel, és senkinek nem éri meg azt a kockázatot Ukrajna szuverenitásának biztosítása, amelyet egy háborús konfliktus felvállalása jelent. Ettől függetlenül a polgárháborús helyzet kialakulása és fenntartása már nem elképzelhetetlen forgatókönyv, amellyel ebben a belpolitikai helyzetben kívülről lehet befolyásolni az események menetét, ahogyan arra a közelmúltból és a jelenből számos példát hozhatunk.

5.2 A mélyinterjúk kivonatai

5.2.1 OTP Bank

Az OTP Bank rendelkezik ukrán és orosz érdekeltséggel egyaránt. A következőkben először az ukrán, majd az orosz leánybankra gyakorolt hatásokat mutatjuk be az érintettekkel készített interjúk alapján.

OTP Bank Ukraine

Az *Otp Bank Ukraine* (OBU) teljes mérlegfőösszege, kamat-és jutalékbevétele, céltartaléka és profitja az Ukrajnában lebonyolított banki tevékenységből származik. Az OBU Ukrajnában univerzális bankként működik – vállalati, lakossági és KKV szektoroknak nyújt passzív és aktív pénzügyi szolgáltatásokat. Az ukrán bankrendszerben 2014. január 1-én 180 kereskedelmi bank rendelkezett működési engedéllyel, 19 kereskedelmi bank ezek közül 100 százalékos külföldi tulajdonban volt.

Mérlegfőösszege alapján 2014. január 1-én az OBU a 18. helyet foglalta el az Ukrán Nemzeti Bank kimutatása szerint.

2013 végén **az OBU a teljes OTP Csoport konszolidált adózás utáni eredményének 4,6 százalékát biztosította**.

[47] Az SDN listán szereplő cégek komoly szankciókkal nézhetnek szembe a nemzetközi piacokon. Ez az USA egyik legfontosabb gazdasági fegyvere Oroszországgal szemben az ukrán válság rendezése során.

Az OBU tevékenységét az ukrán események az alábbi területeken érintették kedvezőtlenül:

- 2014. január–február során az ukrán bankrendszerben nagyobb UAH (ukrán hrivnya) és FCY (külföldi pénznem) betétkiáramlás volt tapasztalható. Az OBU-ban ez a trend márciusban UAH-ban határozottan megfordult, az ukrán bankrendszerben megindult a betétek visszaáramlása, ezen belül az OBU a bankrendszer átlaga felett jól teljesít.
- Ukrajna leminősítése és az UAH/USD árfolyamesés következtében pótlólagos céltartalékolási költségek merülhetnek fel.
- Az általános politikai és gazdasági instabilitás miatt Ukrajnában a hitellel rendelkező ügyfelek fizetési képessége és készsége romolhat és romlott is az elmúlt időszak tapasztalatai alapján. Egyrészt a válság gerjesztette anarchikus állapotok fizetési hajlandóságra gyakorolt pszichés hatásaira érdemes gondolni, másrészt a közalkalmazottak és a piaci foglalkoztatottak egy része nem, vagy csak késve kapja meg fizetését.
- Az általános politikai és gazdasági instabilitás miatt, illetve és az ennek következtében a bankban megszigorított kockázatkezelési eljárás eredményeként az új hitelkihelyezések volumene csökkent.
- A Krím félsziget orosz annektálása az OBU esetében nyolc, a Krímben működő fiók működését kérdőjelezte meg, ezek 2014. április hónapban bezárásra kerülnek.

Készültek stressz tesztek és forgatókönyvek is az ukrán válság eszkalálódása kapcsán az OTP Banknál, és ezek folyamatos frissítése zajlik. Az események gyors és nehezen előre jelezhető alakulása miatt jelenleg nehéz prognózist mondani, ez a politikai és gazdasági helyzet stabilizálódásától, illetve a felek megegyezési hajlandóságától függ. A legvalószínűbb forgatókönyv szerint Kelet-Ukrajna Ukrajnánál marad, lesz IMF megállapodás, de annak végrehajtására csak részben kerül sor tekintettel a várható társadalmi következményekre.

A helyzetre jellemző, hogy az USA fenyegetése, melynek értelmében SDN listára[48] (Specially Designated Nationals List) teszi azokat a vállalkozásokat, amelyek üzleti tevékenységet folytatnak a Krímben, még az orosz hátterű bankok is ideiglenesen szüneteltetik banki tevékenységüket áprilistól a Krím-félszigeten.

2014. április 18-án az Ukrán Nemzeti Bank (NBU) az UAH/USD árfolyamot 11,2274-en jegyezte, ez 40 százalékos romlás január 1-je óta. Az UAH/USD árfolyam az elmúlt napokban folyamatosan stabilizálódik. (Az NBU 14 devizaspekulációval foglalkozó kereskedelmi bank FX engedélyét vonta meg az április 14-i héten.)

[48] Az SDN listán szereplő cégek komoly szankciókkal nézhetnek szembe a nemzetközi piacokon. Ez az USA egyik legfontosabb gazdasági fegyvere Oroszországgal szemben az ukrán válság rendezése során.

Ukrajnában jelenleg nem tudja pótolni az OTP egyéb tevékenységgel a kiesett bevételt. Ugyanakkor a gazdasági-politikai helyzet stabilizálódásával az üzleti környezet könnyen és gyorsan javulhat, és helyreállhat a szokásos ügymenet.

Ukrajnában az események miatt fogyasztási hitellel foglalkozó értékesítési pontokat és ügynökhálózatot kellett csökkentenie az OTP-nek és attól függően, hogy a válság milyen hosszan és mélységben eszkalálódik – esetleg költségmegtakarító intézkedésekre lehet szükség, de magyarországi foglalkoztatási hatásai az ukrán válságnak egyelőre nincsenek és nem is várhatóak.

OTP Bank Russia

Az Orosz Föderációban működő *OTP Bank Russia*, az OTP orosz leányvállalata univerzális bank: elsősorban a lakossági szektorban aktív, de a vállalkozói szektorban is széles termék és szolgáltatás-, illetve ügyfélkörrel rendelkezik.

Az OTP Bank Oroszországban az 50 legnagyobb bank egyike: profitja alapján a 28., de néhány szegmensben a piacvezető bankok közé tartozik. Így 2014. január 1-jén a 14. legnagyobb lakossági bank, áruhitelezésben a piacon 2., míg a hitelkártya piacon a 7. legjelentősebb piaci szereplő.

Jelenleg 27 900 áruhitel értékesítési ponttal, 200 fiókkal, 212 ATM-mel és 275 önkiszolgáló terminállal szolgál ki több mint 3,9 millió ügyfelet az ország több mint 3 700 településén.

Az orosz bankrendszerben 2014. január 1-jén 923 kereskedelmi bank volt aktív, ebből 91 bank van külföldi tulajdonban.

2013 végén **az OTP Bank Russia a teljes OTP Csoport konszolidált adózás utáni eredményének 1,6 százalékát adta.**

Az orosz piacon az ukrán belpolitikai válság hatása jóval limitáltabb. A helyzet további erős romlása, illetve komoly nyugati szankciók esetén várható esetlegesen fokozódó betétkiáramlás, illetve a hitelportfolió minőségének esetleges romlása. 2014. január 1-eje óta a RUR/USD árfolyam, 10,5 százalékot gyengült, de ez nem csupán a politikai krízis hatása.

5.2.2 MOL

A **válság jelen pillanatban nincs hatással a MOL-csoport üzleti tevékenységére**.

A MOL-csoport Oroszországban kutatás-termelési tevékenységet folytat három blokkban, míg az ukrán piacon kisvolumenű kenőanyag értékesítéssel van jelen. A MOL számára Ukrajna tranzit szerepe miatt kiemelkedő fontosságú: a MOL által orosz kereskedőktől vásárolt kőolajszállítmányok Magyarországra szállítása Ukrajnán keresztül történik a Druzsba (Barátság) vezetéken. **A kőolajellátás eddig folyamatos volt**, a vállalat nem tapasztalt ellátási zavart.

2014-ben a MOL-csoport szénhidrogén termelésének várhatóan 11 százaléka származik Oroszországból. 2013-ban a MOL-csoport 15,3 milliárd forintot fektetett be oroszországi projektjeibe, a vállalt munkaprogramoknak megfelelően.

A MOL-nak elhanyagolható árbevétele származik az ukrán piacokról, amit jelez, hogy kerekített értéke 0 százalék, tehát a 0–0,5 százalékos tartományban mozog. A MOL értékesítésének közel 1 százaléka származik Oroszországból (47 823 millió HUF 2012-ben).

A MOL felvázolt egy legrosszabb szcenáriót is, ami a következőket jelenti: az EU gazdasági szankciókat vezet be Oroszország ellen, amelynek következtében **az orosz kormány profit repatriálási korlátozásokat vezet be**. **Súlyosabb szankciók esetén EU-s vállalkozásoknak fel kell függeszteni az üzleti tevékenységet Oroszországban. Az oroszországi eszközök befagyasztásra kerülnek. A konfliktus következményeként akadozik/megszakad a kőolaj és gázellátás Ukrajna irányából**. A százhalombattai finomító alternatív kőolajellátása teljes mértékben megoldható Horvátország irányából az Adria kőolajvezetéken, míg a pozsonyi finomító ellátása csak részlegesen megoldható.

A legrosszabb szcenárió szerinti kimenet a MOL számára, hogy az oroszországi kutatás-termelés tevékenység egyáltalán nem generál árbevételt, befagyasztásra kerülnek az eszközei, valamint költségnövekedés várható az alternatív kőolajbeszerzés eredményeképpen. Nemzetgazdasági szinten az ellátásbiztonság a MOL legrosszabb szcenáriója szerint nem sérül.

A legvalószínűbb forgatókönyvnek azt tartják, hogy a jelenlegi üzleti pozíció nem változik, vagy amennyiben igen, úgy kisebb energia ellátási zavarok léphetnek csupán fel (ennek esélye megítélésük szerint jelenleg 25–30 százalék). Változatlan kutatás-termelési árbevétellel számolnak, és amennyiben szükséges, az alternatív kőolajellátás megoldása várhatóan költségnövekedést jelenthet.

A MOL számára már az is elegendő ahhoz, hogy jelenlegi tevékenységét és árbevételét fenntartsa, ha a helyzet nem eszkalálódik tovább.

5.2.3 Richter Gedeon

A Richter Gedeon (továbbiakban Richter) esetében 2013-ban a teljes árbevétel 6 százaléka az ukrán, míg 30 százaléka az orosz piacról származott. A Richter termékei iránt megnyilvánuló keresett mennyiségre az ukrán belpolitikai válság egyelőre nincsen hatással, de az árfolyamgyengüléssel mindenképpen kalkulálniuk kell és kellett az elmúlt időszakban. Bár tőzsdén jegyzett cég révén a Richter nem adott meg az árbevétel és a profit változására vonatkozó adatokat, **a médiában megjelent hírek alapján számítani lehet arra, hogy a folyó negyedévben rekord alacsony szintre – jóval 10 százalék alá – csökkenhet a Richter üzemi eredményhányada**, elsősorban a rubel gyengülése miatt. **A forinttal szembeni rubel gyengülés ellenére a Richter továbbra is 0–5 százalék közti bevétel növekedést jelezte**

előre Oroszország esetében az idei évre, de elképzelhető, hogy sor kerül ennek módosítására.

A krími helyzet miatt kerülhetnek át alkalmazottak az ukrán szervezetből az oroszba, de **a hazai foglalkoztatást illetően nem várható változás**. A Richternél Magyarországon nem bocsátottak el senkit, de új munkaerő-felvételt sem tartanak indokoltnak.

5.2.4 KÉSZ Kft.

Az ukrán belpolitikai válság interjúalanyaink közül leginkább a KÉSZ Kft-t sújtja. A válság kirobbanása óta **az új beruházások szinte teljesen leálltak**. Az év eleje óta új szerződéskötésre nem került sor. Jelenleg a 2013. évben megkötött szerződések általi projektek befejezésén tevékenykednek. A 2014 I. negyedévi árbevételük az előző év azonos időszakához képest egyharmadára csökkent. A hrivnya árfolyamának változása export esetén pozitívan, egyébként minden téren negatívan befolyásolja cégük helyzetét.

A beruházások visszafogása még "normális" választási évben is természetes jelenség Ukrajnában, a jelenlegi feszült bel- és külpolitikai helyzetben pedig hatványozottan is igaz.

A jelenlegi állapot – az előző évek tapasztalatai alapján – a választások után egy–két hónappal változhat, amennyiben nem eszkalálódik a helyzet Kelet-Ukrajnában.

A KÉSZ célja, hogy ezt a nehéz helyzetet átvészelje, amelyet elsősorban exportra termelés, külföldi megrendelések realizálásával kísérel megvalósítani. Jelenleg Fehéroroszországba szállítanak, amelynek folytatására jó esélyük van.

A KÉSZ célja a fentieken túlmenően a kvalifikált munkaerő megtartása, ezért **a jelenlegi időszakban szabadságolással, rövidített munkaidő bevezetésével próbálják átvészelni az elkövetkezendő 2–3 hónapot**.

5.2.5 A magyar-ukrán gazdasági kapcsolatokat jól ismerő válaszadónk válaszai

Megbízható forrásból sikerült a magyar vállalatok szemszögéből összefoglalót kapnunk az ukrán belpolitikai és gazdasági válság hátteréről. Az alábbiakban ennek a mélyinterjúnak az összefoglalását közöljük.

Az ukrán belpolitikai és gazdasági válság mintegy húsz éves múltra tekint vissza. Ukrajna 1991-es függetlenedését követő első tíz évet „borzalmas rendezetlenség” jellemezte. Az 1990-es évek közepére kialakult az eredeti tőkefelhalmozás rendszere, annak gazdasági, politikai és bűnügyi vetületeivel. Ukrajnának mindamellett, hogy el kellett fogadtatnia magát a nemzetközi közösséggel (Magyarország elsőként ismerte el a független és önálló Ukrajnát), ki kellett alakítania jogrendjét és új gazdasági rendszerét.

A 2000-es évek elejét a konszolidáció és a gátlástalan, eredeti tőkefelhalmozás mérséklődésének időszaka jellemzi. Létrejön egy viszonylag – a korábbi állapotokhoz képest – jól működő, prosperáló gazdaság, továbbra is a maga korrupciós mechanizmusaival, de a korábbinál mérsékeltebb formában. A 2008–2009-es pénzügyi világválság Ukrajnát is kedvezőtlenül érinti, az árak és a munkanélküliség nőnek, a külföldi befektetők részben tőkekivonással reagálnak a nemzetközi folyamatokra. A gazdasági növekedés visszaesik, a korábban túlértékelt ingatlanpiac kezd közelebb kerülni a reális piaci szinthez. 2011–2012-ben korábban nem látott méreteket ölt a korrupció, amelyből a közigazgatás egyes szintjei is kiveszik részüket, „aki kimarad, lemarad elven". A korrupció az alapvető gazdasági koordinációs mechanizmusokat súlyosan torzítja. A külföldi befektetések megvalósulásához, cégalapításhoz, import-export tevékenységhez, adózáshoz (adóelkerüléshez) egyaránt szükséges a korrupciós folyamatok ismerete, és számolni kell a korrupció miatt jelentkező járulékos költségekkel.

2013-ra a korrupció mértéke elviselhetetlenné válik. A hatalmon lévő politikai elit nem-tarifális, adminisztratív eszközök alkalmazásával kisajátítja a jól jövedelmező piacok egy tekintélyes részét, adminisztratív kereskedelmi korlátozásokkal kiszorítja vetélytársait a piacokról, valamint a közigazgatási rendszeren keresztüli nyomásgyakorlással próbálja meg befolyása alá vonni a kiszemelt vállalkozásokat (adóhatóság, munkavédelem, ügyészség, biztonsági szolgálat, rendőrség, tűzoltóság). E jelenség „nyomasztóan általánossá" válik, és külföldi többségi tulajdonú vállalatok is áldozatául esnek a folyamatnak. Fontos kiemelni, hogy magyar cégek jellemzően nem estek áldozatául a hatalmi-politikai jellegű cégfelvásárlási tendenciának.

Az anarchikus állapotokra jellemző, hogy kialakulnak a maffiakapitalizmus olyan elemei, amelynek értelmében a hatalmi szereplők bizonyos időközönként alkuképes összegek megfizetésre kényszerítik a vállalkozásokat (pl. választások előtti időszakban, illetve az adóhivatal a negyedéves-féléves bevételi tervek alulteljesítése esetén).

2013-ban a társulási megállapodás meghiúsulása voltaképpen csupán gyújtópontja az eseményeknek. Az elégedetlenkedők nem feltétlenül EU pártiak, sokkal inkább a rendszer visszásságait elégelik meg, és az ellen lázadnak, amelybe járulékos elemként vegyül az Európához tartozástól való megfosztottság érzése.

Ukrajna jövőjét illetően látni kell azt, hogy Kárpátalja az EU-hoz viszonyított földrajzi és kulturális közelségének okán teljesen más világot képvisel, mint Ukrajna középső és keleti része. Továbbá a nyugati országrészek vásárlóereje alacsonyabb a keletinél, valamint az itt élő állampolgárok jelentős része rendelkezik schengeni vagy ún. kishatárátlépési vízummal, ami számukra közvetlen kapcsolatot biztosít a határ túloldalán működő vállalkozásokkal. Azt is meg kell említeni ugyanakkor, hogy a schengeni határok kialakítása az előbb említett különböző vízumtípusok ellenére is jelentős korlátozó tényező: a fokozott vámvizsgálat és a közúti határátkelés körülményessége jelentős mértékben visszatartja a Magyarországra

irányuló turisztikai célú forgalmat, ami negatívan hat a kiskereskedelemre és a vendéglátóiparra, különösen a keleti régiókban.

Az igazi piacot, felvevőképes keresletet a magyar vállalkozások számára az iparosodottabb és Oroszországgal számottevő gazdasági kapcsolatot ápoló Kelet-Ukrajna jelenti. Általánosságban a legnagyobb problémának az tekinthető, hogy a 2000-es évek első évtizedének közepén komolyabban beinduló magyar-ukrán gazdasági együttműködést egyrészt a válság fékezte meg, másrészt – a 2014-es év elejére – a politikai események és a gyenge közbiztonság akadályozza. A cégek félnek a bizonytalanságtól, a kiszámíthatatlanságtól, attól, hogy a belpolitikai helyzet szülte vis major jelenségekre nem lehet garanciát kapni. Kevesebben látogatnak kiállításokat, ritkábbak az üzleti kiutazások. Továbbá a kereskedelmi forgalom, a fogyasztás általános visszaesésével is számolni kell Ukrajnában. A visszaesés a statisztikákban még nem, vagy csak korlátozottan jelentkezik, ugyanakkor a magyar-ukrán kereskedelmi kapcsolatokban érintett vállalkozások de facto már bőrükön érzik a visszaesést. Mindez a logisztikai ágazatra is erősen kihat.

Kiemelendő negatívum még, hogy míg korábban Oroszország Magyarországról Ukrajnán keresztül vásárolt, ez a típusú tranzit-kereskedelem visszaesett. Oroszországnak a Magyarország és Ukrajna között, valamint az Ukrajna és Oroszország között meglévő kereskedelmi egyezmények miatt érdemes Ukrajnán keresztül vásárolnia, ugyanis az „ukrán hub-on" (átcsomagolás, átcímkézés Ukrajnában) keresztül csökkenteni lehet a Magyarország és Oroszország között meglévő vám mértékét. Ugyanakkor a belpolitikai bizonytalanságra való tekintettel az orosz kereskedők elkerülik Ukrajnát, vagy máshonnan szerzik be áruikat. Problémák tapasztalhatók azon Ukrajnából importált áruk esetében, amelyeknél az alapanyag vagy a félkész termék Oroszországból érkezik. Ezzel ellentétes pozitív tendencia, hogy egyre több a közvetlen orosz megkeresés a magyar termékek iránt. Az érezhető magyar-orosz politikai közeledés is az üzleti bizalmi szálak erősödését segíti elő.

5.2.6 További, anonimitást kérő válaszadók válaszai

Tiszteletben tartva anonimitást kérő válaszadóinkat, a következőkben egy banki és biztosítási tevékenységet folytató cégcsoport, valamint egy gyógyszeripari cég válaszait közöljük.

A banki és biztosítási tevékenységet folytató cégcsoportnál jelentős kockázatokat egyelőre nem észleltek az ukrán válság kapcsán. **A bank által nyújtott hitelek esetében az orosz kitettség 10 százalék alatti, míg az ukrán kitettség elenyésző, 1 százalék alatti részarányt ér el a teljes kitettségen belül**. **A biztosítási üzletág biztosított állományában** – a nyújtott, ún. nem-piacképes biztosítások relációs összetételével összhangban – **Oroszország meghatározó, 50 százalék feletti, míg Ukrajna 10 százalék alatti részarányt képvisel**. A finanszírozott, illetve biztosított ügyletekre a hrivnya és a rubel árfolyamváltozásának a hatása közvetlenül nem érvényesül, ugyanakkor áttételesen, a külföldi vevők esetleges fizetési, konverziós nehézségei esetén negatív hatást gyakorolhat. A finanszírozási, biztosítási

döntések előtti alapos és prudens kockázati értékelés, a folyamatos kockázati monitoring, és a meghozott kockázatcsökkentő intézkedések eredményeként **az ukrán válság hatása miatt a banknál értékvesztés megképzésére, illetve a biztosítónál kárkifizetésre egyelőre nem került sor**.

A gyógyszeripari cég árbevételének 4 százaléka az ukrán, míg 26 százaléka az orosz piacról származik. 2013-ban a cég az ukrán piacon 20 százalékos, míg az orosz piacon 10 százalékos forgalomnövekedést realizált. **Az ukrán válság egyelőre egyik piacon sem érinti negatívan árbevételüket.** Az ukrán forgalom dollárban realizálódik, ezért itt árfolyamveszteségről egyelőre nem beszélhetünk, mert vevőik egyelőre képesek gazdaságilag kitermelni az árfolyamgyengülés hatásait. Az orosz piacokon ugyanakkor érvényesül az átlagos 14–15 százalékos árfolyamgyengülés. A cégnél úgy látják, hogy lassult ugyan a piaci dinamika, és ezért idén nem lesznek képesek 20 százalékkal bővülni, de **nem látszanak látványos visszaesésre utaló jelek**. Az ukrán válságra való tekintettel az üzleti tervüket kis mértékben módosították csupán, és szorosabb, felsőbb szintű monitorozást valósítanak meg. **Foglalkoztatási hatása egyelőre nincs a válságnak**, és nem is kalkulálnak foglalkoztatás változással a kialakult helyzet kapcsán.

5.3 Kérdőíves közvélemény-kutatásunk eredményeinek bemutatása

Készítettünk külön kérdőíves közvélemény-kutatást az ukrán belpolitikai válság vállalkozásokra gyakorolt hatásairól. Ez annyiban tér el a mélyinterjúktól, hogy ebben az esetben teljes anonimitást garantálunk válaszadóinknak és nem kerül sor személyes kapcsolatfelvételre. A válaszadók a Napi Gazdaság kiadó vállalati olvasói közül kerülnek ki, a válaszadás pedig teljesen önkéntes alapon zajlik. Célunk az volt, hogy a véletlenszerűen visszaérkező válaszokból kvantitatív elemzési módszerekkel következtetéseket vonjunk le arra vonatkozóan, hogy mennyiben érinti az ukrán válság a kisebb hazai vállalatokat, amelyek közvetlen érintettsége statisztikai módszerekkel nem egyértelműen meghatározható. Mivel összesen 16 válasz érkezett, ezért a válaszokból levonható általános következtetéseket kellő óvatossággal célszerű kezelni, ugyanakkor az ukrán belpolitikai válság által érintett válaszadók arra a kérdésre adott válaszai, hogy milyen csatornán keresztül érinti őket negatívan a válság, rendkívül hasznosak a helyzet megítélésében.

A kérdőívet kitöltő 16 vállalkozás 10 különböző nemzetgazdasági ágazatban tevékenykedik, melyek a következők:

1. Feldolgozóipar (5 vállalat):
    a. Élelmiszer-, ital-, dohánytermék gyártás (1 vállalat);
    b. Papíripar, nyomdai tevékenység (1 vállalat);
    c. Kokszgyártás, kőolaj feldolgozás (1 vállalat);

   d. Fémalapanyag, fémfeldolgozási termék gyártása (2 vállalat);

2. Villamos energia, gáz-, gőzellátás, légkondicionálás (1 vállalat);
3. Vízellátás, hulladékgazdálkodás (1 vállalat);
4. Szállítás, raktározás (1 vállalat);
5. Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás (1 vállalat);
6. Pénzügyi, biztosítási tevékenység (2 vállalat);
7. Ingatlanügyletek (1 vállalat);
8. Szakmai, tudományos, műszaki tevékenység (1 vállalat);
9. Művészet, szórakozás, szabad idő (1 vállalat);
10. Egyéb szolgáltatás (2 vállalat).

A válaszadó cégeket arról kérdeztük, hogy érinti-e működésüket az Ukrajnában kialakult belpolitikai válság, és amennyiben igen, pozitívan vagy negatívan befolyásolja-e vállalkozásuk helyzetét. A beérkezett válaszok alapján 12 vállalkozás működését egyáltalán nem befolyásolja az Ukrajnában kialakult helyzet, a fennmaradó négy vállalkozás helyzetét azonban negatívan érinti.

Az első vállalkozás, melynek működését negatívan befolyásolja az ukrán belpolitikai helyzet a feldolgozóipar élelmiszer-, ital-, dohánytermék gyártási ágazatában működik, a negatív irányú változás kiváltó oka pedig az, hogy **az ukrán import alapanyagok nem érkeznek meg a vállalkozáshoz**. A második és a harmadik vállalkozás működését azért nehezíti meg az ukrán válság, mert a forintgyengülés hatására **drágábban tudnak importálni**. A vállalkozások a művészet, szórakozás, szabadidő és a vízellátás, hulladékgazdálkodás nemzetgazdasági ágakban működnek. A negyedik válaszadó cég szállítási, raktározási tevékenységet folytat, és az Ukrajnában kialakult helyzet miatt megrendelőinek **az ukrán piacra történő szállítási megbízásai visszaestek**.

6. Mellékletek

6.1 melléklet – A mélyinterjúkhoz használt kérdőívek

Két különböző kérdőívet készítettünk, egyet a termelő, illetve egy másikat a szolgáltató vállalatok számára.

Termelő vállalatoknak készített kérdőív

I. Milyen hatással van az ukrán válság cég üzleti tevékenységére?

1. Az árbevételének illetve profitjának mekkora része származik

a) az ukrán,

b) illetve az orosz piacról?

2. Mekkora forgalom/árbevétel változást realizált 2014 áprilisáig és mekkorára számít a jövőben

a) az ukrán,

b) illetve az orosz piacokon?

3. Készültek-e cégénél különböző szcenáriók (forgatókönyvek, üzleti tervek) az ukrán belpolitikai válság lehetséges eszkalálódása kapcsán?

Árbevétel és profitabilitás szempontjából

- Mi a legrosszabb, amire számít?
- Mi a legvalószínűbb, ami történhet?
- Mi a legjobb, amire számít?

4. Az árbevétel változásban

a) mekkora a hrivnya és a rubel árfolyam változásának a hatása;

b) és a keresett mennyiség változásának a hatása?

5. Tudja-e a cég pótolni más piacokon az esetlegesen kiesett bevételt illetve forgalmat?

6. Van-e cég szempontjából foglalkoztatási hatása az ukrán belpolitikai válságnak? (Kellett-e munkaerőt elbocsátani vagy felvenni, és fennáll-e munkaerő felvétel lehetősége vagy elbocsátás veszélye az ukrán válsághoz kötődően?)

Szolgáltató vállalatoknak készített kérdőív

I. Milyen hatással van az ukrán válság cége üzleti tevékenységére?

1. Az árbevételének, mérlegfőösszegének, céltartalékjának illetve profitjának mekkora része származik

a) az ukrán,

b) illetve az orosz piacról?

2. Mekkora változást realizált 2014 áprilisáig és mekkorára számít a jövőben

a) az ukrán,

b) illetve az orosz piacokon?

3. Készültek-e cégénél stressz tesztek (forgatókönyvek, üzleti tervek) az ukrán belpolitikai válság lehetséges eszkalálódása kapcsán? Árbevétel, profitabilitás és céltartalékolás szempontjából?

- Mi a legrosszabb, amire számít?
- Mi a legvalószínűbb, ami történhet?
- Mi a legjobb, amire számít?

4. Az árbevétel, profit és a céltartalék változásban

a) mekkora a hrivnya és a rubel árfolyam változásának a hatása,

b) és a keresett mennyiség változásának a hatása?

5. Tudja-e pótolni más piacokon az esetlegesen kiesett bevételt illetve forgalmat?

6. Van-e cége szempontjából foglalkoztatási hatása az ukrán belpolitikai válságnak? (Kellett-e munkaerőt elbocsátani vagy felvenni és fennáll-e munkaerő felvétel lehetősége vagy elbocsátás veszélye az ukrán válsághoz kötődően?)